

Forfatter: Goldschmidt, M. A.

Titel: Hjemløs

Citation: Goldschmidt, M. A.: "Hjemløs", i Goldschmidt, M. A.: *Hjemløs*, udg. af Mogens Brøndsted ; Harald Jørgensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1999, s. 353. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-goldschmidt04-shoot-idm140467280506800.pdf> (tilgået 18. april 2024)

Anvendt udgave: Hjemløs

Noter

Noteapparatet støtter sig til en omfattende kommentar til *Hjemløs*, udarbejdet af Morten Borup (1974). Denne foreligger i manuskriptform og findes på Det Kgl. Bibliotek (NKS 4887,4°).

Forkortelser:

Br.: *Breve fra og til Meir Goldschmidt* udg. af M. Borup I-III (1963).

Brøndsted GF: M. Brøndsted: *Goldschmidts fortællekunst* (1967).

Dagb.: M.A. Goldschmidts *Dagbøger* udg. af K. Ober I-II (1987).

DgF: *Danmarks gamle Folkeviser* I-XII (1853-1976).

DK: M.A. Goldschmidt: *Noveller og andre fortællinger* (1984) (*Danske Klassikere*) .

Fam.br.: *Meir Goldschmidts Breve til hans Familie* udg. af M. Borup I-II (1964).

GT: Det Gamle Testamente.

Kyrre: H. Kyrre: *M. Goldschmidt* I-II (1919).

LE: M.A. Goldschmidt: *Livs Erindringer og Resultater* udg. af M. Borup I-II (1965).

NS: *Nord og Syd* udg. af M. Goldschmidt (1848-59).

NT: Det Nye Testamente.

Udv. Skr.: M.A. Goldschmidt: *Udvalgte Skrifter* ved J. Salomon I-VI (1908).

Bind I's notehenvvisninger uden romertal gælder noterne til samme bind.

I noterne omtales flere steder Goldschmidts efterskrift til *Hjemløs* i *NS* 1858 I 135f. Denne må ikke forveksles med nærværende udgaves efterskrift ved Mogens Brøndsted eller med Goldschmidts efterskrift fra 1857, der bringes som tillæg s. 320.

Note A. *Datidens rangforordninger og titler:* På romanens tid indtog man rang i tre sammenhænge: som adelig, i kraft af sit embede eller efter værdig indsats. Den gældende rangforordning gik tilbage til 1746, revideret i forordningen af 1808. 354 Embedsmænd og titelindehavere var opdelt i ni rangklasser, hver for sig igen opdelt i rangnumre; i *Hjemløs* forekommer følgende titler (med forbehold ovf. titler af typen Virkelig Etatsraad/Krigsraad osv.):

2. rangklasse nr. 5: Kammerherre

2. rangklasse nr. 12: Konferensraad

3. rangklasse nr. 3: Virkelig Etatsraad

3. rangklasse nr. 9: Etatsraad

4. rangklasse nr. 2: Kammerjunker 4. rangklasse nr. 3: Virkelig Justitsraad

4. rangklasse nr. 10: Jægermester

5. rangklasse nr. 3: Justitsraad

6. rangklasse nr. 2: Virkelig Kammerraad

6. rangklasse nr. 5: Virkelig Krigsraad

7. rangklasse nr. 4: Krigsraad

Note B. *Datidens møntsystem*: 1 rigsbankdaler (daler) = 6 mark = 96 skilling. Rigsbankdaleren konverteredes i 1875 til 2 kr. Omregnet i øre var en mark altså = lidt over 33 øre, en skilling lidt over én øre. Dalerens værdi svingede med tiden; følgende eksempler kan gives: En fuldmægtig ved toldinspektionen i København fik i 1844 en årgage på 600 daler. Et par sko kunne på den tid fås for 3 daler. Goldschmidt betalte o. 1860 25 daler om måneden som underholdsbidrag til sin fraskilte hustru og deres datter.

Bind I

9

Agent: eg. kommissionær, der udførte forretninger for andre; her som titel til større selvstændig købmand. - *Arild(s) Tid*: urgammel (eg. tidernes begyndelse).

10

Stude (...) Brænderiet: man udnyttede masken (brænderiaffaldet) til kreaturfoder. - *Landsenererne*: regimenter af lansebevæbnede ryttere, som fandtes fra 1816 til 1842. - *Amtstuen(s)*: amtsforvalterkontor.

11

Jagt: holl., mindre sejlskib. - *Svingbasse (r)*: mindre, drejelig skibskanon.

12

Byfogden(s): underdommer og politimester i købstæderne.

13

oversee: overskue, gennemskue.

14

Munken gaaer i Enge: sanglegen »Munken og nonnen« (S. Tvermose Thyregod, *Danmarks Sanglege* 1931, 96).

355

15

Der stander et Kloster: sanglegen »Bryde Kloster« (smst. 231).

17

enhver (...) Undseelse: måske fra EC. Sibbern, jf. *Efterladte Breve af Gabrielis* 1826; se *Danske Klassikere* 30.

18

Otteskillingen: se ovf. note B. - *Cimbrerne og Teutonerne*: germanske folkeslag, som anfaldt romerne o. 100 f. Kr. og sagdes at forcere Alperne ved at glide på skjoldene.

20

Tidalerseddel: se ovf. note B.

22

Justitsraaden(s): se ovf. note A. - *det skønne (...) Overflødige*: allusion til Voltaires (1694-1778) »Le superflu, chose très nécessaire« (*Satires*, Le Mondain 9, 11).

23

vorned: forpligtet til ikke at forlade hjemstavnen uden herremandens tilladelse. - *Krigen*: krigen mod England som en del af Napoleonskrigene 1800-1814. - *Jøder (...) spærret*: jøder fik først adgang til lavene

1788 og til at erhverve grundejendom og drive landbrug 1802. - *Bissekram*: småhandel ved dørene. - *Korsklæder*: trekantede hovedklæder. - *Gyldenstykket*: af (silke)stof gennemvævet med guldtråde eller -bånd.

24

Et Sæt: en samling. - *rye*: upoleret, grov (af fr. rude). - *Reel*: eng., hurtig sømandsdans i 2/4 takt.

25

For da dandsede: udtryk fra folkevisen »Indtagelsen af Riberhus« (DgF nr. 147). - *Kammerraad*: se ovf. note A. - *Skimler*: gråskimlede heste. - *Vienerovogn*: den fineste type kalechevogn.

26

Feiler: savner.

27

brunet: fr., mørk. - *Catechet*: gr., hjælpepræst.

28

Krigsraad: se ovf., note A. - *Maanedslieutenant*: under krig kunne man tidligere blive ansat i marinen som løjtnant på månedlig opsigelse. - *Kaper*: skibsfører med en krigsførende magts tilladelse til at beslaglægge fjendtlige handelsfartøjer (koffardier). - *Prise*: krigsbytte.

29

Fagre (...): fordrejelse for »Fare«, af sanglegen »Bro Brille« (Tvermose Thyregod anf. st. 220). - *Dansen gaaer (...)*: omkvædet i folkevisen »Elverskud« (DgF nr. 47). - *Sportler*: indkomster, afgifter. - *Piquet*: fr., kortspil mellem to.

30

Afsluttethed: afsondring. - *Dons*: sp., adelsmænd (med titlen Don).

31

Mirjams Sang: i 2. Mos. 15, 1-21 synger Israels folk Herren en lovsang efter overgangen over Det røde Hav, og Moses' søster Mirjam (Maria) og alle kvinderne danser til trommers lyd. Goldschmidt har anvendt den i skuespillet *Rabbien og Ridderen* (1869, II 8) og skriver i noterne hertil (s. 139): »Paa mig har selve Melodien (...) ved Vingeslaget i 2den Strophe og ved hele Sangens Blanding af 356 næsten vemodig Blidhed og ustyrlig Triumph, gjort et overordentligt Indtryk. Fra det Øjeblik, da jeg hørte den første Gang - i Margaret Street-Synagogue i London - i Aaret 1852, har den været mig en Trøst, en Oplivelse, en Kjærlighedsgjenstand, en Magt, der altid, naar helst den lod sig høre, sendte en ideel Luftning til Livsaanderne.« Sml. NS 1857 I 134.

32

smaa Gryder (...): ordsprog (Mau, *Dansk Ordsprogskat* 1879 nr. 9140).

33

ganz vorzüglich: ty., ganske fortræffeligt.

34

Mal: ty., gang.

35

F. g. m.: fanden gale (forhekse) mig. - *Kehraus*: ty, afslutningsdans. - *Molinasco(er)*: (eg. mølledans) par- eller rækkedans, opr. lig med folkedansen »Den toppede høne«. - *Langengelsk*: dans, hvor deltagerne stod opstillet i to rækker over for hinanden, mens parrene efter tur dansede ned mellem rækkerne og tog opstilling nederst i disse. - *Mark*: se ovf. note B.

38

Fattig Mand (...): ordsprog (Mau anf. st. nr. 2057).

40

Skibet (...) Olieblad: Noas ark, 1. Mos. 8. - *ien Mose (...) i Dvale*: før ornitologer begyndte at ringmærke trækfugle, var det en udbredt opfattelse, at fugle som svalen og viben overvintrede på bunden af søer og moser. - *gjækket*: narret.

41

man seer efter dens Bryst (...): var storken skiden, blev sommeren regnfuld; var den tør og ren, blev året tørt (H.F. Feilberg, *Ordbog over jyske Almuesmål* 1886-90 III 593). - *Jynde*: dial., hynde.

42

Skibet var assureret: motivet med assurancesvigen, også benyttet i romanen *Ravnen* 1867, har baggrund i, at Goldschmidts faders fartøj forliste på vej til England, og at han led svære tab ved, at en engelsk assurandør stak af med konnossementerne (se flg. note); trods en langvarig proces fik faderen ikke sine penge tilbage (*LE* I 56). - *Connossement(erne)*: ladebrev, skipperens skriftlige erklæring om at ville udlevere de fragtede varer. - *Procurator*: lat., sagfører.

43

Michel Kohlhaas: titelfiguren i Heinrich v. Kleists fortælling fra 1810 om hestehandleren, der på grund af krænkede retsfølelse ender som lovovertræder. Af Vordingborgs domsprotokoller fremgår, at Goldschmidts fader var indviklet i diverse retssager (*Kyrre* I 17f.).

44

Byfoged: se n.t.s. 12.

47

dobbelt italiensk Bogholderi: alm. brugt system, hvorefter enhver forandring i formuen bogførtes både som debet- og kreditpost til lettere kontrol. Opfundet af en italiensk munk 1504.

48

Rytterescadron(erne): sp., underafdeling af rytterregiment.

357

52

discurere: lat., samtale, drøfte.

53

Bombe: bredfyldt glas, som skal tømmes i ét drag. - *gjorde Besked*: tog for sig af drikkevarerne.

58

Vestindien: øgruppe i Det Caribiske Hav øst for Mellemamerika; delvis fransk kolonibesiddelse.

59

gentil: fr., nobel. - *enfin*: fr., velan, godt! - *Prakker*: fattigfyr, tigger.

60

Octav: eg. den 8. slags stød; drejning af hånden nedad med sænket kårdespids. - *dyb Terts*: den 3. slags stød nedefra op imod højre side af modstanderens våben. - *Feinte*: fr., finte, narrestød. - *dyb Quart*: den 4. slags stød mod venstre side af modstanderens våben. - *gentilhomme*: fr., adelsmand, hofkavaler. - *Creolerinde*: kvinde af blandet indiansk-europæisk race.

61

Generalbas: bas-stemme under musikakkorder; harmonilære.

64

Pisang(s): malajisk, bananplante. - *Granater*: rød æblesort.

65

Blanke: hvide. - *Napoleon*: i Fontainebleau tog kejseren afsked med sin garde efter at have underskrevet tronfransigelsen. Fra hans ophold på St. Helena 1815-21 havde Goldschmidt set nogle relikvier på verdensudstillingen i London 1851 (*NS* 1851 VII 244, *Fam.br.* I 81).

67

Physiken: kan i 19. årh. dels betyde naturlæren omfattende den uorganiske naturs love samt stoffernes opbygning og egenskaber (herunder også kemi), dels betegne det område af naturlæren, der omfatter mekanik, varmelære, læren om elektricitet og magnetisme, lydlære og lyslære (men ikke kemi). Den sidste betydning bliver den sejrende, her bruges tilsyneladende den første.

68

Ildluft: ilt i fri tilstand.

69

Arons Stav: 4. Mos. 17. - *Jesus forvandlede (...)*: Joh. Ev. 2, 9.

72

canaille: fr., hund, slyngel.

73

Fiat justitia (...): lat., retfærdigheden må ske fyldest, om så verden skal gå til grunde (tillagt kirkefaderen Augustin). - *Grøndals*: Grøndalshuset, skovløberhus og traktørsted i Charlottenlund Skov (kendt fra J.L. Heibergs vaudeville *De Uadskillelige*, 1827).

74

Bellevue: traktørsted ved Klampenborg. - *Christian Winthers Sang*: af »Til Een« (nr. 15, 1843).

75

Eventyrets slumrende Prindsesse: ikke identificeret.

76

den første Kjærlighed: lystspil af den franske dramatiker A.E. Scribe (1791-1861), oversat 1831 af J.L. Heiberg.

78

præ('er): lat., præ ceteris = fremfor de øvrige, udmærkelse (sml. *LE* I 120f.; nærværende udgaves efterskrift II s. 326). - *Metaphysica*: filosofisk læreemne. Hentydning til Holbergs komedie *Erasmus Montanus* III 1: »Jeg holder vel af Mademoiselle Lisbed, men min *Metaphysica*, min *Logica* har *Prioritet*«.

79

Suffisance: selvsikkerhed. - *Probenreuter*: ty, handelsrejsende med vareprøver. - *Saffian(s)*: pers., blødt læder.

81

Springfyr: livlig og væver person; laps.

82

Buk: brøler, dumhed.

83

Ageposten: den ordinære postvogn (modsat ekstravogn). - *Slag*: dybe hjulspor.

84

ligesom (...) Røg: så let som ingenting. - *alle Fire gik fra ham*: han faldt, så lang han var. - *vov*: sjællandsk, rask.

85

kommen (...) slagen: frit efter Cæsars »Veni, vidi, vici« (lat., Jeg kom, så og sejrede) som melding om slaget ved Zela år 47 f.Kr. - *Ritt ins alte romantische Land*: ty., ridt til det gamle romantiske land (fra Wielands epos *Oberon* 1780). Sml. II s. 16.

86

besynderlige: særlige, særegne.

87

academiske Borgerbrev: studentereksamensbeviset, udstedt af universitetet, hvor eksamen dengang blev aflagt.

89

Chirurgicum: den i 1736 oprettede kirurgiske lærestanstalt, der først 1842 blev forenet med universitetets medicinske undervisning. - *Steensliber*: person, der driver om på gaderne, dagdriver. - *Bruus*: gammelt kortspil.

90

Escadron: se n.t.s. 48.

91

Fadding: overdel af (åben) vogn. - *Aaringer*: år. - *Caroline Amalie (s)*: kronprinsesse, f. 28/6 1796, gift med Christian Frederik, den senere Christian VIII.

92

Statstidende(n): navn på *Berlingske Tidende* 1808-33. - *Kronprindsessen*: måske Sophie Frederikke (1758-94), gift med arveprins Frederik (søn af Frederik V). - *Nebel*: se s. 28. - *pudse*: narre, spille et puds.

93

unter uns: ty., mellem os. - *Lux*: af ty. Luchs: los.

95

mixtura (...) decoctum: lat., kamfer og kinin.

96

Paganini: den berømte italienske violinvirtuos Nicolò P. (1782-

1840

havde som lærer Giacomo Costa i Genova. 99 *Matrosen*: ikke identificeret.

104

slaaer (ud): sparker. - *Pallas Athene(s)*: visdommens gudinde.

105

Privat-Præceptor: en student skulle dengang - nærmest proforma - have en universitetsprofessor til sin personlige vejleder under studietiden. - *Kjæmpehistorier*: heltesagn.

106

Herrer i Aandernes Rige: efter Chr. Winthers studentervise »Her under Nathimlens rolige Skygge« med koret »Herrer vi ere i Aandernes 359 Rige«, skrevet ved Studenterforeningens stiftelse 1820. - »*Himmerig*« (...) »*Helvede*«: værtshuse i Københavns Latinerkvarter (sml. *NS* 1853-54 V-VI 429). - *Burschenschaft (...)* *Landsmandskaber*: politisk betonedede korporationer ved tyske og svenske universiteter. - *Poul Møller*: digteren Poul Martin Møller (1794-1838) var professor i filosofi i København fra 1831.

107

Brøndsted: arkæologen Peter Oluf Brøndsted levede til 1842 og havde med »fornøjelse« (*LE* I 105) eksamineret Goldschmidt i græsk til artium, der dengang afholdtes ved universitetet som adgangsgivende studentereksamen. Sml. nærmere om de to lærere i *LE* I 122. - *hans egen Reise*: B. har skildret sine udgravninger i Grækenland 1810-13 i værket *Voyages et recherches dans la Grèce 1825-30*. - *Sophokles*: græsk tragediedigter (496-406 f. Kr.). - *Oversættelse*: B. oversatte på forelæsningerne de græske tekster til latin. - *en venlig Hilsen var bleven hans Død*: B. omkom ved fald fra hesten, da han standsede op for at tale med en ven. Ingen af de to mest bekendte mindedigte om ham (af Oehlenschläger og Chr. Winther) indeholder et udtryk som det citerede. - *Gudinden*: Athene (sml. n.t.s. 104).

108

Romer: den romerske gesandt i Karthago (n.t. II s. 15) sagde til karthagerne: »I denne toga (mandskappe) bærer vi krig eller fred for jer - tag, hvad I vil!« De svarede: »Giv, hvad du vil«. Så begyndte den anden puniske krig (218 f.Kr.). - *Freia* (...) *Vaulundur*: i Oehlenschlägers *Vaulundur Saga* (*Poetiske Skrifter* ved F.L. Liebenberg 1862, XXX 55f.).

110

Collegier: forelæsningshæfter med studerendes notater. - *Familie*: Bagger (s. 478).

111

Sem: seminaristen Diderik Haundrup (s. 129). - *Collegier(ne)*: (her) forelæsningerne.

112

Octav: se n.t.s. 60.

113

Sands: fornuft. - *Kan om en rask, romantisk Daad* (...): begyndelsen af tilegnelsen til grev A.C.P. Rantzau til Breitenburg (1840). - »*min Skat*«: i digtet af denne titel (1840) fra samme samling (*Samlede Digtninger* 1860 I 200f.). - »*Sangerens Lykke*«: i digtet af denne titel (1840) fra samme samling (anf. st. V 175).

114

Serenaden: digtet »Serenade« fra samme samling (anf. st. I 217). Dets slutning kalder Goldschmidt i sin afhandling *Lyrisk Poesi* (*NS* 1857 I 32) »enten uforstaaelig (mislykket Symbolik) eller usædelig, blot sandselig (Symbolet vendt paa Vrangen)«. - *Faust-Fragment*: scenen »Faust und sieben Geister« af et Faust-drama, hvorpå G.E. Lessing 360 arbejdede fra 1756 til ind i 1770'erne, og som tryktes 1759 i et af hans *Literaturbriefe* (*Meyers Klassiker-Ausgabe* u.å. III 108f.). - *Vigne*: fr., vinhave eller -gård.

115

Hauge: have. - *den magiske Nøgle*: hentyder til Thomasine Gyllembourgs novelle af dette navn (i *Kjøbenhavns flyvende Post* 1828, *Samlede Skrifter* 1866 I 219). Heri finder en ung teolog på gaden en nøgle, der passer til et hus med en rød mur, og da han lukker sig ind med den, træffer han en vidunderlig skøn kvinde. - *huld*: venlig. - *en ung Dame*: sml. s. 479.

116

nydelig og frydelig som Fløiternes Klang: citat fra Winthers førnævnte digt »Min Skat«. - *Rambaut*: fra Winthers førnævnte digt »Sangerens Lykke«. - *Faublas*: hovedpersonen i Jean Baptiste Louvet de Couvrays roman *Les amours du chevalier de Faublas* (1787-90); han er skildret som en libertiner. - *Casanova*: venetiansk eventyrer og forfatter (1725-98), kendt for sine erotiske memoirer.

118

Saturnal: en romersk løssluppen vinterfest (eg. for guden Saturn). - *Rambaut* (...) *Montferrat(s)*: fra Winthers førnævnte digt »Sangerens Lykke«. - *Camilla*: fra Winthers førnævnte digt »Serenade«.

119

De Fremmede: sml. s. 396. - *Brændepenge*: tidligere måtte forældre betale brændselspenge for skoleeleverne.

120

Abekjærlighed: overdreven omsorg for afkommet.

121

uden I blive som disse Smaa: Matt. 18, 3. - *det ene Fornødne*: allusion til Luk. 10, 42. - *Himmerig for Vordingborg Slot*: ifølge sagnet var det ellers Gurre slot, som Valdemar Atterdag ikke ville give afkald på for at komme i himlen. Sml. Goldschmidts *Fortællinger* 1846 (*Udv. Skr.* I 348).

122

Fylgie: skytsånd.

123

Collegierne: forelæsningerne.

124

Adresseavisen: avertissements- og annonceblad siden 1759. - *gav paa Haanden*: betalte et mindre beløb forud. - *hellig*: gudfrygtig.

126

sympathetisk: i fælles følelse, samstemt. - *Du plager mig (...)*: *Aias* vers 589f., gentages s. 127 og II s. 145). Oversættelsen var udarbejdet, inden Dorphs danske udgave af Sofokles forelå (1851). Sml. *Dagb.* II 31. - *seine Sache (...)*: ty., »ikke satset på noget«, fra Goethes digt »Vanitas! Vanitatum vanitas!« 1806. - *thi kun de Forstandige (...)*: *Aias* vers 132f.

127

Thi bedre (...): smst. vers 633ff. - *Idag tilraaber (...)*: smst. vers 868f. Citeres også *LE* I 225.

128

Philoktet: tragedie af Sofokles. Citatet er vers 82. - *Hakon Jarl og 361 Væringerne i Miklagard* (eg. Miklagard): tragedier af Oehlenschläger fra 1807 og 1827. - *Elverhøi*: skuespil af J.L. Heiberg 1828. - *Joseph og hans Brødre*: syngestykke (1807) af den fr. komponist E. Méhul. - *Den hvide Dame*: syngestykke (1825) af den fr. komponist F. Boieldieu. - *Des Knaben Wunderhorn*: Arnim og Brentanos tyske folkevisesamling fra 1806-08. - *Aristoteles's Værk om Staten*: I.II.15 (»hvis mennesker blot var forskellige i legemlig henseende, således som gudebillederne er det, ville alle hævde, at de ringere burde være slaver for de bedre«, *Statslære* overs. af Norvin og Fuglsang 1946, 15). - *Kodros('s)*: efter et sagn havde oraklet i Delfi spået dorerne, at de skulle vinde magten i Attika, dersom de dræbte Athens konge Kodros, hvorefter han frivillig gik i døden; fra da af afskaffede athenerne kongemagten (1068 f.Kr.). - *Jupiter* el. Zeus: den øverste gud. - *Phidias*: berømt græsk billedhugger (5. årh. f.Kr.). - *Propylæerne*: indgangsparti til Athens tempelborg Akropolis. - *Lysander*: føreren for den spartanske flåde, der i den peloponnesiske krig besejrede athenerne ved Aigospotamoi 405 f.Kr. - *Philip*: Filip II besejrede Athen i slaget ved Chaironeia 338 f.Kr. - *Alkibiades*: athensk statsmand og feltherre (5. årh. f.Kr.).

129

Plutarch: i sin levnedbeskrivelse af Alkibiades kap. 23. - *Kong Agis's Kone*: Agis II af Spartas dronning Timaiia, som Alkibiades forførte (ifølge Plutarch smst.). - *det Eleusinske Tog*: de halvårlige fester ved byen Eleusis til ære for gudinden Demeter var i nogen tid blevet forsømt, hvorefter Alkibiades blæste nyt liv i dem (ifølge Plutarch smst. kap. 34). - *Forræderi*: Lysander fik den persiske statholder i Lilleasien Parnabazos til at sætte ild til Alkibiades' hus og overmande ham; han blev begravet af sin elskerinde Timandra (Plutarch smst. kap. 39). - *Obol(en)*: græsk mønt. - *Styx*: flod i underverdenen. - *Sem*: sml. s. 111. - *Seminarist*: seminarieuddannet lærer. - *Artium*: studentereksamen. - *Non*: forkortet for »non contemnendus« (lat., ikke foragtelig), 3. eksamenskarakter.

130

Balles Lærebog: biskop N.E. Balles *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion* 1791 og ofte siden. - *Baden(s)*: Jacob B., klassisk filolog, hvis *Grammatica Latina* udkom første gang 1782. - *Sem, Cham og Japhet*: Noas sønner ifølge 1. Mos. 5, 32. - *Phæacer*: (af Sem udtalt Fæaser) i *Odysseens* 6. sang får den skibbrudne Odysseus en venlig modtagelse hos Phaiakernes konge Alkinoos og hans datter Nausikaa; i deres ø-rige levede man under lykkelige naturforhold. - *grant*: tydeligt. - k: græsk kappa.

362

131

Wilster: filologen Chr. W oversatte *Odysseen* 1837. - *Saa hun talte*: 6. sang vers 66f. - *Grønset*: grønsager. - *Karm (en)*: fornem vogn. - *klaffersk*: bagtalerisk. - *Men naar du ind (...)*: smst. vers 303ff.

132

Viid, at ifald (...): snist. vers 313f. - *Ulysses*: lat. form af Odysseus. - *Jüngling und Mädchen*: sang fra Neckar i Sydtyskland; hedder i *Des Knaben Wunderhorn* (ovf. n.t.s. 128) »Zwei Röselein« (Du vil da ikke rejse videre, har jo tid endnu. - Jo jeg vil rejse videre, min vej er lang! Hen hvor ingen pige bryder sin trofaste kærlighed! - Skat, tag hjem af kærlighed, du finder ikke derhen). - *Der hatte selbst (...)*: de to næstsidste strofer af Veit Webers digt »Schlacht bei Murten« (gendigtet efter Diebold Schillings *Beschreibung der Burgundischen Kriege*), optaget i *Des Knaben Wunderhorn* (Den, som gjorde dette rim, havde selv hånden på sværdet. Til om aftenen mejede han med sværdet, om natten besang han slaget. Han svang strengene og sværdet, en spillemand og soldat, dyrebar for herrerne og pigerne, for danseren og prælaten). Sml. n.t. II s. 155.

133

Danmark deiligst (...): Laurids Kocks (d. 1691) Danevirkeviser, gendigtet flere gange af N.F.S. Grundtvig. - *Forlov*: fri. - *Pauline*: navnet måske efter Goldschmidts sværmeri fra Skamlingsbanken Pauline Seidelin (*Kyrre* I 79f). - *Udstillingen*: den årlige salon på Charlottenborg.

134

Phidias: se n.t.s. 128. - *Perikles*: berømt græsk statsmand (5. årh. f.Kr.). - *Parthenon*: Athenetemplet på Akropolis. - *Wonnediensst noch glänzte*: af Schillers digt »Die Götter Griechenlands« (1788) strofe 1 (deres frydelige dyrkelse endnu strålede). - *Paros*: ø i Ægæerhavet, kendt for sit marmor.

136

Minosdom: sagnkongen Minos af Kreta blev efter døden dommer i underverdenen. - *Jeg seer (...)*: populær datidig vise. - *Lyder*: fejl. - *sokratisk*: som den græske filosof Sokrates (469-399 f.Kr.), hvis spørgsmål skulle bringe den udsurgte til klarhed over sig selv.

137

Watt: opfinderen af dampmaskinen James W. (1736-1819). - *Jacquard*: opfinderen af vævemaskinen Joseph Marie J. (1752-1834). - *Rosenkilde*: skuespiller ved Det Kgl. Teater Christen Niemann R. (1786-1861), til hvis bedste roller hørte titelfiguren i Mélesville og Duveyriers vaudeville *Michel Perrin* 1834 og Trop i J.L. Heibergs *Recensenten og Dyret* 1826. - *Fru Heiberg*: Johanne Luise H. (1812-90), tidens betydeligste skuespillerinde. - *Ryge*: skuespiller ved Det Kgl. Teater Johan Chr. R. (1780-1842). - *Jesper Ridefoged*: i Holbergs komedie *Erasmus Montanus* (ca. 1722).

138

Qventin Messys: den nederlandske maler Q. Metsu (1630-67), som 363 Goldschmidt havde set billeder af på Dresdener-galleriet 5/11 1846. Ifølge en overlevering fik Metsu først sin brud, da han på faderens forlangende havde malet hendes portræt uden at se hende (sml. Ingemanns digt »Qvintus Messis« i *Reiselyre I*). - *Høiskolen*: Den militære Højskole, oprettet 1830. - »*Guldslagerdatteren i Brügge*« og *de Bassenvelds Dragoner*: ikke identificeret.

139

modus disputandi: lat., måde at disputere på. - *Livets Aande*: 1. Mos. 2, 7.

140

Troerne: beboerne af Troja (i *Iliaden*). - *Achæer*: de hellenske deltagere i felttoget mod Troja (smst.). - *Pythia*: Apollons præstinde ved oraklet i Delfi. - *Spelandisimo (...)*: vrøvelatin, replik, let ændret, af Chilian i Holbergs komedie *Ulysses von Ithacia* (1723) I, 14; måske dannet af ordene »spædlam dier sin mor, ren kål afædt, spæk afædt, ko-pis, øjensand« jf. Ludvig Holberg: *Seks komedier (Danske Klassikere 151)*. - *Quod erat (...)*: lat., hvilket skulle bevises. - *Creditiv*: troværdighedsbevis. - *Tribunal*: domstol. - *Solen (...)* *Ajalons Dal*: Jos. 10, 12.

141

Schiller: i Schillers foretale »Über den Gebrauch des Chors in der Tragödie« 1803 hedder det: »Es ergibt sich daraus von selbst, dass der Künstler kein einziges Element aus der Wirklichkeit brauchen kann, wie er es findet, dass sein Werk in *allen* seinen Teilen ideell sein muss, wenn es als ein Ganzes Realität haben und mit der Natur übereinstimmen soll« (Det giver sig af sig selv, at kunstneren ikke kan bruge et eneste

element fra virkeligheden, som han finder det, at hans værk i alle sine dele må være ideelt, hvis det som et hele skal have realitet og stemme overens med naturen). - *En fransk Forfatter*: ikke identificeret.

142

Kaffemøllebefordring: vognene, der udlejedes for kørsel til Charlottenlund, kaldtes kaffemøller (vistnok fordi hjulene knirkede med en lyd som af kaffebønner, der blev malet).

143

Phantasia: i græsk mytologi navn for drømmeguden. - *Pegasus*: i græsk mytologi poesiens vingehest. - »*Tinter*«: farvetoner. - *Contrapunkt*: harmonilære. - *Nattergal*: (her vel) sangkunst.

144

maatte jeg spørge Monsør (...): Holbergs *Erasmus Montanus IV*, 4. - *der følger deraf (...)*: Erasmus' svar på Jacobs spørgsmål smst. - *Constantia*: traktørsted ved Charlottenlund Strandvej. - *Psalmebogen*: et spil kort, kaldet »Holmblads salmebog« efter kortspilfabrikanten Jacob Holmblad, jf. T. Vogel-Jørgensen: *Bevingede ord*, 5. udg. (1975) sp. 536. - *over Skrævet*: for vidt.

145

Borchs Collegium: studenterkollegium i St. Kannikestræde, stiftet af 364 Ole B. (1626-90). - *Doctrinaire*: se n.t.s. 147. - *misundte ham*: så skævt til ham.

146

Doctriner: læresætninger. - *Læseselskaber*: foreninger med bogsamlinger. - 2 *Mk.*: se ovf., note B.

147

Collard (...): leksikonartiklen handler om den oppositionsfløj inden for fransk politik i Restaurationstiden (1815-30), der kaldtes »De doktrinære«, fordi de hævdede en videnskabelig statslære i modsætning til en vilkårlig politik; de kendteste medlemmer var Roger-Collard, Hertugen af Broglie og F.P.G. Guizot. - *Pelagianismen*: en af den engelske, mest i Rom boende munk Pelagius (o. 400) grundet lære, der bl.a. benægtede arvesynden og anså barnedåben for overflødig. - *jacobitiske*: den spanske munk Jakob Baradai (d. 578) stiftede en såkaldt monofytisk kirke, ifølge hvilken Kristi guddommelige og menneskelige natur kun er én, idet hans menneskenatur var opslugt af den guddommelige. - *Monotheletterne*: kirkelig retning, efter hvilken Kristus har to naturer, en menneskelig og en guddommelig, men kun én vilje. - *Almindeligt Hospital*: sygehus i Amaliegade (bygget 1768).

148

spansk Flue: medicinsk udtræk af biller med afledende virkning. - *Catechismus*: lærebog i kristendom. - *commilitones*: lat., eg. krigskammerater; fæller. - *Gratias (...)*: lat., Jeg takker dig. Jeg skal komme. - *det passive Futurum*: ifølge Goldschmidts anmærkninger i *NS* 1853-54 V-VI 429 opfatter Sem udtrykket grammatisk (om gerundiven *veniendum*), mens Carlsen mener fremtidig lidelse. - *Præteritum*: datid. - *venturus sum*: jat., Jeg vil komme. - *Incurabel*: uhelbredelig.

149

Margo: Margaux, fransk rødvin. - *Lafit*: Château Lafitte, fransk bordeauxvin.

150

aved: bagvendt. - *probere*: prøve. - *sobrius (...)*: lat., ædru. Ingen danser ædru (Ciceros tale »Pro Murena« 13). - *Est hæc (...)*: Dette er ikke en medfødt, men en skreven lov (Ciceros tale »Pro Milone« 10, anført som eksempel i Badens *Grammatica Latina*, 7. udg. 1830 s. 21). - *Syntaxis*: sætningslæren. - *Est hæc non scripta (...)*: lat., Dette er ikke en skreven lov, men en medfødt, som vi ikke har lært, ikke hørt, ikke læst, men har grebet, øst og hentet ud af selve naturen, som vi ikke er oplært, men skabt til (smst., Baden s. 300). - *til Maade*: moderat. - *Lader*: manerer. - *Ephes.*: Paulus' brev til menigheden i Ephesus.

151

Paulsen: sml. s. 231. - *Lem paa Almindeligheden*: Almindeligt Hospital 365 (se n.t.s. 147) omfattede en såkaldt lemmestiftelse, dvs. bolig for syge, gamle el. fattige.

152

Libation: ofring. - *Gratierne*: græske gudinder for skønhed, ynde og festglæde. - *favete linguis*: lat, Hold tand for tunge (Horats' *Oder* 3, 1, v. 2). - *Hald* har visse lighedspunkter med Orla Lehmann uden dog at være et portræt. - *in corpore*: lat., korporligt, i virkeligheden. - *Bregning* er som teolog elev af H.L. Martensen (1808-84, professor i teologi, biskop); sml. s. 299, 362. - *Atellanerne*: sådan kaldte forfatteren Carl Ploug (1813-94) sine studenterkomedier efter gammelromerske folkeskuespil, der oprindeligt skulle stamme fra byen Atella i Campanien.

153

Østergade: her kunne man møde prostituerede (sml. s. 159). - *ryster Erindringer (...)*: tydeligere i den engelske oversættelse (*Homeless* I 213): »Memory shakes the dust off her mantle«. Sml. s. 296, II s. 75. - *sætte (...)* *Ban*: bandlyse Holbergs komedier p.g.a. deres frisprog. - *Syllogisme*: følgeslutning. - *Omar*: Omar ibn el-Chattab udvidede som kalif (634-44) Islams områder og gjorde Medina til en betydningsfuld by. - *Hyllesteds Badstuer*: ikke omtalt i samtidige københavnske vejvisere eller i den topografiske litteratur. - *Rysensteens Bastion*: del af fæstningsanlæg ved Kallebodstrand, hvor også en meget besøgt badeanstalt lå (sml. digtet »Rysenstens Bade« i J.L. Heibergs *Danmark, et malerisk Atlas* 1841-42).

154

Herrnhutere: i Øst-Sachsen nær Bøhmens grænse oprettedes i 1727 et evangelisk kirkesamfund, en »Brødremenighed«, i kolonien Herrnhut (Herrens varetægt). Den fik i 1772 en aflægger i Christiansfeld i Nordslesvig. - *les dehors*: fr., det ydre. - *Menneskene ere ikke saa gode (...)*: citat fra Balles lærebog (ovf. s. 130) s. 50.

155

Syndens Sold (...): Paulus' Romerbrev 6, 23. - *Baiser ainsi la main (...)*: fr., fra Molières komedie *École des femmes* (1662, da. *Fruentimmerskolen*) II 6. - *Qu'il est aux enfers (...)*: fr., Arnolphes replik fra samme komedie III 2. - *tre Hestehaler*: fornemste grad (idet de sattes på en stang med en forgyldt halvmåne uden for ejerens telt). - *Circassierinder*: tjerkessierinder (fra Vestkaukasus).

156

Cliquot: Veuve C., champagnemærke.

157

Grisette: fr. (eg. gråklædt) jævn pige, der er kæreste med kunstnere eller studenter. - *løsende*: fritagende, tilgivende. - *løsende og bindende Magt*: Matt. 16, 19. - *David*: salmedigter (efter Salmernes Bog i GT). - *Raphael Sanzio*: den italienske maler Rafael (1483-1520, eg. Raffaello Santi) var søn af maleren Santi, urigtigt kaldet Sanzio. Berømt 366 er hans sixtinske Madonna. Han giftede sig aldrig, men fik ry for at have forskellige elskovsforhold. - *Prokesch von Osten*: østrigsk diplomat og forfatter (1795-1876), har skildret historiske og politiske forhold i Østen og tillige skrevet digte. Citatet er fra »Ober Ungarn« 1821 (*Kleine Schriften* V 1844 s. 299) (Bred, o glemsel, dit slør over de mørkere livsdage, de dage, som letsind og vildt blod fyldte for mig med skyer; tilhyl dem venligt. Før mine fejls skikkelser af vejen, så at jeg ikke hører deres klagestøn og deres fordrings sørgelige råb! Tænk på, at jeg var god og endnu er det, thi hvad jeg har sået af synder, var ikke udsprunget af hjertet).

158

Absolution: syndsforladelse. - *Woltmann*: Karl W.s roman *Memoiren des Freiherrn von S-a* 1817 (også kendt af P.L. Møller, sml. Julius Clausen: *En Kvindes Kærlighed* 1928 s. 36). - *Klag'gestöhne (...)* *traurigen Ruf*: jf. n.t.s. 157, *Prokesch von Osten*. - *blive lykkelige (...)*: sml. s. 278.

159

Tillysningen eller Kongebrevet: forkyndelsen eller bevillingen til ægteskab. - *Wir Alle sind (...)*: ty, Vi er alle forelsket natur. I G.F. Daumers oversættelse 1846 af den persiske lyriker Hafiz (1326-90) står »Wir alle sind verliebter Art« (s. 135). - *Da jeg blev større (...)*: fra Oehlenschlägers *Aladdin* (*Poet. Skr.* ved Liebenberg I 288). - *At gantes lidt (...)*: orig. »at løbe efter (...)«. - *Musselin(et)*: fint bomuldsstof.

160

toe: vaske; sml. Matt. 27, 24. - *Deuschtum (...)*: fra Goethes »Vier Jahreszeiten« 1796 (*Jubiläums-Ausgabe* 1902 I 242) (Tyskhed eller franskhed fortrænger i disse forvirrede dage - som i sin tid lutherdom - rolig dannelse). - *jo*: (her) ikke.

161

Lykkens Yndling: Carl Bernhards roman fra 1838. I sin Efterskrift NS 1858 I protesterede Goldschmidt mod udgangen på den slags »demoraliserende« bøger, som »gjøre et behageligt Indtryk og dysse Læserne i venlige Drømme (...) Der døe Helt og Heltinde i Sandselighedens høieste Øieblik, og den menneskelige »Lykke« krones ved denne Død, der kommer saa heldig, at den forhindrer Vedkommende fra nogensinde at savne Nydelse.« Her derimod dør helten, da han etisk er nået til det højest mulige punkt, og dette er den største lykke (sml. nærværende udgaves efterskrift II s. 345)

162

Robespierre: fransk revolutionær politiker, henrettet 1794. - *Carrousel*: ringridning. - *strikkede borgerlige Strømper*: den franske kommune besluttede, at de revolutionære kvindeselskaber skulle have en hædersplads ved nationalfesterne og strikke imedens, hvorfor de blev kaldt »Robespierres strikkekoner« (Lamartine: *Girondisternes Historie*, overs. af Th. Overskou VII 1848 s. 226). - *Desmoulens*: Camille Desmoulins, revolutionær skribent, henrettet 1794. - *Danton*: fremtrædende fransk revolutionær politiker, henrettet 1794. - *Veto*: (lat., jeg forbyder) forbud, forkastelse. - *guillotineret*: henrettet med guillotine, faldøkse.

163

Medisancen: bagtalelsen.

164

der staaer skrevet: udtrykket ses flere steder i NT, fx Matt. 4, 4,6,7,10.

165

ITaaget: i tåge, blinde. - *Mynt*: mønt. - *Kjæltringesproget*: hos de jyske tatere eller natmænd, for en stor del byggende på hemmelige sprog (tyvesprog). Det var beskrevet af filologen N.V. Dorph i *De jydske Zigeunere og en rotvælsk Ordbog* 1824.

166

Parlementair: underhandler i krig, som ledsaget af en trompeter var ukrænkelig.

167

Eheu (...) sein!: lat.-ty. »Ak kammerater! Lad os ikke være kulrede« (formodentlig en tysk studentervise). - *sans phrase*: fr., uden omsvøb. - *Gratierne*: se n.t.s. 152. - *Muserne*: ni græske gudinder for kunst og videnskab. - *Hvi sjunges (...)*: fra Oehlenschlägers digt »Daniel Rantzau« (1811, *Poet. Skr.* ved Liebenberg XXIV 216). - *Passet*: Thermopylæ, som soldater fra Sparta søgte at spærre for perserne (480 f.Kr.). - *Hvi rose (...)*: fra Rahbeks »Drikkevise« (Chr. Iversens Samling af Poesier, Nytaarsgave 1783 s. 42).

168

Umiddelbarhed: ironisk titel i lighed med Højhed o.l.

169

hvide Schavler for røde: allusion til Oehlenschlägers *Aladdin*, 4. akt; *Schavler*: sjaler. - *à tout prix*: fr., til enhver pris.

171

Emploi: fr., ansættelse. - *Informationer*: privatundervisning. - *Associé*: medejer.

172

Jagt: se n.t.s. 11. - *Lyæus*: tilnavn til guden Bacchus som den, der befrier for sorg.

173

Treuthold (...): fra Aloys Blumaurs »Lied, in Abwesenheit des Geliebten zu singen« (Sang at synge i den elskedes fravær, *Gedichte* 1787 II 14) (Treuthold, min elskede, er gået herfra, skove og bjerge skjuler ham for mig). - *Biskop Christian*: ærkebiskop C. I af Mainz (d. 1183), en overgang pave Victor IVs gesandt i Danmark, en fremragende diplomat og kriger, der ydede den staufiske kejser Friedrich store tjenester. - *Nero*: romersk kejser (37-68, kejser 54-68), indbildte sig at være en stor digter, sanger og skuespiller og skal på dødslejet have udbrudt: »Hvilken kunstner mister verden ikke i mig!«

174

Israels Børn: israelitterne forlod »Ægyptens kødgryder« (2. Mos. 16, 368 3 og udvandrede til Kanaan. - *Deputeret*: fuldmægtig, embedsmand. - *Admiralitetet*: marineministerium. - *Heiberg*: J.L. H. indførte Hegels filosofi i Danmark, efter hvilken den umiddelbare erkendelse gennem refleksion blev løftet op i den spekulative sfære. - *Mynster*: J.P. M., førende teolog og biskop (1775-1854). - *Visitats*: gejstlig inspektion. - *Joseph (...) den øverste Bager*: i 1. Mos. 40 fortælles, at Faraos mundskænk og bager kastes i fængsel, hvor Josef udtyder deres drømme; mundskænken drømmer om et vintræ, hvis tre kviste grøntes, hvilket Josef udlægger som, at han om tre dage skal være genindsat i sin stilling, bageren, at der var tre kurve på hans hoved, hvad Josef tyder som en forudsigelse om, at Faraos om tre dage vil hænge ham. - *Generalprocureur*: kongens øverste juridiske rådgiver.

175

Diogenes: den græske filosof fra 4. årh. f.Kr., der ved højlys dag gik rundt med en lygte og sagde: »Jeg søger et menneske« (ifølge Diogenes Laertios' filosofihistorie). - *Alexander*: Aleksander den Store (356-323 f.Kr.) beklagede sig ifølge Plutarch over, at hans far Filip II af Makedonien ved sine mange erobringer ikke havde efterladt ham mere at udrette (Levnedsbeskrivelse kap. V). - *Salomon*: da Gud tilstod ham en bøn, udbad han sig et viist og forstandigt hjerte (1. Kong. 3). - *Jeg kalder Lykken (...)*: af Oehlenschlägers *Aladdin* 3. akt (*Poet. Skr.* ved Liebenberg I 182); orig.: »(...) Min Lykke er / At sætte det igiennem, som jeg kan; / At overvinde hver en ussel Hindring«. - *Brysselertæppe*: særlig udsøgt tæppe tilvirket i Bruxelles.

176

Herrens Nat (...): forvanskning af »Herrens dag (dvs. Dommedag) skal komme som en tyv om natten« (1. Tess. 5, 2). - *en af de gravede Kalke*: efter Matt. 25, 27 (»Ve Eder, I skriftkloge og farisæer, I øjenskalke, thi I er ligesom kalkede grave, hvilke synes dejlige udvortes, men indadtil er fulde af døde ben og al urenhed«).

178

Madam Bille: Paulines mor. - *et Ordsprog*: fra Juvenal 14, 47. - *Nausikaa*: sml. s. 131.

179

Sandelig det er ikke godt (...): 1. Mos. 2, 18.

180

Institut: undervisningsanstalt.

181

i to Verdener: sml. skildringen af P.L. Møller i *LE* I kap. 8.

182

Ottolie (...): sml. s. 562. - *Informationer*: huslærerundervisning.

183

det Skjønne og det Sande: hovedbegreber i tidens idealistiske filosofi, fx hos H.C. Ørsted. - *holde Foredrag*: sml. *LE* I 174 (»han vilde ikke 'holde Foredrag' for mig, lade sig 'suge ud'«). - *Tirailleur(fægtninger)*: 369 fr., blænker, skytte. - *Foreningen*: Akademisk Læseforening, stiftet af Carl Ploug 1839 som diskussionsklub til modvægt mod den konservative Studenterforening fra 1820.

184

Euripides's »Bacchantinder«: vers 203-206. - *Elementarisk*: elementært, sammensat.

185

positiv Baggrund: Goldschmidts eget forsvar for »Corsaren«.

186

meine Herrschaften: ty., mine herskaber. - *to Børn*: søvnen og døden, hvormed den græske gudinde for natten (Nyx) blev afbildet.

187

homerisk Latter: skoggerlatter, som guderne brød ud i, da den vanføre smedegud Hefaistos optrådte som mundskænk (skildret i Homers *Iliade* I 599). - *Kleon*: atheniensisk garver og demokratisk politiker,

modstander af folkeforlystelser og genstand for komedieforfatternes hån (d. 422 f.Kr.). - *Funker*: gnister.

188

Anfaldet: overfaldet. - *Bayard (...) peur*: fr., uden dadel og med frygt. Pierre du Bayard, »Ridderen uden frygt og dadel«, tjente sine sporer (dvs. gjorde sig værdig til ridderslaget og de gyldne ridderspore) under den franske kong Karl VIII's tog til Neapel 1496. - *Radamanthos*: Kong Minos' bror Radamanthys (sml. n.t.s. 136) blev ligesom denne efter sin død dommer i Underverdenen.

189

Stoa: søjlehal i Athen, hvor Zenon o. 300 f.Kr. underviste i filosofi, hvorfor tilhængere af hans retning kaldtes stoikere. - *Academiet(s)*: lokalitet ved Athen, hvor Platon underviste. - *Tribunal*: domstol. - *Præsteattest*: gjaldt normalt udskrift af kirkebøger, attestering af civilstand m.m.

190

1500 Rbd.: se ovf., note B. - *Salon-*: selskabs. - *ad majorem (...)*: lat., til større ære for. - *vergilde (...)*: jødetysk (?), forgylde Rundetårn (forekommer også i *Ravnen, Udv. Skr. IV 255*). - *Selskab*: samfund (ty. Gesellschaft).

191

Vaudeville (n): fr., lystspil med indlagte sange. - *O, Svaghed (...)*: fordrejning af Hamlets replik hos Shakespeare (I, 2): »Svaghed, dit navn er kvinde«. - *Absolutismen*: enevælden. - *vort Maskepi (...)*: her taler en nationalliberal ligesom i det følgende om Skandinavismen. - *Anfald*: se n.t.s. 188. - *Barbarerne*: perserne i 5. årh. f.Kr. - *Da skal det Frie (...)*: fra Carl Plougs digt »Længe var Nordens herlige Stamme / spaltet i trende sygnende Skud« 1842.

192

Aa (...) *raabte En*: teologen Gram (sml. s. 296), en karikatur af historikeren Fr. Barfod, der i sine *Fortællinger af Fædrelandets Historie* 1853 havde frakendt Goldschmidt »Alvor, Overbevisning og Troskab«. Skønt Goldschmidt havde deltaget i studentertoget til 370 Uppsala 1843, var han ikke skandinav. Om grundtvigianerne udtalte han i en politisk oversigtsartikel (NS 1856 III 51): »Grundtvig var dengang [efter Julirevolutionen 1830] ivrig Absolutist og Barfod hans ivrige Amanuensis. Dette Parti holdt smaa Conventikler eller Samfundsmoder, hvor man sang om Uffe hin Spage, om Modersmaalets Sødhed o.s.v., og havde her en Slags hemmelig Cultus, som Politikerne smilede ad, eller som de fandt skadelig, fordi Folket ved disse dunkle Sympathier blev holdt i blind Afhængighed af Skjoldunge-stammen.« - *Hel(s)*: den nordiske døds gudinde. - *(Seirs)drapa*: kvad. - *Løvehoved*: i skibsstævnen. - *Hjertespeil*: hjerteformet agterspejl; *Løvehoved* og *Hjertespeil* alluderer til Grundtvigs *Dansk Rimkrønike* 1826, *Poetiske Skrifter* 1885 VI 78: »Da kom en Snække for fulde Seil / med Løvehoved og Hjærte-Speil«. Også kendt fra Grundtvigs sang om kong Skjold »I gamle Dage det var engang«, som bygger på versene i Rimkrøniken. - *Loke*: gammelnordisk gud af jætteeæt, men optagen blandt de egentlige guder, aserne. - *Moses har lagt Bjælker under Isen*: sml. 2. Mos. 14.

193

Aristophanes (...) »*Fuglene*«: 414 f.Kr. - *emancipere*: frigøre. - *Hugin og Munin*: eg. tanke og minde. - *han gik (...)*: efter en replik i Thomas Overskous skuespil *Østergade og Vestergade* 1828 (III 16), hvor skuespilleren C. N. Rosenkilde ved førsteopførelsen ændrede »frygtelig« til »fyrgerlig«. - *Thi Zeus (...)*: *Fuglene* vers 480. Ifølge NS 1853-54 V-VI skylder Goldschmidt N.V. Dorph oversættelserne fra dette stykke, som Dorph var i færd med at fordanske.

194

Tilforn de sokratiserede: smst. 1282-85. Sml. n.t.s. 136. - *ved Ord (...)*: smst. 1438f - *some thing rotten*: Shakespeares *Hamlet* I, 4 (»Something is rotten in the state of Denmark«). - *Baldur*: Odins søn Balder, der dræbes og kommer til døds gudinden Hel. - *Sværdtid og Øxetid*: fra Eddadigtet »Vølvens spådom« strofe 45. - *Reißt die Kreuze (...)*: Riv korsene af jorden! Alle må blive sværd, Gud i himlen vil tilgive det! Fra digtet »Der Aufruf« i samlingen *Gedichte eines Lebendigen* (6. Aufl. 1843 I 44) af den politiske lyriker Georg Herwegh (1817-75), som Goldschmidt havde mødt i Rom 1847.

195

Østens Despot: Rusland. - *en udmærket Taler*: Carl Ploug under Studentermødet 1843 i sin tale i Kalmar (*Fædrelandet* nr. 1263, der blev konfiskeret, sml. Jul. Clausen: *Skandinavismen* 1900 s. 59f.). - *Finland*: var russisk storfyrstendømme, erobret fra Sverige 1809. - *Wir haben (...)*: Vi har længe nok elsket - vi vil endelig hade! Fra Herweghs digt »Das Lied vom Hasse« (anf. st. I 63). - *En ordineret*³⁷¹*Præst*: utvivlsomt den

nationalliberale politiker og teolog D. G. Monrad (1811-87), selv om hans standpunkt her er forenklet eller måske let karikeret. En lignende udtalelse fremsatte han 1878 (Asger Nyholm: *Religion og Politik* 1947 s. 475). Goldschmidt var ikke Monrad venligsindet, sml. de to karakteristikker NS 1848 II 53ff. og 1856 III 65ff. - *Modersmaal (...) Lyd*: fra Grundtvigs »Modersmaalet« 1837 (hvor der dog står »Moders Navn«).

196

Takkebøn (...) Tolder: sml. Luk. 18, 9-14, hvor farisæeren beder en bøn til Gud, hvori han takker for, at han ikke er som toderen, der står ved siden af ham. - *Folket er selv et Geni*: sml. s. 192.

197

Thiers('s) Revolutionshistorie: det nærmest lignende citat er fundet i Lamartines *Girondisternes Historie* (Overskous overs. II 1847 s. 162), der tillægger Robespierre udtalelsen »Ene folket er stort, ene det er hæderværdigt i mine øjne«. - *Danton*: se n.t.s. 162. - *Vergniaud*: fransk girondinsk politiker, henrettet 1793. - *Suttungs Mjød*: skjaldemjøden vogtedes ifølge Eddaen af jætten Suttung. - *hvad har De da imod Politiken?*: om P.L. Møllers aversion mod folkestyret sml. *LE I* 172. - *Bukke*: trak ifølge nordisk mytologi Thors vogn. - *Apis*: oldægyptisk hellig tyr. - *Matrikel*: Danmark fik ny m. (skyldsætning af jordegods, ejendomsvurdering) 1844. - *cameralistisk*: statsøkonomisk.

198

visé Dem, at De intet veed: jf. n.t.s. 136. Om P.L. Møllers sokratiske fremgangsmåde over for Goldschmidt se *LE I* 173f. - *Rescripter*: kgl. anordninger. - *Muselmændene*: muslimerne. - *Byfoged*: se n.t.s. 12.

199

Mandarin: eg. kinesisk statsembedsmand. - *Hverdagshistorie(helt)*: efter Thomasine Gyllembourgs (1773-1856) Hverdagshistorier. - *Brysseler Gulvtæpper*: se n.t.s. 175. - *Milner*: sml. s. 175. - *Liaison*: fr., kærlighedsforbindelse.

200

Winkelried: efter usikker overlevering en schweizer, der i slaget ved Sempach 1386 skaffede sine landsmænd en sejr over Habsburgerne ved at bryde hul i lansenernes rækker, hvorved han selv blev dræbt, men muliggjorde, at fjenden nedkæmpedes. - *fældede*: sænkede. - *Sæbekjælderfolk*: sæbehandleren A. Møller på Gråbrødretorv lod, da en konkurrent etablerede sig lige i nærheden, et skilt opsætte: »Her er den rigtige gamle Sæbekjælder, hvor de rigtige gamle Sæbekjælderfolk boe.« Søren Kierkegaard omtaler episoden i sine papirer: I A 220 (1836) samt II B 1 og 21 (1838), hvor den benævnes »Striden mellem den gamle og den nye Sæbekjælder« (*Søren³⁷²Kierkegaards Papirer* 2. udg. 1968). - *Werther*: titelpersonen i Goethes roman *Die Leiden des jungen Werthers* (1774) begår selvmord af ulykkelig kærlighed til Lotte.

201

Centripetalkraften: den midtpunktsøgende kraft (mods. den midtpunktflyvende centrifugalkraft). - *von all seinem Glanz (...)*: Af al hans glans og skær intet andet end møjen og smerterne og det, vi gælder for i vore hjerter. Fra Schillers drama *Wallensteins Lager* (1798) sc. 11; også citeret *LE I* 179. - *Goethe var med (...)*: han ledsagede hertug Karl August af Weimar i de allierede magters uheldige felttog mod det revolutionære Frankrig og udgav herom sin dagbog *Die Campagne in Frankreich 1792*; det pågældende sted er 30/8 (*Jub. Ausg.* XXVIII 24ff.).

202

Slaget ved Valmy: 20/9 1792, skildret af Goethe anf. st. 57ff. - *Dumouriez*: den franske general Charles François D. vandt de revolutionæres første sejr ved Valmy. - *Kofod*: Hans Ancher K. (1777-1829) udgav tidens mest brugte skolebog i verdenshistorie *Historiens vigtigste Begivenheder* (1808 og senere) og flere andre historiske håndbøger. - *Correggio*: Oehlenschlägers drama fra 1811 3. akt (*Poet. Skr.* ved Liebenberg V 78). - *Hør Ungersvend (...)*: fra H.C. Andersens syngestykke *Liden Kirsten* 1846 (*Saml. Skr.* 2. udg. 1876ff. X 285) efter folkevisen *DgF* 238.

203

herrische Gewohnheit (...): den herskesyge vane at bistå unge mænd på min alder i hjertekvide og åndelig nød. Fra Goethes *Die Campagne in Frankreich* (anf. st. 168). - *engt*: (fra ty.) tæt, nært. - *sugede ham ud (...)*: se n.t.s. 183.

204

noget medfødt Troløst: forbindes i Efterskrift NS 1858 I med begrebet hjemløshed.

205

Information: se n.t.s. 182. - *Skoser*: spydigheder. - *à la suite*: fr., uden for nummer, på ekspektance.

206

Rhinoceros: gr., næsehorn. - *regenerere*: forny, gendanne. - *Geschäftet*: ty., forretningen.

207

Slutteriet: gældsfængslet. - *Zephyren*: gr., vestenvinden. - *Bions Klagesang*: den græske lyriker B. (3. årh. f.Kr.) forfattede en længere elegi over den skønne yngling Adonis, der efter sagnet blev dræbt på jagt af et vildsvin. - *Fælleden*: Nørre- eller Østerfælled. - *Bommen*: vejboom, hvor der opkrævedes bompeng. - *Anapæster*: versefødder med to tryksvage stavelser efterfulgt af en trykstærk.

208

visible: fr., visibel, i stand til at modtage besøg. - *courgjørende*: opvartende. - *Schofelist(erne)*: sjofel, rå person. - *Morian*: neger. - *Equipage*: fint køretøj. - *som Goethe tilraader*: dels i *Wilhelm Meisters Lehrjahre* II 1796, 5. bog kap. 1 (*Jub. Ausg. XVIII* 5), dels i *Unterhaltungen mit dem Kanzler Müller* 30/5 1814. - *Murillo(er)*: spansk maler (1617-82). - *Monterey*: hovedstaden i den mexikanske stat Nuevo Leon, benyttet som vinterkursted. - *Zenobia*: dronning af Palmyra, overtog efter sin mand Odenathus' død 267 e.Kr. regeringen for sin umyndige søn og bekæmpede med held romerne, indtil kejser Aurelianus gjorde ende på det peloponnesiske rige og førte hende som fange i triumftog til Rom. Goldschmidt holdt foredrag om hende 1864, trykt i *Illustreret Tidende* 1864-65 (sml. *Br.* III 84). - *fantasia*: arabisk rytterleg. - *Cleopatra(s)*: ægyptisk dronning, som bl.a. bedårede den romerske feltherre Antonius (1. årh. f.Kr.).

209

Glassing eller Levin: københavnske modehandlerinder (ifølge *Vejviseren* 1843). - *Lieutenant Holm (...)*: sml. s. 173.

210

den Skjæbne (...): efter Lessings drama *Nathan der Weise* 1779 III 5 (Saladin: »Tritt näher, Jude! - Näher! - Nur ganz her!/ Nur ohne Furcht!« - Nathan: »Die bleibe deinem Feinde!« Træd nærmere jøde - helt herhen uden frygt! Den være forbeholdt din fjende!).

211

Æther: fin luftart. - *sympathetisk*: se n.t.s. 126. - *For every thought (...)*: eng., for hver tanke er bestemt til at bevise hendes lidenskab i prøvens time. Citatet forekommer ikke det anførte sted i *Childe Harold's Pilgrimage* 1812-18 (Canto I) og er ikke fundet andetsteds i Byrons værker.

212

Det sagde Mendoza: s. 138. Om tankegangen bagved se nærmere NS 1858 I 132. - *Pygmalion*: konge på Cypren, der blev så indtaget i et elfensbilsbillede af en ung kvinde, han selv havde udført, at han fik Afrodite til at give det liv, hvorpå han ægtede hende (Ovids *Metamorfoser* X 243ff.). - *Periander (...)*: en tyrant i Korinth (ca. 625-585 f.Kr.), der dræbte sin hustru *Melissa* (Herodot III 50).

213

som Schiller siger: i epigrammet »Wissenschaft« 1796 (»Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern / eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt«). For en er hun den høje, den himmelske gudinde, for den anden en dygtig ko, som forsyner ham med smør).

214

Carriere: firspring, hurtigløb. - *ta'e ham op*: indfange en person, der færdes på anden mands jord, ligesom bønderne havde ret til at bemægtige sig løsgående kreaturer. - *Til Seir (...)*: Kuliemandens spådom til kongen i Ingemanns roman *Valdemar Seier* 1826 kap. 9. Se også nærværende udgaves efterskrift II s. 331.

215

Galfrands: kåd, letsindig person; galning. - *Luften hører det (...)*: fra J. L. Heibergs skuespil *Pottemager*

Walter 1814 III 3; orig.: »Jo Luften 374 hører dem, og disse Bjerge, / Og gennem dem de bringes til min Herre«. I *NS* 1849 havde Goldschmidt anbefalet, at Det kgl. Teater genoptog stykket, der er »et af Heibergs ypperste Værker«.

216

Plato: i *Phaidros* (248e) skelnes mellem »den poetiske mand« (elskeren af det skønne), der sættes i første klasse, og digteren (der lever for at digte), som anbringes i sjette klasse; Goldschmidt beskæftiger sig også med tanken i afhandlingen »Oehlschläger-Festen« (*NS* 1849 I 377ff) og *Br. U* 115. - *et Stykke udpebet*: Platon havde også skrevet tragedier, som han senere brændte. - *Hvis jeg var god (...)*: digterens ord i Heibergs »En Sjæl efter Døden« (*Nye Digte* 1841, *Danske Klassikere* 61). Goldschmidt protesterer i Efterskrift *NS* 1858 I mod, at disse ord tages bogstaveligt: »Man digter, som man er; Poesien er en Handling, en Udstråling eller Udstrømning af det, man virkelig bærer i sig, af den Idealitet, man har bevaret eller erhvervet, og som længes bort fra det Syndige, af Erfaring og Tro, af hele Charakteren«. - *Om det hændes (...)*: Heiberg smst. (*Danske Klassikere* 60).; orig.: »Om forresten det hænder nogensinde«.

217

Det Mandige og det Productive: sml. s. 211.

218

Hindsgavls Skovkuppel: sml. et dagbogsblad fra Wien 1846 (*Kyrre* I 112). - *forekomme*: komme i forkøbet. - *hendes nye Hjem*: sml. s. 205.

220

Gracchernes Moder: de romerske brødre Tiberius og Gajus Gracchus blev forbilledligt opdraget af moderen Cornelia, Scipio Africanus' datter (se n.t. II s. 54), som romerne betragtede som mønsteret på en hustru og mor; sml. »Fortælling om to Børn« (*Poet. Skr.* VIII 1898 370). - *Coriolans Moder*: Veturia; da den stolte patriciersøn med volskernes hjælp påførte det folkestyrede Rom krig, skal hun have overtalt ham til at frafalde sit forehavende med ordene: »Tænkte du ikke, da du så Rom for dine øjne: bag disse mure findes mit hjem, mine husguder, min moder, min hustru, mine børn? Hvis jeg ikke havde født dig, så ville Rom ikke nu have været belejret. Jeg kunne dø i et frit land, hvis jeg ikke havde haft en søn« (*Livius* II, XL). - *Byfoged*: se n.t.s. 12. - *Bonmots*: fr., kvikheder, indfald.

221

Knud Gjedde og Skovballet: sml. s. 91. - *Balinspecteur*: leder af dansen.

222

Stav: som Moses' stav 4. Mos. 20, 11. - *Vanille(n)*: slyngplante af orkidéfamilien.

224

Svogerens: moderens svoger. - *Mæsk*: blanding af malt og vand ved ølbrygning.

375

225

iAbrahams Skjød: allusion til Luk. 16, 22.

226

Justitsmad: se ovf., note A. - *Tjærekande*: i ældre tid medførte man tjære til at smøre vognhjulene; senere brugtes ordet spøgefuldt om en person, der under kørslen sad eller stod bagest i vognen.

227

Der falder ingen Spurv: Matt. 10, 29.

228

Manden skal forlade (...): allusion til 1. Mos. 2, 24. Ordene indgik i vielsesritualet. - (*bitter-*)*travesterende*: vrængende.

229

oversee: overskue.

230

Funker: gnister.

231

Paulsen: sml. s. 151.

232

Veteraner: ikke identificeret.

233

Tyrus ('s): oldtidsby i Fønikien (nu Libanon).

234

hvad er hele Livet (...): fra Oehlenschlägers digt »Biarke-Maal« 1802 (*Poet. Skr.* ved Liebenberg XIX 37); orig.: »Hvad er vel Livet / Et Pust i Sivet«. - *Ranunklerne (...)*: citatet ikke identificeret.

236

Schiøtts Lære (...): s. 163. - *Alkibiades*: se n.t.s. 128. - *Diogenes('s)*: græsk kynisk filosof, som stræbte efter uafhængighed af alt ydre. Sml. n.t.s. 175. - *Taver*: totter.

237

Schiøtts Yttring (...): s. 163. - *Humboldt*: tysk statsmand og sproggransker (1767-1835). I Gustav Schlesiens *Erinnerungen an Wilhelm von Humboldt* 1843-45 fortælles episoden om den filantropiske særling grev Gustav Schlaberndorf (2. Ausg. 1854 II 11). Denne var legationssekretær hos den svenske gesandt v. Stael i Paris, hvor Humboldt 1797 lærte ham at kende. - *perikleisk*: målende sig med Athens store statsleder Perikles (n.t.s. 134).

238

spurgte sin Fader, hvorlænge (...): fra Holbergs komedie *Erasmus Montanus* I, 5.

239

Nuits(-Bourgogne): fra den østfranske vinby Nuits-sous-Beaune. - *jus primæ [noctis]*: lat., herremandens tidligere antagne »ret« til at tilbringe den første nat hos bondens brud. - *Drag af din Sko*: Guds ord til Moses, 2. Mos. 3, 5. - *Pertinens*: lat., tilhører til grundejendomme. - *incorporerede*: indlemmede. - *Da han plukker (...)*: slutningslinjen af Leporellos »listearie« i Mozarts opera *Don Juan* (L. Kruses oversættelse 1807 s. 23). - *Goethes Digt (...)*: balladen »Der Müllerin Reue« (1797, *Jub. Ausg.* I 128). Elsker du mig endnu så højt og meget, som du ellers har svoret mig, så er for os to heller ikke mere tabt. Tag imod den højtelskede kvinde, det unge uberørte legeme, det er nu alt dit eget!

241

Ball: billardkugle. - *Odysseus (...)*: *Odysseen* 12. sang. - *omvankende*: forbivandrende.

376

242

kypriske Aphrodite: Venus Cypria, som steg op af havet ved øen Kythera, men derfra førtes til Cypern. - *Axel (stykker)*: skulder.

243

græskformede: med antik profil. - *de tørre Jyder*: vindtørrede småfisk (om at måtte nøjes med en simpel ægtemage; sml. J. H. Wessels *Kierlighed uden Strømper* (1772) I, 5).

244

Empfange (...): fra Schillers digt »Resignation«. Modtag mit fuldmagtsbrev til lykke! Jeg bringer dig det ubrudt tilbage.

245

hans Moders og Skibets Navn: s. 11.

249

Eventyret: kilden ikke identificeret. - *væn(este)*: skøn, smuk.

251

Engelskmænd(ene): under kaperkrigen efter orlogsflådens bortførelse 1807.

252

Bombardementet: af København sept. 1807.

253

Information: se n.t.s. 182. - *Attestats*: lat., teologisk embedseksamen. - *Hovmester*: huslærer.

254

Morland: Ætiopien. - *Armada*: Filip II's spanske flåde, der 1588 skulle underlægge sig England, men blev ødelagt undervejs.

255

den gale Tid: årene omkring statsbankerotten 1813 og tabet af Norge 1814. - *Austerlitz og Jena*: slagpladser under Napoleonskrigene 1805-06. - *Catalani*: den berømte italienske sangerinde Angelica C. (1780-1849), der gav koncerter i aUe Europas byer, 1827-28 i København.

256

Alt dette (...): Matt. 4, 9. - *Jeg takker Guderne (...)* *Kvinde*: allusion til Platon, der ifølge kirkefaderen Lactantius (*Institutiones divinae* III, 19) takkede naturen for fire ting, deriblandt at han ikke var blevet en kvinde.

258

Lispund: 8 kg. - *Bismervægt*: stangvægt med et forskydeligt lod.

259

Hvor de vakkre (...): fra Danevirkevisen (se n.t.s. 132); *de vakkre (...)* *Drenge*: orig.: »de voksne, danske drenge«. - *Kongen i Thule*: Goethes digt »Es war ein König in Thule« (*Faust* I 1808 vers 2759ff). - *feire*: fagre (fra Oehlenschlägers gendigtning »Kongen i Leire« 1803). - / *Dit Skjød (...)*: fra Ingemanns digt »Dannevang med grønne Bred« (1817).

260

Reilingen: rælingen.

261

Skuffelse: illusion, bedrag.

262

Undine: titelfiguren i den tyske romantiker de la Motte Fouqués eventyr (1811), der, netop før hun kommer til sine plejeforældre, er faldet i vandet fra en båd (kap. 2). - *Fru Heiberg*: se n.t.s. 137. - *Alferne*: J. L. Heibergs eventyrspil fra 1835. - *Berthalda*: ridder Huldebrand bliver først gift med havfruen Undine, men hans kærlighed vender sig snart til den jordiske kvinde Berthalda, som bliver hans 377 anden hustru. Efter brylluppet kommer Undine tilbage og trykker et kys på hans læber, hvorpå han synker død om.

263

Dandserinden: i dette episke digt af Fr. Paludan-Müller fra 1833 elsker grev Charles danserinden Dione.

264

Huset: s. 248f. 266 *Rebellion*: oprør.

268

Accoucheur: fr., fødselshjælper. - *Forsten*: den dyrkede skov.

269

Reseda: plante, som man i folkemedicinen lagde på syge steder. - *Gak til Skovrideren*: forvanskning af Ordspr. 6, 6: Gak til myren og bliv viis. - *Fru Justitia*: personifikation af retfærdigheden.

270

tributpligtige: forpligtede til skyldig ydelse eller hylding. - *Greven(s)*: først s. 349 erfarer man hans navn Løvenhjem. - *Skoser*: se n.t.s. 205. - *Vienvogn(en)*: se n.t.s. 25.

271

Miklagard: Konstantinopel, hvor nordiske krigere - væringer - i 10.-11. årh. dannede livvagt for de byzantinske konger. Herom skrev Oehlenschläger skuespillet *Væringerne i Miklagard* (s. 128).

272

duc de Noailles: af den gamle franske adelsslægt er her formodentlig tale om hertug Paul (1802-83), kendt som historisk forfatter.

273

gammelfransk: barok med symmetriske anlæg.

274

Haandtag: håndbevægelse. - *Baronet*: engelsk adelsmand med rang mellem baron og ridder (knight).

275

Lord Castlereagh: den irske Henry Robert C. (1769-1822), der som udenrigsminister ledede kampen mod Napoleon, men p.g.a. politisk modgang i et anfald af tungsind skar halsen over på sig selv med en pennekniv. - *funeste*: fr., sørgelig, ulykkelig. - *den gordiske Knude*: i Zeustemplet i Gordion (Frygien); om knuden var det spået, at den, der løste den, ville blive hersker over Asien; den huggedes over af Aleksander den Store (se n.t.s. 175). - *Roscius*: romersk skuespiller (1. årh. f.Kr.), der især glimrede i komiske roller. - *Mars*: den franske skuespillerinde Anne Françoise Salvetat, kaldt M. (1779-1847), i perioden 1798-1841 en af Théâtre Français' stjerner. - *Talma*: den franske skuespiller Françoise Joseph T. (1763-1826), en af teaterhistoriens største tragiske scenekunstnere. - *Phidias*: se n.t.s. 128.

276

Aastrup: se s. 350. - *Resolution*: afgørelse. - *Forstanderskabet*: sogneforstanderskabet, i tiden 1841-67 svarende til nutidens sogneråd (sml. Goldschmidts artikel »Sogneforstanderskaberne, de danske Filial-Jacobiner-Comiteer« i *Corsaren* nr. 84, optrykt i *LE* 31 242). - *Holzsneppe (jagt)*: skovsneppe. - *gjorde Honneurs*: optrådte som værtinde. - *Alkibiades(-Naturen)*: se n.t.s. 128.

378

277

Und wären (...): Og var piger end så undselige, og var kvinder end så knibske, bliver dog alle så kærlighedsangste ved tryllestreng og sang. Fra Goethes digt »Der Rattenfänger« 1804. *Jub. Ausg.* I 117). - *Whist en trois*: uden fjerdemand. At Otto ikke opfordres til at spille med, har til baggrund, at Goldschmidt som gæst på Frijsenborg 1852 oplevede, at værten dannede whistparti med to adelige gæster uden at lade sin borgerlige gæst deltage (*Kyrre* I 253).

278

Besætte(r): gennem kaldsret eller forslagsret (bortfaldet 1849). - *gjøre Lykke*: sml. s. 158.

279

Medisance: bagtalelse. - *Victor Hugo*: den franske digter blev 1845 pair (ærestitel med forskellige privilegier); ubehagelighederne var hans kærlighedsforhold til forfatterinden Léonie Biard, der for hans skyld lod sig skille fra sin mand, maleren Fr. Biard. Takket være kong Louis-Philippes venskab undgik han alt for følelige konsekvenser. - *Dumas*: Louis-Philippes undervisningsminister foreslog 1846 Alexandre Dumas d.æ. en Algier-rejse for at skrive en bog om dette land og skaffede ham tilladelse til at sejle med krigsskibet »Le

Véloce«, hvad der senere gav anledning til kritik i Deputeretkammeret (sml. H. Gorman: *Dumas den fjerde Musketer*, da. overs. 1930 II 87ff.). - *Linieskib*: stort orlogsskib.

280

et fast Punkt: efter en udtalelse tillagt den græske matematiker og fysiker Archimedes (3. årh. f.Kr.): Giv mig et fast punkt at stå på, så skal jeg dreje Jorden. - *den franske Digter*: Honoré de Balzac fik 1832 et anonymt beundrerbrev fra en polsk slotsfrue Evelina Hanska, som senere efter sin mands død ægtede digteren.

281

Copist: skriver, assistent. - *Collegier(ne)*: således kaldtes ministerierne før 1849. - *Vindspiller*: sangviniker. - *Etatsraad*: se ovf., note A.

282

Janushovedet: anbragt ved det antikke Forum Romanum i Rom med dobbelt ansigt mod øst og vest forestillende guden for fremog tilbageblik. - *indgetogent*: stilfærdigt, tilbagetrukket.

283

laante han fra Schiøtt: s. 156. - *Sollyset*: om Goldschmidts interesse for fysik sml. LE I 105f.

284

Bog om Agnes: af Woltmann; se n.t.s. 158; bogens anden del hedder »Gräfin Agnes«. - *Forførerens Dagbog*: afsnit af Søren Kierkegaards *Enten-Eller* 1843.

285

Ferierne: ferien.

286

gradere: måle. - *syv Grader*: alkohol i forhold til vand. - *Spendrups Gradestok*: Johannes Ewalds ven, brændevinsbrænder Peter S., opfandt 1809 et alkoholometer, der indbragte ham Videnskabernes Selskabs guldmedalje. - *halvsyvende*: seks og en halv. - *Gjendøberiet(s)*: 379 hentydning til baptisterne. - *endemisk*: en lokal sygdom. - *Caroline Amalies Gang*: hertil var Bays sti i Vordingborg blevet omdøbt (LE I 54). Sml. Prinsessehøjen s. 92.

287

Gjæstgivergaarden: »Tre Hjorte«.

288

jo (var): ikke. - *Postpapiir*: tyndt brevpapir. - *Klampenborg Badeanstalt*: oprettet 1844 med cottager til udlejning og en lille koncertsal. Kuren bestod væsentlig i at drikke kildevand, og søbadeanstalten lå noget længere fra vandkuranstalten. Goldschmidt boede her selv i 1845 (LE I 244).

289

Dalberg: med denne er tænkt på politikertypen Carl Ploug. - *Dampskibet*: mellem København og Helsingør, sml. »En Dampskibstur« 1883, DK 196. - *Byfoged*: indtil 1919 valgte kongen byernes borgmestre, der stod i spidsen for byrådene. - *Maire*: fr., borgmester.

290

Kik-in-die-Welt: af ty: Guckindiewelt: grønskolling. - *Næringsfriheden*: først 1857 ophævedes det gamle laugsvæsen. Goldschmidt var tilhænger af den nye lov og kommenterede den i artikler i NS s.å. - *Skattebevillingsret*: indtil Grundloven af 1849 var det regeringen, der udskrev skatter. - *Tallien*: den spanske grevedatter Thérèse Cabarrus (1773-1835) var skilt fra den gamle markis de Fontenay, blev arresteret under revolutionen, men efter Robespierres fald gift med politikeren Jean T; hun var førende i Paris' selskabsliv og virksom for at befri fængslede. - *Roland*: Jeanne-Marie R. de la Platière (1754-93), gift med politikeren Jean-Marie de la R, holdt salon i Paris og gjorde sit hus til mødested for girondinerne; hun forsøgte at hindre Ludvig XVI's henrettelse, men blev selv fængslet og dømt til skafottet. - *Staël*: finansministeren Neckers datter Germaine de S.-Holstein (1756-1817), forfatterinde til bl.a. *Corinne* og *De l'Allemagne*. - *Recamier*: Julie R., f. Bernard (1777-1849) holdt salon i Paris; bedst kendt fra Davids maleri. - *Staal-Dalaunay*:

Marguerite S.-D., f. Cordier (1684-1750) kom ved sit giftermål med en baron til at spille en rolle i salonlivet og har i fire bind *Mémoires* (1755) skildret sit liv og sin samtid. - *de Bundsforvandte(s)*: de joniske stater, som efter perserkrigene i 5. årh. f.Kr. gik i forbund med Athen.

291

Nedladenhed: nåde. - *Vienvogn*: se n.t.s. 25. - *Kaffemøllebefordring*: se n.t.s. 142. - *attiske*: smagfulde, åndrige (efter sproget i Athen på halvøen Attika). - *Sokrates*: se n.t.s. 136. - *Gorgias*: græsk filosof af den sofistiske skole, hvis kunstlede retorik fordømtes af Platon i den af hans dialoger, der bærer hans navn. 380

292

libere: ofre. - *oderint, dum metuant*: lat., lad dem hade, når kun de frygter (Cicero *Philippicae* I 14, 34). - *De l'audace (...)*: fr., dristighed og atter dristighed, revolutionsmanden Dantons (jf. n.t.s. 162) stadige udtryk for at opdne masserne. I Den akademiske Læseforening traf Goldschmidt en urmager, der yndede at spille Danton og bruge hans løsen (LE I 139). - *Pilatus*: Joh. Ev. 18, 38. - *Mulct*: bøde. - *Coterier*: fr., kliker.

293

Jene machen (...): Hine stifter parti, hvor utilladeligt at begynde på det! Men vort eget parti, ganske vist, forstår sig af sig selv. Fra Goethes digt »Vier Jahreszeiten« Nr. 64 (1796, *Jub. Ausg.* I 243). - *façon de parler*: fr., talemåde. - *var jeg ikke Schiøtt (...)*: efter de ord, som Aleksander den Store skal have sagt ved sit møde med Diogenes (se n.t.s. 175): Var jeg ikke Aleksander, ville jeg være Diogenes. - *hiin Gildesaften*: s. 174. - *den Goetheske (...)*: se s. 160 og note dertil.

295

1 Sk.: se ovf., note B. - *Numer*: nummer, plads. - *aabent Spørgsmaal*: s. 290.

296

Klubberne: selskabelige foreninger efter engelsk forbillede; optog gerne »sommermedlemmer« og »rejsende medlemmer«. - *Brysseler Gulvtæpper*: se n.t.s. 175. - *Turnering*: hvor parterne skiftes til at have sol og vind i ryggen. - *ikke Smaapenge*: sml. s. 176. - *Naturen (...)*: sml. s. 164. - *rystet sin Kappe*: se n.t.s. 153.

297

Ven med Løvehovedet: s. 192.

298

Embedet: som assessor, s. 402. - *Servilisme*: servilitet, kryberi. - *Embedsed*: skriftlig ed ved tiltrædelse af embeder. - *Niels Ebbesen*: i folkevisen om hans drab på grev Gert (*DgF* nr. 156). - *anfaldt*: angreb.

299

Julirevolutionen: folkeopstanden i Paris 1830. - *Ludvig Philip*: fransk oppositionsleder, valgtes til konge efter opstanden 1830. - *naar Folkets retfærdige Villie (...)*: udtalelsen tillægges Carl Ploug (avisen *Fædrelandet* (1834-82) efteråret 1841). - *Billige*: rimelige. - *Thöricht ist's (...)*: Tåbeligt er det at være rimelig i alle henseender; det betyder at ødelægge sit eget selv. Fra Goethes skuespil *Torquato Tasso* (1790) IV 2.

300

Maskinen: temaskinen. - *Bispehue*: sml. s. 174. Bregnings afkald på at blive biskop og teologisk doktor har fået nogle til at finde lighed med D. G. Monrad, men ligheden er dog ikke stor.

301

Sognebaandets Løsning (...) *Statens Forhold til Kirken*: disse spørgsmål stod på dagsordenen allerede før Grundloven af 1849; med denne forandredes statskirken til en folkekirke; loven om sognebåndsløsning (dvs. individets ret til at søge kirke uden for sit bopælssogn) 381 vedtoges først 1855. - *Eidervæsen*: Gram er som nationalliberal imod helstaten og vil have forbindelsen mellem Slesvig og Holsten (»det Gottorpske Kram«) ophævet og Slesvig nærmere knyttet til kongeriget, sml. s. 392. Goldschmidt selv var helstatsmand. - *Have*: hentydning til Danevirkevisen (se n.t.s. 132) (»En ting mangler ved den have / ledet er af lave«). - *immer*: altid. - *sødt i Liv (...)*: fra Grundtvigs digt »Modersmaalet«, sml. s. 195. - *Tusserne*: jætterne (grundtvigsk jargon).

302

Mundklemme: mundkrampe. - *Forlig*: Grundtvig havde i 1825 beskyldt teologiprofessoren H. N. Clausen for at foragte Guds ord, men den bitre strid forhindrede dem dog ikke i senere at mødes til fredeligt samvær, som i Skandinavisk Selskab 1845 på Vesterbro Skydebane, hvor Grundtvig holdt et foredrag og Clausen derefter udbragte hans skål. - *aabent Spørgsmaal*: sml. s. 290 og 295. - *Demosthenes*: græsk taler (383-322 f.Kr.). - *en Dumhed*: måske efter »Tale for Kranzen« 72 (»hvis Hellas skulle have lov til at ligge som gefundenes Fressen for hvem som helst, så længe der var athenæer til og i live: ja så har jeg gjort en dumhed ved at tale om de ting«. A.B. Drachmanns overs. 1917 s. 157). - *oversaae*: overskuede.

303

Omnibussen: hesteomnibusser var indført i København ca. 1840. - *Frigga*: Odins viv. - *hun (...) tier*: efter Eddadigtet »Lokasenna« strofe 29.

304

Convent: forsamling. - *Bundsforvandt*: forbundsfælle.

305

Scenen med Æblet: s. 9.

306

Ottos lille Bedrift: s. 54.

307

Af en Landsbypige at være: fra A.E. Scribes tekst til den franske komponist D.F.E. Aubers opera *Fra Diavolo* (opf. 1830, overs. af Overskou 1831, *Det kgl. Theaters Repertoire* nr. 37 s. 122). - *hans Linned*: sml. s. 557.

308

Cancelli(et): regeringskontor.

309

Anbefaling: s. 78.

310

Dialog om Kjærlighed: Platons *Faidros* 229a. - *Kaffemøller*: se n.t.s. 142.

311

Billede, der forestiller Ariadne: vistnok Cima da Coneglianos maleri »Bacchus og Ariadne«, nu i Museo Poldi Pezzoli, Milano. - *Labyrinthen*: sagnagtigt palads på Kreta. - *funkler*: et stjernebillede hedder Ariadnes kranz.

313

Nimrod: omtales i 1. Mos. 10, 9 som en vældig jæger, der stiftede et rige i Babylonien eller Assyrien.

314

Hagen Jarl: kilden ikke identificeret.

382

315

Conferensraad: se ovf., note A. - *Storkors*: ridder af den højeste klasse inden for dannebrogordenen. - *Min Søn (...)*: begyndelseslinjen til Werner Abrahamsons vise »Norma morum« (lat., norm for dannelsen) 1790.

316

Norma: opera (1832) af Vincenzo Bellini til tekst af Felice Romani.

317

snild som m Slange (...): Matt. 10, 16.

318

Krisis: krise.

320

Bettina: Goethes meget yngre veninde B. v. Arnim (1785-1859). I hendes *Goethes Briefwechsel mit einem Kinde* står: »Auf jeden Fall ist das Göttliche die Leidenschaft, die das Menschliche verzehrt« (1835 I 181, I hvert tilfælde er det guddommelige den lidenskab, som fortærer det menneskelige). Om hende skrev P.L. Møller et udmærket »Litteraturbillede« til NS 1851 VI 425ff. - *En anden Dame:* måske Mathilde Fibiger (1830-72), hvis roman *Minona* 1853 (udg. i *Danske Klassikere* 1994) behandler kærligheden mellem bror og søster.

321

Perser: fejl eller ældre form for parser, den del af den persiske befolkning, der efter arabernes overfald 652 flygtede især til Indien, hvor de kunne dyrke deres religion Mazdaismen, hvis hellige bog er Zend-Avesta. - *Agésilas:* konge i Sparta (444-362 f.Kr.), som skal have praktiseret denne regel efter det ulykkelige slag ved Leuktra 371 for at undgå uroligheder.

322

keg: kiggede. - *Det lovede Vorherre (...):* 1. Mos. 9, 13.

323

en af deres hellige Bøger: Satapatha Brahmana (*Sacred Books of the East* XII 1882 216ff., overs. i H.F. Feilberg: *Skabelsessagn og Flodsagn* 1915 163f.).

324

Vatch: tildels efter P. v. Bohlen: *Das alte Indien* 1830 (også benyttet af Paludan-Müller til digtet *Kaianus* 1854). - *han skal ægte en Pige:* sml. *Sacred Books of the East* XXV 1886 77,69,85,196.

326

Krønike om Erik Eiegod: formodentlig Saxo 12. bog. - *Mantille:* fr., løst overstykke hængt over skuldrene. - *deres (bedste):* evt. trykfejl for *Deres*.

328

Vivat: lat., leve. - *Fractus si (...):* lat., Hvis himmelhvælvingen sønderbrudt skulle falde ned, vil faldet ramme ham, uden at han frygter (Horats *Oder* III 3, 7f. Eg. »Si fractus (...)«). - *Du kannst (...):* Du kan fatte dig, du kan forsage, heltemæssigt gå det svære skridt ved nødvendighedens hånd. Fra Goethes drama *Egmont* (1788) 5. akt (*Jub.Ausg.* XI 332).

329

Forlæggelse (...) *Lavdag:* fornyelse af stævning, når den foregående 383 ikke er efterkommet, til en fastsat dag. - *sex tusind Daler:* se ovf., note B.

330

hiin Aften: s. 174. - *Lykken (...):* s. 175. - *Indskrift:* smst.

331

Rosiflengius: person i Holbergs komedie *Det lykkelige Skibbrud* (1731), som »roser i flæng«, skamroser.

332

Geert Westphaler: den meget talende barbér i Holbergs komedie (1722) af samme navn. - *Agrippas Hof:* Paulus blev som romernes fange fremstillet for kong Herodes II Agrippa under hans besøg hos prokuratøren Festus. Denne sagde efter at have påhørt hans forsvar: »Den megen lærdom gør dig rasende!« (Ap. Gern. 26, 4).

333

Mariamne: gift med Herodes den Store, der lod hende dræbe år 29 f.Kr. - *Examen ved Kunstacademiet*: sml. s. 313. - *Railleri*: fr., spot, drilleri. - *Hovedpynt*: hanrejhorn, tegn på at være bedraget af hustruen.

335

kunstig sammensatte: s. 186. - *affaire manquée*: fr., fejlslaget foretagende.

339

sin hvide Vest: s. 72.

340

Æther: fin luftart.

341

Tribut: ydelse; hyldest. - *Naturvidenskaben*: s. 67. Den blev bl.a. foredraget på universitetet af H.C. Ørsted og Georg Forchhammer (s. 360). - *uryggelige*: urokkelige.

342

Volontair: ulønnet assistent. - *Præfect*: øverste embedsmand i et fransk departement. - *Noget, han havde for*: bebudet s. 319, 335. - *Arago*: fransk fysiker og astronom (1786-1853), uddannet polytekniker, ville være officer, men blev snart optaget af gradmåling. - *Galleriet*: de øverste, billige rækker i teatret. - *Mynt*: mønt.

343

Lidenskaben er Guddommen: s. 319. - *tale surr*: tale forvirret.

344

Drue-Luer: s. 319.

345

Campagnen: felttoget. - *suge ud*: se n.t.s. 184. - *den gamle Greve*: s. 270. - *Bayadere*: indisk tempeldanserinde; også om prostitueret kvinde. - *kaukasisk*: fra krigeriske folkeslag ved Kaukasus. - *Brahmaner*: offerpræster, som besidder Brahma (tryllekraft).

346

Sid taus og paa Luur: kilden ikke identificeret. - *Sokrates siger*: i Piatons *Faidros* 82b. - *iPhædrus*: smst. 244e. - *Gud med tre Hoveder*: Trimurti, treenigheden Brahma, Vishnu og Civa (Bohlen anf. st. I 212). - *Zeus, Poseidon og Pluto*: de græske guder i himlen, havet og underverdenen.

347

(Grund)cadancer: afslutningsformler. - *Çatapata-Brahmana*: se n.t.s. 323. - *Jernport (...)*: s. 15. - *mankerede*: mislykkede, fejlslagne. - *Eider-Theorien*: se n.t.s. 301.

384

348

Es-Bouquet: fr., essens af blomsterekstrakt. - *Talleyrand(s)*: Napoleons udenrigsminister (1754-1838), der brød med ham og efter slaget ved Leipzig 1813 omstemte zar Aleksander I til at støtte Bourbonerne (den franske kongeslægt). - *Thiers*: historikeren Louis Adolphe T. (1797-1877), der 1832 blev indenrigsminister. - *Quadrupelalliancen*: tilvejebragtes 1815 som et firemagtsforbund mellem England, Rusland, Prøjsen og Østrig til opretholdelse af freden i Europa. - *Abigael og Masham*: personer i A.E. Scribes lystspil *Le vene d'eau (Et Glas Vand*, opført på Det Kgl. Teater 1841), henholdsvis hertuginde af Marlboroughs kusine og en fænrik i garden. Marlborough faldt i unåde og blev 1712 afskediget fra sine embeder, efter at det var kommet til et brud mellem hans hustru og dronning Anne, og i den nye regering, der dannedes af Harley, blev Henry St. John Bolingbroke optaget. - *Løvenhjelme*: s. 276.

349

Bidassoa: flod i den spanske provins Navarra, hvor Pyrenæerfreden mellem Frankrig og Spanien sluttedes på Fasan-øen 1659. Fredsforhandlere var Jules Mazarin (1602-61) og Luis Medez de Haro (1599-

1661). - *hans Fætter*: s. 276.

350

Expectance: forventning, lovning. - *Tønder Hartkorn*: mål for ejendomsvurdering; der må være tale om et ret stort gods. - *Shakespeare siger*: i tragedien *Julius Cæsar* (ca. 1600) IV 3. - *Peter Schiøtt i Barndoms Alder*: efter den folkelige vise »Peter Schiøtt i Barndoms Alder«, overs. fra tysk af H.G. Sommer (*Folkets Sangbog* ved Madsen-Steensgaard 1903 706), om en gift tømresvend, der forfører en pige og forleder hende til at give hans kone gift, hvorpå de to skyldige henrettes.

351

Salon: selskabelighed med underholdning, diskussioner o.l. - *gjøre Honneurs*: optræde som vært. - *Acquisition*: gevinst. - *Man darf (...)*: Man må ikke lade børnene mærke, hvor meget man holder af dem. Siges af Wilhelm Meisters fader i Goethes roman (1795, *Jub.Ausg.* XVII 19).

352

Rosina(s): i Rossinis opera *Barberen i Sevilla* (opf. 1816) I, 12. - *Fortepiano*: klaver, flygel.

353

Chambertin: fornem rød bourgognevin. - *skuffende*: illuderende. - *Anstand*: udsættelse af retssag. - *Proclamer*: indkaldelser.

354

Feuilletoner: tillæg. - *sætte Beterne i Krøllen*: overføre bøderne el. indsatserne fra regnskabets kant til en kvadrat tegnet på spillebordet eller regnepapiret, så at regnskabet kan gøres op.

355

Petri: St. Petri (tyske) kirke ved Nørregade. - *Trop*: den gamle juridiske 385 student og kritiker i J.L. Heibergs vaudeville *Recensenten og Dyret* 1826 7. sc.

356

en veine: fr., i ånde. - *en Mand i Haarskjorte*: Johannes Døberen (Matt. 3, 4). - *Mediceerne*: magtfuld florentinsk slægt af storkøbmænd og fyrster; kendt er især den gavmilde mæcen Lorenzo »il Magnifico« (1449-92). - *Frants den 1ste*: fransk konge 1515-47. - *Leonardo da Vinci*: italiensk kunstner (1452-1519). - *Benvenuto Cellini*: italiensk billedhugger og guldsmed (1500-71). - *Raphael*: se n.t.s. 157. - *Michel Angelo*: italiensk kunstner (1475-1564).

357

Mæcenas: romersk rigmand på Augustus' tid, der støttede kunst og litteratur. - *Phidias*: se n.t.s. 128. - *Sophokles*: se n.t.s. 107. - *Euripides*: græsk tragediedigter (484-406 f.Kr.). - *egne Ord*: s. 272 (»i Athen ... Tribut til«). - *Soirée*: aftenselskab. - *Mirabeau*: fransk politisk forfatter (1747-91).

358

jakobinske: revolutionære. - *Tiden maa tilsidst (...)*: kilden ikke identificeret.

359

Cometen af 1770: Messier's komet.

360

Anfald: overfald, angreb. - *Forchhammer*: Georg F. (1794-1865), professor i mineralogi og kemi.

361

Kosmogoni: lære om verdens opståen. - *Epopæe*: gr., epos.

362

Døden kom ind i Verden: 1. Mos. 3, 19.

363

billigt: rimeligt. - *Thi paa hvilken Dag (...)*: 1. Mos. 2,17. - *Bøhmen*: sceneangivelsen i Shakespeares *Et Vintereventyr* lyder: »Bøhmen. En øde kyst«, hvad der i Oehlschlägers *Sanct Hansaften-Spil* 1803 giver Harlekin lejlighed til at tale om den uvidende brite, »som troer at Bøhmen er omflydt af Vand« (*Poet. Skr.* ved Liebenberg I 7). - *Kranielæren*: videnskaben om hovedskallens former, sml. II s. 64.

364

Sara-svati: se s. 324. - *Historie, som Abraham havde*: Sara fødte ham, skønt 90 år gammel, sønnen Isak (1. Mos. 17, 19). - *Solen (...)*: Jos. 10. 13. - *Mir nichts (...)*: ty., uden videre. - *Phaeton*: solgudens søn, der fik lov til at køre solvognen, men da hestene løb løbsk, og vognen kom ud af sin bane, måtte Zeus dræbe ham med en lynstråle. - *Herodot*: den græske historiker H. (485-425 f.Kr.) i *Historier*, 2. bog II 142. - *Josva*: Jos. 10. - *Connexioner*: forbindelser.

365

Mellemtilstand: tiden mellem døden og dommen, i den katolske dogmatik udformet som læren om skærsilden, som H.L. Martensen havde sympati for (*Den christelige Dogmatik* 1849 § 276). - *Origenes('s)* (ca. 185-ca. 254): kirkelærer, hvis teori om alle menneskers definitive frelse (apokastasis) blev forkastet på en synode i Konstantinopel

386

543.

- *forsoner »de Dannede« (...)*: der tænkes sikkert på Schleiermachers religionsfilosofiske skrift *Über die Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern* (1799).

366

den national-krigersk-orthodoxe og den moderne danske Theologi: Grundtvigs og Martensens. Samtalen om præsterne skulle if. Goldschmidt have været anledning til et eller andet sidenhen i romanen, men da den kierkegaardiske kirkestrid udbrød omkring *Øieblikket*, måtte Goldschmidt »undgaae, hvad der end ikke kunde blive Rivalisering, men blot Efterklang« (NS 1857 XI 227). - *Mangen gjør (...)*: Peder Syvs Ordsprog nr. 6748. - *Jus*: lovkyndighed, jura.

367

Guizot og Thiers: af disse to franske statsmænd (hhv. 1787-1874 og 1797-1877) havde den første studeret æstetik, før han skrev i *Le Globe*, og den anden været litterær medarbejder ved *Le Constitutionnel*, inden han stiftede bladet *National*. - *Gesandtskabshoteller*: palæer for gesandter.

368

Maade, hvorpaa Dalberg optraadte (...): sml. LE I 164 om Goldschmidts forhold til Carl Ploug. - *Kammerjunker*: se ovf., note A.

369

je ne sais quoi: fr., jeg ved ikke hvad.

370

Er hält (...): Han fastholder de fromme tåbers indbildning, at de døde ikke går tabt for os, og forbitres over sandhedens dristige bejlere, som afslører menneskets lod og kækt lader blikket dykke ned gennem hellige tåger, der indhyllende ryger over afgrunden. Fra Nikolaus Lenaus episke digt *Die Albigenser* (1842, s. 57).

371

Periculum: lat., eg. periculum in mora, risiko ved at vente - antydning af, at et barn er undfanget inden brylluppet. - *Jeg var hans Gjæst*: s. 276.

372

fik Paulsen paa Døren: s. 151. - *guddommelig Lidenskab*: s. 319. - *Actrice(rs)*: skuespillerinde. - *Choristine(rs)*: kvindelig korsanger. - *Figurantinde(rs)*: danserinde, der optræder i mindre roller. - *Don Quixote*: sindsforvirret ridderlig tilbeder (efter helten i Cervantes' roman (1605-15)). - *Sinecure*: sovepost. - *Samtidig(s)*: Otto selv s. 371.

373

hans døende Fader: s. 70. - *hans Brev*: s. 319. - *skuffet*: bedraget.

374

Guds Kirkes Længsel: antagelig efter W F. Engelbreths oversættelse af Højsangen med titlen »Guds Kirkes Længsel og Glæde udtrykt i Høisangen og den 45de Psalm« 1852.

375

Heibergs Vaudeville: Kong Salomon og Jørgen Hattemager (1825). - *Jeschaia*: hebraisk form for Esaias; citaterne er fra 11, 5. - *Parder*: leopard. - *Mange Vande*: Højs. 8, 7.

387

376

Du, min Veninde: smst. 6, 4f.

377

en Historie: kilden til denne Talmudlignelse er ikke identificeret. - *artium*: studentereksamen.

378

Glæd Dig (...): Sal. Ordspr. 5, 18. - *hvorfor vil Du (...)*: smst. 3, 20. - *Salomon, som selv havde (...)*: 1. Kong. 11, 3. - *Derfor tog Gud (...)*: smst. 11, 11. - *lidt af*: dvs. lidt under. - *to halvvoxne Fættre*: sml. LE I 59.

379

Pauluner: telte. - *Men vil Du indgaae (...)*: Matt. 19, 17-22. - *Liggendefæ*: rigdom.

380

Den, der er reen (...): Joh. 8, 7. - *Kvinden, der salvede ham*: smst. 12, 3. - *en from Mand*: Martin Luther.

381

lade Violen sørge: bortkaste bekymringerne. Talemåden er muligvis af tysk eller hollandsk oprindelse; ses hos Holberg i komedien *Abracadabra* I, 6. *Ordbog over det danske Sprog* siger: »egl. maaske: lade Spillemanden spille op til Begravelsesgilde som Tegn paa, at nu vil man ikke sørge længere« (ODS IV 1021 40). - *Student Lind*: s. 160.

383

Manna: hvormed Herren bespiste israelitterne i ørkenen (2. Mos. 16, 14). - *Lykken hjælper (...)*: dansk talemåde efter latin (»fortes fortuna adjuvat«, Lykken står den kække bi, fra Terents' (190-159 f.Kr.) skuespil *Phormio*). - *Moder sagde*: s. 99. - *ien Pokkers Fart*: s. 346. - *har godt ved*: kan sagtens.

384

Kjeldermand: ordvittighed, brander. - *Grisetten*: se n.t.s. 157. - *Studiegaarden*: Universitetet. - *Deutscher Jüngling (...)*: Tyske yngling, smuk men ulykkelig. Kilden ikke identificeret. Er ligesom *Zerrissen* og *Weltschmerz* udtryk for en affekteret modedyrkelse af livstræthed. - *Præmisserne*: forudsætningerne, på hvilket grundlag der drages en konklusion.

385

bansat Syllogisme: jf. Holberg: *Erasmus Montanus* IV, 1; *Syllogisme*: følgeslutning. - *Jean Dupuis*: en fransk bryder, der optrådte i København 1839 og udlovede en stor sum til hvem, der kunne besejre ham. - *Grevens Fejde*: s. 371. - *Jægeren*: i J. K. A. Musäus' (1735-87) eventyr »Gældsrevet« (overs. fra tysk af Oehlenschläger i hans *Eventyr* I 1816), hvor hovedpersonen dog ikke er jæger, men bonde. - *Rübezahl*: Riesengebirges bjergånd. - *Elysium*: de saliges opholdssted efter græsk mytologi. - *Valhal*: Odins hal for de faldne krigere efter nordisk mytologi. - *Reise til Jothunheim*: Oehlenschlägers epos fra *Nordiske Digte* 1807. - *Ydun*: nordisk gudinde, som gemmer Asernes gyldne æbler, der skænker evig ungdom. - *absenteret*: fjernet. - *Dronning Elisabeth*: regerede England 1558-1603 og 388 var kendt for sin forfængelighed. - *Hebe*: ungdommens gudinde, som skænkede vin (nektar) for de græske guder. - *Condition*: aftalt tjeneste. - *lis ødelægger ei de græske Haver*: fra Oehlenschlägers *Væringerne i Miklagard* (1826, *Poet. Skr.* ved Liebenberg VIII 28), sml. n.t.s. 271.

386

Rhapsoderne: foretog i antikken de episke digte, især Homer, evt. til citharakkompagnement. - *Hexametret*: seksfodet urimet versemål, hvori de homeriske digte er affattet. - *Alexandrinen*: seksfodet rimet versemål (efter et middelalderepos om Aleksander den Store). - *Snefokke*: snefnug. - *gaae i Kloster*: Fr. Schlegel forlod Berlin efter at have skrevet kærlighedsromanen *Lucinde* (1799), der blev betragtet som usædelig. - *Zacharias Werner*: tysk digter (1768-1823), førte et ret vildt liv og blev gift og skilt tre gange. - *gelebt und geliebt*: levet og elsket. Fra Theklas sang (også kendt som »Des Mädchens Klage«) af Schillers trilogi om Wallenstein (*Die Piccolomini* 1799, III 7); sangens anden strofe slutter: »Ich habe gelebt und geliebet«. - *gehaßt*: ty., hadet. Sml. Ottos ord om had s. 199. - *gode Venner* (...): her må især være tænkt på Heibergs venskab med H. L. Martensen og stiftsprovsterne Paulli og Tryde.

387

Phidias: se n.t.s. 128. - *Sophokles*: se n.t.s. 107. - *at ikke Græsk* (...): fra Heibergs komedie »En Sjæl efter Døden« 2. akt (*Nye Digte* 1841, *Danske Klassikere* 39). - *Horats*: *Oder* IV 2, 25. - *Cocytus*: flod i den græske underverden. - *Elysiums »Gefilde«*: de saliges enge, udtryk fra Goethes *Dichtung und Wahrheit* (1811ff. *Jub. Ausg.* XXII 247). - *Saa Meget* (...): fra Platons *Symposion* 214a. - *offre Asklepios en Hane*: Sokrates' ord lige inden døden ved gift (Platons *Faidon* 117e). Asklepios var lægekunstens gud.

388

Venustemplet: i den romerske kirke S. Lorenzo fuori le mure, som Goldschmidt havde besøgt 1847. - *Post*: vandpost. - *Tilværelse efter græsk Anskuelse*: sml. forsøgene herpå i Goldschmidts vennekreds, omtalt *LE* I 176, 212. - *Elskov!* (...): fra Oehlenschlagers digt »Naturtemperamenter« 1803 (*Poet. Skr.* ved Liebenberg XIX 55). - *Philomele*: gr., nattegalen. - *Eders*: jeres.

389

Pigeskole: P.L. Møller søgte 1837 en stilling som dansklærer (sml. Frithiof Brandt: *Den unge Søren Kierkegaard* 1929, 182). - *Applomb*: sikkerhed, styrke.

390

Dogma: gr., læresætning. - *300 Rbd.*: se ovf., note B. - *Nicht mehr* (...): Ikke mere for Fieskos hoved. Fra Schillers drama *Die Verschwörung des Fiesco zu Genua* (1783) I 9. - *Skattebevillingsret*: se n.t.s. 290.

389

391

Cancellipræsident: justitsminister. - *Storkors*: se n.t.s. 315. - *collegiale*: baseret på »Collegier«, bestyrelser med afgørelser gennem stemmeflerhed. - *Eidergrændsen*: se n.t.s. 301.

392

Chimære: hjernesvind. - *skjønnere at erobre en Kvinde* (...): sml. Orla Lehmanns ord om friheden *LE* I 192. - *Hjarne*: en sagnskjald, der ifølge Saxo 6. bog kap. 1 som tak for et mindekvad om Frode Fredegod fik kongeværdigheden. - *Vægteren*: sml. Chr. Richardts vise til Carl Plougs 25-års studenterjubilæum 1854 med linjen »Han var vor Hejmdal, naar Vægterne sov« (*Saml. Digte* I 1895 12). - *ikke* (...) *Hatteskygge*: citat fra Plougs avis *Fædrelandet*.

393

macte: lat., hil dig. - *Ivanhoe*: i Walter Scotts roman 1820 kap. 12. - *Ney*: franskmanden, den senere marskal Michel N. (1761-1815) var født i fattige kår, blev kontorist og gik derefter ind i hæren som husar.

394

Medusaskjold: det kvindelige uhyre Medusa, der forstenede enhver med sit blik, blev fældet af Perseus, som satte hendes hoved i sin værnegudinde Athenes skjold. - *Nabrin*: ifølge vejviseren 1834 paraplyfabrikant på Østergade.

395

Patronesse: beskytterinde. - *Honneurs*: hædersbevisning. - *Distinctionerne*: kendetegn. - *Ugle*: visdommens fugl hørte til gudinden Athene (Minerva). - *Alumnus*: discipel. - *den store Gaard*: universitetet. - *Fideicommiss*: stamgods.

396

en ung Pige: sml. s. 119. - *Fru Heiberg*: se n.t.s. 137. - *Mdm. Nielsen*: skuespillerinde ved Det kgl. Teater

Anna N., f. Brenøe (1803-56).

397

Hercules's Støtter: bjergene Kalpe (Gibraltar) og Abyla (Ceuta) ved indgangen til Middelhavet.

398

Kom nu (...): Aladdins bad i sultanpaladset, sandsigerindernes dronning Peribanus ord frit citeret fra Oehenschlägers *Aladdin* 3. akt (*Poet. Skr.* ved Liebenberg I 190; orig.: »Kom nu, min vakkre Yngling! / Nu Alt er tilberedt, / Alt, hvad dit Hierte ønsker, / Er efter Ønske skeet: / En sval og kølig Grotte / Nu herligt hvælver sig, / De slebne Marmorsider / Saa glat omgive dig. / Paa Bunden strøet er bleven / Flint Alabastersand. / I Badet bølger Rosen- / Og klart Lavendel-Vand«. - *vorden*: blevet. - *Alabaster(sand)*: hvid krystallinsk gipsart.

399

sagt til Bregning: s. 365. - *skrive*: notere udgift. - *Bordter (...)* *udhugges*: om udskæring af borter (pyntebræmmer) som del af malerarbejde. - *Adjunct*: s. 224 omtales han som overlærer.

400

gaillards: fr., muntre fyre. - *enfin*: fr., velan, godt!

401

Iversyge: jalousi.

390

402

ulykkelig Maade: forklaringen gives s. 452. - *Basse*: sml. s. 42.

403

iKloster: sml. II s. 57, 142. - *Guds Moder (...)*: fra H.C. Andersens syngestykke *Liden Kirsten* 1846 sc. 1 (sml. n.t.s. 202).

404

Papisten: katolicisme. - *voxe dens Vinger*: efter Platons *Faidros* 245-247. - *sex Slags Kjærlighed*: formentlig inden for sufismen, den islamiske mystik.

406

Bernard de Palissy: fransk keramikker (1519-90). - *Rubens og Klosterbroderen*: kilden ikke identificeret. - *Refectoret*: spisesalen.

407

uskatteerlige: uvurderlige.

408

Hekatomber: ofringer hos grækerne af hundrede okser (*Øxne*) eller andre dyr; navnet er afledt af ordene for 100 og okse, ikke af gudindenavnet Hekate. - *deriverer*: afleder. - *hiin Aften*: s. 178.

409

Inclination: tilbøjelighed. - *Gud naade dennem (...)*: sidste strofe i folkevisen om Aksel Thorsen og Valborg (i A.S. Vedels gengivelse; *DgF nr.* 475).

410

Kobbersmeddøttre: hentydning til J. C. Hostrups komedie *Genboerne* 1844.

412

Tædas exosa (...): lat., Hun hadede bryllupsfakler (Ovids *Metamorfoser* I 483; om Daphne, der ønskede at forblive jomfru. For at undgå Apollons tilnærmelser lod hun sig af sin mor Gaia (se n.t. II s. 220) forvandle til et laurbærtræ). - *Nausikaà*: s. 133. - *Herren beskyttede (...)*: udtryk fra Alterbogen. - *Opfylder Jorden (...)*: 1.

Mos. 1, 28. - *lapsus linguæ*: lat., fortalelse. - *Baden*: se n.t.s. 150. - *lover*: lovpriser.

413

iOctav: sml. s. 60. - *Foreningen*: se n.t.s. 183. - *2 Mk. 8 Sk.*: se ovf., note B. - *Ferrini*: restauratør på Kongens Nytorv (if. Vejviseren 1840 og 1841). - *honnet*: s. 187, 210, 497.

414

Marmorkirken: påbegyndt 1749, henlå som ruin p.g.a. pengemangel, indtil C.F. Tietgen erhvervede pladsen 1874 og fik bygningen fuldført 1894. - *Og hvor er din Barm (...)*: fra Poul Martin Møllers digt »Den gamle Elsker« 1817; *saa fuld*, orig.: »saa fuld?«. - *Genier*: ånder.

415

hans Mosters Mand: s. 220ff.

416

Spølkum: skål, stor kop. - *den Nat*: s. 178.

417

Eventyret: muligvis fru Gyllebourgs novelle »Den magiske Nøgle« (sml. n.t.s. 115). - *Fløitespiller*: efter et tysk sagn lovede borgerne i Hameln en mand mange penge for at befri byen for rotter, og ved at blæse på sin fløjte lokkede han alle dyrene ud i floden Weser; men da man »glemte« at betale ham, lokkede han byens børn med sig og forsvandt ind i et bjerg med dem.

391

418

Prindsessen i Eventyret: ikke identificeret.

419

Lieutenant Holm(s): s. 172. - *Delicatesse*: finfølelse. - *sin musikalske Smag*: sml. s. 212 og NS 1858 I 132. - *sit Ansigt*: s. 417.

420

Studentmagersvend: student (spøgende, måske efter *Genboerne*, sml. n.t.s. 410). - *Nabober*: rigmænd.

423

Tag Bladet bort (...): s. 407. - *Kom ned (...)*: s. 114.

424

sat Ret: fast sædvane.

425

Isabella: s. 30. - *Schabbesgoi*: jiddisch, en kristen, der hjælper jøderne med handlinger, de ikke må udføre i sabbatten (sml. novellen »Maser« 1868, DK 222).

428

Cardinalen som Djævel: efter sigende har Michelangelo på Dommedagsfresken i det sixtinske kapel givet Minos (se n.t.s. 136) den pavelige ceremonimester Biagios ansigtstræk som hævn, fordi denne forargede sig over personernes nøgenhed (sml. Georg Brandes: *Michelangelo Buonarotti* 1921 s. 387).

429

Der Meilech: hebr. (eg. Melek), kongen. - *Doris*: se n.t.s. 30.

430

Adaunoi: hebr. (eg. Adonaj, plur. af Adon), Herren.

431

en stor Digters Ord: muligvis Goethes afhandling »Am Rhein, Main und Neckar« 1816 (*Jub. Ausg.* XXIX 238). - *Kunstværk*: templet (1. Kong. 6, 1). - *Schamir*: ifølge Talmudskriftet Gittin; Goldschmidts kilde er Abr. Tendlau: *Das Buch der Sagen und Legenden jüdischer Vorzeit* 1842 218ff. - *Asmodai*: dæmonernes konge i den jødiske Haggada (fortælletradition).

432

det andet Tempel: Jerusalems 2. tempel blev brændt af kejser Titus 70 e.Kr. (sml. »Et Dagbogsblad fra Rom«, *Udv. Skr.* I 449). - *Lilis*: hebr. Lilita, hos Esaias 34, 14 en kvindelig natdæmon, efter rabbinisk overlevering Adams første hustru, som forlod ham og derefter i slangens skikkelse blev årsag til syndefaldet.

433

Bileam: jødisk profet, omtalt i 4. Mos., som forledte israelitterne til frafald fra Jahve og for den senere jødedom kom til at stå som inkarnationen af alt ondt. - *Kabbala*: jødisk mystisk lære af teosofisk art. - *Schamsadai*: omtalt i de talmudiske skrifter Gittin og Pirke Aboth (kap. 5), i digtform behandlet af Tendlau (se n.t.s. 431). Sml. skitsen »I en Postvogn« (*Udv. Skr.* V 273).

434

Børnebal: s. 30. - *Daimonisk*: fra en indre stemme (daimon som hos Sokrates). - *Tag Bladet bort*: s. 404, 423.

435

der er Forhold (...): s. 213.

436

Carriere: se n.t.s. 214. - *Salen*: stadsestuen, som i tidligere tiders hjem blot benyttedes ved selskabelige lejligheder. 439 *reputeerlig*: agtværdig. - *Fru Heiberg*: se n.t.s. 137. - *Mdrn. Nielsen*: se 392 n.t.s. 396. - *Jomfru Ryge*: skuespilleren Joh. Chr. R.s datter Natalia (1816-95), selv skuespillerinde ved Det kgl. Teater. - *Er Tante rig?*: sml. s. 453, 466.

440

Revue: oversigt. - *Feuilleton*: se n.t.s. 354. - *fratræde Embedet*: endnu så sent som 1854 havde regeringen A. S. Ørsted afskediget de nationalliberale førere C.C. Hall, C.G. Andræ og D.G. Monrad fra deres embeder, fordi de angreb ministeriets politik. - *brød sig (...) om*: tog sig nær.

441

Balzac: fr. romanforfatter (1799-1850). - *Periklesser og (...) Aspasier*: Perikles' (se n.t.s. 134) elskerinde Aspasia holdt en slags salon for græske kunstnere og forfattere. - *Fablen om Ræven*: Jean de La Fontaines (1621-95) »Le corbeau et le renard«, i hvilken ræven med smiger får raven til at forsøge at synge, hvorved fuglen taber den ost, den har i næbbet.

442

kun een Nøgle: antydning af, at den letlevende dame måske også havde givet Otto nøglen til hendes entredør. - *Wenn die Jugend (...)*: ty., hvis ungdommen vidste. Kilden ikke identificeret. - *Holms Vindue*: i vejviserne fra 1840erne forekommer to silkekræmmere af navnet Holm.

444

Da man Deine Tempel (...): Da man endnu bekransede dine templer - Fra Schillers digt »Die Götter Griechenlands« (1788) strofe 1. - *Amathusia*: fra den fønikiske by Amathus, et hovedsæde for dyrkelsen af Afrodite (Venus). - *Agnes*: sml. s. 158 og 284. - *Heloïse*: blev elsket af sin lærer, den skolastiske teolog Pierre Abailard (1079-1142); forholdet fik følger, og de blev hemmeligt viet. - *Concubine*: elskerinde.

445

Beranger(s): den franske visedigter P.J. de B. (1780-1857), af hvis sange flere handler om hans elskede, grisetten Lisette. I en afhandling om ham siger Goldschmidt bl.a., at nogle af hans digte »indeholde den største Profanation af Kjærligheden, som omtrent er mulig« (NS 1857 III 26). - *Waterlooslaget*: Napoleons nederlag 1815.

446

Dryade(n): trænymfe i græsk mytologi. - *Aber ich (...)*: Men jeg, jeg har vundet dig og alt, slot og folk, pauker og trompeter hylder min unge herlighed. Fra Heinrich Heines »Berg-Idylle« nr. 3 i *Die Harzreise* 1826. - *Stads*: festivitas. - *indgetogen*: se n.t.s. 282.

447

Svingbasser: se n.t.s. 11. - *Harald Godwinson*: den sidste angelsaksiske konge, faldt i slaget ved Hastings (1066). Af kilder citeres Lappenbergs *Geschichte von England* (1854) i NS 1857 I 139. - *William*: 393 Vilhelm Erobreren (1027-87). - *Harald Haardraade*: norsk konge 1046-66.

448

Editha: således kaldes Haralds elskede Edgyth hos Heine i romancen »Das Schlachtfeld von Hastings« (*Romanzero* 1851). - *Æolsharpe*: vindharpe (efter vindenes gud Aiolos). - *Francesca da Rimini*: fyrstedatter fra Ravenna, var ulykkeligt gift med Gianciotto Malatesta og elskede hans bror Paolo; da ægteemanden opdagede forholdet, dræbte han dem begge (ca. 1285). Parret optræder i Dantes *Divina Commedia* (1302-21), hvor oldtidsdigteren Vergil leder Dante gennem Helvede (5. sang). Maleriet af den fransk-hollandske Ary Scheffer fra 1834 er omtalt i *Arvingen* (1865, *Danske Klassikere* 109). - *Amor noi (...)*: ital., Kærligheden fører os sammen i døden (*Divina Commedia* vers 106).

449

sympathetisk(e): samstemt, samfælende. - *vilde have os til at danse*: s. 398.

450

determineert: bestemt.

451

deres gamle Sted: s. 447. - *gjøre Honneurs*: se n.t.s. 276. - *Barnet døde*: II s. 143.

452

Kongen selv, siger (...): 2. akt 4. se. - *Kjøbmand Bille*: s. 402. - *Borgerrepræsentant*: borgerrepræsentationen blev indført i København 1840 som et kommunalt råd på 36 medlemmer, valgt af borgerne. - *Kobbermarker*: markstykker, jf. ovt., note B.

453

Broderdatter: Pauline Bille.

454

da han saae hende i Brudedragt (...): s. 381.

455

Jo ringere (...): s. 157. - *En god Huusmoders Rang (...)*: af Jens Baggesens rejsebog *Labyrinten* (1792-93, *Danske Værker* 2. Udg. IX 111), anvendt på den tyske skuespiller F. L. Schröders hustru, der selv var skuespillerinde.

456

Feinter: se n.t.s. 60.

457

chicaneus: fr., ondsindet, præget af lovtrækkeri. - *Basse*: sml. s. 42, 402, 563. - *Bedækning*: beskyttelse. - *Firnan*: tyrkisk forordning. - *den hvide Snee*: s. 407.

458

Syngemester: embedsmand, der ledede korindstuderingerne ved Det Kgl. Teater.

459

Francesca da Rimini: se n.t.s. 448.

460

Choristinde: se n.t.s. 372.

461

Æneas (...): trojanernes landflygtige leder søgte efter sagnet tilflugt hos Karthagos dronning Dido, hvem han fortalte om alle sine genvordigheder (skildret i Vergils (70-19 f.Kr.) *Æneide* 4. sang). - *à qui*: 394 fr., for alle og enhver. - *Baisse moi* (...): kys mig, Suzon, og lad os ikke fordømme nogen. Fra Bérangers digt »Mon curé« (*Oeuvres Complètes* 1836 I 163). Sml. n.t.s. 445.

462

Mein Sohn (...): Min søn har sagt, at hvad der trykker en, må man forarbejde, og når han har haft en sorg, har han gjort et digt deraf. Fra Bettina (se n.t.s. 320) I 53. Også citeret *LE* I 200.

463

skuffe: bedrage. - *Podagra*: fodgigt.

464

folie: fr., tåbe (eg. tåbelighed). - *folly*: eng., d.s. - *Christiansted*: by på St. Croix. François André havde som ung opholdt sig i Vestindien (s. 58). - *Bankhæftelser*: efter Statsbankerotten og Rigsbankerotten 1813 blev der pålagt alle ejendomsbesiddere en engangsskat, kaldet B., på 6 % af ejendommens værdi. Da folk gennemgående ikke regnede med, at banken snart ville kunne give dem dividende, solgte de dem til lav pris (forklaret af Goldschmidt i den engelske oversættelse af romanen II 203).

465

Cato: Marcus Porcius Cato den Yngre (95-46 f.Kr.) ønskede ikke at opleve republikkens undergang gennem Cæsars sejr ved Thapsus; efter filosofiske samtaler med sine venner og læsning i Platons *Faidon* dræbte han sig med sit sværd (Plutarchs *Levnedsbeskrivelse* kap. 68ff.). - *en gentilhomme*: fr., som fin mand. - *chose*: fr., ting. - *bêtise*: fr., dumhed. - *Que voulez vous?*: fr., hvad vil De have? - *messieurs* (...): fr., de herrer studenter. - *Mundus vult* (...): lat., verden vil bedrages, lad den derfor blive bedraget (tillagt kejser Neros hofmand, forfatteren Gajus Arbiter Petronius (1. årh. e.Kr.)).

466

J'en conviens: fr., det indrømmer jeg. - *je ne dis pas non!*: fr., det nægter jeg ikke! - *Priis*: dosis snustobak. - *Pauline Bille arver*: s. 439.

467

dialectisk: set fra flere sider, tvetydig.

468

Jam tempus (...): lat. Kilden ikke identificeret. - *Jeg har reent Linned paa*: sml. s. 59, 73.

469

Flip: engelsk betegnelse for blandingsdrik af øl og brændevin. - *Seir og Lykke*: s. 214.

470

mange Piger (...): s. 64. - *Justitsraad Roed*: s. 352. - *at leve mere* (...): s. 564.

471

Baldur: Odins søn, som ifølge Snorres Edda blev dræbt ved Lokes list af den blinde Høder, der skød en mistelten mod ham. - *et greveligt Huus*: ifølge den engelske udgave (II 218) er det grev Løvenhjelm.

472

den magiske Nøgle: se n.t.s. 115.

473

Mæcenat: se n.t.s. 357. - *Privatpræceptor*: se n.t.s. 105.

474

Academiet: Kadetskolen hed indtil 1869 Søkadetakademiet.

395

475

Greven af Montferrat(s): se n.t.s. 113. - *Français e (rne)*: fransk selskabsdans med seks ture.

476

mener deux (...): fr., føre to intriger på en gang. - *à la guerre (...)*: fr. ordsprog. I krig må man indrette sig efter krigens gang.

477

en gros: fr., i det store. - *Kammerjunker*: se ovf., note A. - *tegne(de) sig*: blive noteret på en dames balkort. - *Balsløifer*: som herren erhverver fra damen i cotillon (selskabsdans med skiftende ture).

478

Ponton: brobåd. - *Hr. Bagger*: s. 110. - *Hende*: s. 475. - *Zaubersaiten (...)*: ty. tryllestreng, se s. 277 med note. - *leflende*: letfærdige, flirtende.

479

engang paa Østergade: s. 116. - *Couvrez æ sein (...)*: Bedæk dette bryst, som jeg ikke vil vide af at se! Ved slige genstande bliver sjælene såret, og deraf kommer syndige tanker. (*Tartuffe* 1669 III 2).

480

Persifflage: fr., spot, stikpiller.

481

Borddansen: den første dans efter souperen.

482

Mdm. Roland: se n.t.s. 290.

483

gentil: fr., nobel. - *Strid med Regeringen*: s. 440.

484

forsøgt: prøvet. - *Conferensraad*: se ovf., note A. - *Lady Macbeth*: i Shakespeares drama *Macbeth* (ca. 1605) ægger hun sin mand til at dræbe kong Duncan og efterfølge ham på tronen.

485

Ludvig Philip: den franske »borgerkonge« (d. 1850) var i sine senere regeringsår stærkt upopulær og blev fordrevet ved Februarrevolutionen 1848.

486

Spanier: stolt, ærekær person. - *Cicisbeo*: ital., en hustrus fortrolige ven (eg. den, som hvisker).

487

Victoria Colonna: italiensk digterinde (1492-1547). - *Carl d. 5te(s)*: tysk kejser 1519-56, konge i Italien fra 1526.

488

Til Seir (...): se n.t.s. 214.

489

skuffende: bedrageriske, illuderende. - *hans Frue*: skuespillerinden (s. 371).

490

ved *Leilighed*: s. 491. - *Han betroede mig*: s. 367. - *Baron*: s. 371 omtales han som greve. - *ride en Mand over*: s. 214. - *ride til Byen*: s. 235.

491

faae deres Krig frem: få deres vilje.

493

slimede Kryb: sigter vel til s. 188. - *Bagger*: s. 478.

494

Gongon'en: brugtes i Det kgl. Teater, når der opstod meningstumulter, for at genskabe ro.

495

Rappierer: fr., fægtekårder. - *ingen Mand (...)*: ifølge NS 1858 I 136 citat fra Aristofanes, men ikke identificeret. Aristoteles' *Ethica Nicomachæa* X 8 har en lignende tankegang (Niels Møllers overs. 1936 396 s. 278). - *Pistolen*: s. 46. - *Humlestang*: s. 13. - *Hun paa Ballet*: s. 481.

496

Gladiator (er): fægter, sværdkæmper. - *bøie*: vende nedad. - *Fader stod (...)*: s. 70. - *Vinde*: hejseværk. - *Tabula rasa*: lat., ubeskrevet blad, her måske i betydningen: rent bord. Udtrykket ses hos Albertus Magnus (1193-1280) i *De anima* 3,2,17, men har forudsætninger hos Aristoteles. - *et Blik (...)*: kilden ikke identificeret.

497

honne: s. 187, 210, 413. - *Forskjellen mellem Ideal og Natur*: s. 156, 356, 523.

498

Prosit: fra Johan Herman Wessels *Kierlighed uden Strømper* 1772 V, 7. - *Marmorbilder stehet (...)*: Marmorbilleder står og ser dig an. Fra Goethes digt »Kennst du das Land« (1795, *Jub. Ausg.* II 85); *sehen Dich an*: orig.: »seh mich an«.

499

Bei meines (...): Ved min faders evige skæg. Fra Goethes farce *Götter, Helden und Wieland* (1774, *Jub. Ausg.* VII 137).

500

romerske Hærfører: Menenius Agrippa i kampen mod volskerne 446 f.Kr. (Livius' *Romerske historie* III kap. 70).

501

Birgitte: s. 421. - *seet sin Barndom*: smst.

502

jactus yeneris: Venus' kast. - *Genier*: ånder. - *schofelt*: uanstændigt, gement. - *Arrak*: rusdrik af ris m.m.

503

kvægede: vederkvægede, forfriskede. - *Pythagoræerne*: disciple af den græske filosof Pythagoras (6. årh. f.Kr.). - *Wahlverwandschaft*: valgslægtskab. Hentydning til Goethes roman *Die Wahlverwandschaften* (1809).

504

Bank: spilleparti. - *allons (...)*: fr., afsted, mine herrer, fat mod; næsten ordret citat fra Oehlenschlägers *Sanct Hansaften-Spil* (1803), »mødende Chor af Alt«. - *Wohlauf (...)*: Afsted, kammerater, til hest! Fra Schillers drama *Wallensteins Lager* (1798) sc. 11 vers 1050. - *Jacob den 2den*: flygtede 1688 fra England og slog sig ned i Frankrig.

505

krigersk-religiøse Sang: Mirjams sang (se n.t.s. 31).

506

Gid han var et Grevebarn: sml. s. 37.

507

Gudernes Tog: efter Platons Faidros 248d. - Perikles: se n.t.s. 134. - Sophokles: se n.t.s. 107. - Rector: Goldschmidts gamle skolebestyrer K.C. Nielsen troede i anledning af Corsaren, at han var ved at gå i hundene (Br. I 81).

508

Equivoque: fr., tvetydighed. - Han med de store Ører: s. 506. - chevalereske: kavaler-mæssige.

509

Muser: se n.t.s. 167. - Gratier: se n.t.s. 152.

397

511

Laugssvend: medlem af håndværkerlaug (med eneret indtil 1857, sml. n.t.s. 290).

512

Udskrivning: til soldat. - trække sig fri: ved lodtrækning af frinummer. - gravet i Maven: s. 219. - Cirkelns Quadratur: en umulig opgave, da en cirkel ikke kan inddeles i kvadrater.

513

Perpetuum mobile: drivværk, som ved egen kraft holder sig i stadig bevægelse.

514

Folkefest: ved anordningen af 28. maj 1831 fastlagdes de grundlæggende bestemmelser for stænderforsamlingerne, hvilket gav anledning til, at Tscherning foreslog afholdelse af politiske møder på denne dag. Sml. »En Maifest« (Fortællinger 1846), LE I 206f. Efter gennemførelsen af Junigrundloven i 1849 afløstes 28. majfesten af møder på grundlovsdagen. - Foreningen: se n.t.s. 183.

515

fortrød det ham: fortrød han. - Phønix: sagnfugl, som opbrændte sig selv og genopstod forynget af asken. - Athenes gamle Skik: som oftere i de homeriske digte. - Det virkelige Liv: gentagelse fra s. 394.

516

Dalberg havde udviklet: Orla Lehmann havde på Casinomødet 11/3 1848 opfordret til at tvinge de slesvigholstenske oprørere, mens Goldschmidt anbefalede at spørge dem, om de ville gå i konstitutionel forbindelse med Danmark (NS 1848 II 80ff.); for ham betød friheden mere end nationaliteten. - Metternich: østrigsk kansler 1821-48. - Herskere: det 1815 oprettede tyske forbund bestod af 31-35 stater og 4 fristater. - Uffe: U. hin Spage, sagnagtig forkæmper for Danmarks frihed og ære, jf. Saxo 4. bog.

517

uforsøgte: uerfarne. - Kjærmind(folk): hentydning til et af Grundtvig hyppigt brugt udtryk, fx i sangen »Fædreneland ved den bølgende Strand« 1848.

518

Derfor hver (...): ifølge den engelske udgave af romanen et citat af Oehlenschläger, men det har ikke kunnet identificeres. - det levende Ord: hentydning til Grundtvig, der opr. brugte udtrykket i Kirkens Genmæle (1824) om Guds ord (som i Ap. Gern. 7, 38). - vælske: sydlandske.

519

i de bare Skjorteærmer: s. 389.

520

see *Dig ud (...)*: omkvædet i folkevisen »Svend Vonved« (DgF nr. 18).

521

Nordens Gjenfødelse: s. 191. - *Ludvig Philip døer*: se n.t.s. 485. - *Føre til Seir*: se n.t.s. 191.

522

altklugt: ty, gammelklogt. - *Fremtidens Martyrer*: s. 392.

523

Collot d'Herbois: fransk revolutionsmand (1750-96), som i sin ungdom 398 skrev skuespil, hvoraf et blev udpebet i Lyon; i sin senere politiske karriere blev han som medlem af Velfærdskomiteen sendt til denne by for at undertvinge den og for da meget hårdt frem, måske som hævn for sit tidligere nederlag. - *Gideon*: gik i spidsen for sine mænd frem mod Mideanitterne med fakler skjult i lerkrukker, som de pludselig med stor larm knuste, hvorpå de stormede fjendens lejr (Dom. 6-8). - *Alles von mir gelernt*: ty., altsammen lært af mig. - *Historien hos Milner*: s. 371. - *schofel*: se n.t.s. 502. - *Cekrops*: græsk sagnhelt, ansås for den, der havde bibragt beboerne af Attika kultur og gode sæder.

524

Nur die Lumpe (...): Kun uslinge er beskedne. Fra Goethes digt »Rechenschaft« (1810, *Jub. Ausg.* I 92).- *Fylgie*: se n.t.s. 122.- *Fogden*: Jesper Ridefoged i Holbergs komedie *Erasmus Montanus*. - *Hvad er Sandhed?*: Pilatus' ord til Jesus (Joh. Ev. 18, 38; sml. s. 292). - *Jesuitisme*: Jesuiterordenens lære, ifølge hvilken hensigten helliger midlet. - *Raphael(s)*: se n.t.s. 157.

525

Nürnbergerværk: betegnelse for billig og dårlig kunst. - *Og naar Folket (...)*: ifølge den engelske oversættelse (II 264) citat af et dansk skuespil; hvilket vides ikke. - *Conradin*: den sidste Hohenstauffer (1252-68), der sammen med sin farbror Manfred forsvarede dynastiet mod paven; begge faldt i kamp mod Karl af Anjou. - *Bandiera*: de italienske patrioter, brødrene Attilio (1811-44) og Emilio B. (1819-44) var oprindelig officerer i den østrigske flåde, men sluttede sig til »det unge Italien«, dvs. den bevægelse, der opstod i 1830'erne og 1840'erne og som mål havde Italiens »genrejsning« (»Risorgimento«) som et sprogligt og kulturelt fællesskab. Da de forsøgte at undsætte calabreserne, blev de fanget og henrettet.

526

profecto: lat., sandelig. - *Sokrates oplæser (...)*: s. 346. - *Mennesket er et Selskabsdyr*: det ses ikke, at Schjøtt tidligere har udtalt dette; derimod svarer det til Aristoteles' ord, at »mennesket er af naturen et samfundsvæsen« (*Statslære* I, 1, 9) og Kierkegaards, at »Mennesket er et selskabeligt Dyr« (*Enten-Eller, Søren Kierkegaards Skrifter* II 1997 s. 278). - *Rangforordning*: se ovf., note A.

527

Og dem, jeg elsker (...): fra Carl Baggers digt »Ønskerne« (1826). - *staaer i Borggaarden*: s. 202.

528

Hør Ungersvend (...): se n.t.s. 202, sml. II s. 55. - *Bruspulver*: pulver til fremstilling af brusende drik mod ildebefindende.

529

Revers: forpligtelsesdokument; Hald havde måttet love ikke at skrive mod regeringen (s. 440). - *Etatsraad*: se ovf., note A. - *Ottos Yttring*: s. 519f.

399

530

Æresord: sml. s. 522.

532

Tasso, Torquato (1544-95): italiensk digter; med ordene om *gode Stridsmænds Løn* sigtes der formodentlig til *II Gerusalemme liberata* 8. sang vers 29. - *Hvo der holder (...)*: Emilie har fortalt Camilla (s. 305) om sine ord til Otto (s. 9, sml. II s. 138). - *Viinaand*: alkohol.

533

Illysthuset: s. 50. - *Correggios Nat*: maleriet »Den hellige nat« af Correggio (ca. 1494-1534) i Dresdnergalleriet. - *Slag af Sværdet*: på skulderen, hvormed man blev slået til ridder. - *Bøn til Muserne*: s. 509.

534

lært at bede: s. 99, sml. 383. - *Bankactierne*: s. 465. - *Fattigskat*: skat eller afgift til fattigvæsenet, som siden 1762 måtte betales i København; blev fra 1816 pålagt de mere velhavende borgere, især grundejere. Fra 1861 blev fattigvæsenets udgifter afholdt sammen med kommunens udgifter i øvrigt. - *Kjærlighedsmaaltider*: de kristnes »Agaper« i de ældste menigheders tid (1. Kor. 11, Jud. 12).

535

hvorfor man læser: s. 384. - *Kjelder mænd*: se n.t.s. 384. - *Juno Lucina*: Jupiters hustru i egenskab af fødselsgudinde.

536

Æresord: s. 530. - *den »Gamle paa Bjerget«*: Gud på Sinai, sml. 2. Mos. 19ff. - *holdt Lyset*: var til nar.

538

Kvinden behøver (...): s. 162. - *sympathetisk*: se n.t.s. 126.

539

Stropher ved Stranden: s. 528. - *Kjære Sjæl (...)*: mulig reminiscens af Mephistopheles' ord til Sjælen i J. L. Heibergs komedie »En Sjæl efter Døden« 3. akt (»Kjære Ven, det er Det, Du nu taler igjen«), idet Sjælen har spurgt, hvad en anapæst er (*Danske Klassikere* 51). - *Pricerne(s)*: den oprindelig engelske kunstnerfamilie, der først optrådte i pantomimerne på Morskabsteatret, senere på Casino og sluttelig i Den kgl. Ballet. - *Der hører Lykke*: sml. s. 214, 383.

540

Asyllærer: lærer på anstalt for fattige børn, hvis forældre er på arbejde. - *anch io (...)*: ital., også jeg er maler. Ord tillagt Correggio (se n.t.s. 533), da han i Bologna så Rafaels »Hellige Cæcilia«. - *Buk*: se n.t.s. 82. - *norske Skiløber*: vistnok en lap, som i 17. årh. skulle vise vej for nogle svenskere ned til Tysfjorden i Nordland, men i mørket ledte dem vild hen til en afgrund, der siden kaldtes Mandefjordfjeldet (fortalt af P. Chr. Asbjørnsen i *Billed-Magazin for Børn* 1839).

541

Cimbrernes Nedgliden (...): i folkevandringstiden, da de rykkede ind i Italien. Sml. n.t.s. 18, II s. 164. - *døe i sin Rede*: vending fra Jobs Bog (29, 18) tillagt Frederik III, da han under Københavns belejring 1658 blev tilrådet at flygte ud af landet. - *Vilhelm af Oranien*: prins Vilhelm »den Tavse« (1533-84), statholder i Holland, men 400 modstander af Filip II og hertugen af Alba, sluttelig snigmyrdet af spanierne ved Balthasar Gérard, der var lejet dertil af jesuiterne. - *Und setzet (...)*: Og sætter I ikke livet ind, vil I aldrig have vundet livet! Fra slutningsscenen af S chiliers drama *Wallensteins Lager* (1798). - *Gustav Adolph*: Sveriges konge Gustaf 2. Adolf regerede 1611-32 og faldt i Trediveårskrigen.

542

Dommedag: s. 353. - *Die Menschen scherzen (...)*: Menneskene spøger og ængster sig over livsgåderne; få bekymrer sig om de forløsende ord. Fra et brev fra Goethe til Schiller 12/7 1801. - *iSkoven*: s. 523.

543

sympathetisk: samstemmende, dertil svarende.

544

Herre i Aandens Rige: se n.t.s. 106. - *Physiognomi*: ansigtsudtryk. Sml. II s. 218. - *at Christendommen ikke (...)*: sml. s. 195. - *Kjærlighedsmaaltid*: se n.t.s. 534.

546

den maccabæiske Kvinde: 2. Makk. 7. - *Stephanus*: kristenhedens første martyr, der blev stenet (Ap. Gern. 7). - *Noæh Ark*: sådan kaldtes Sems kvistkammer (s. 130). - *4000 Daler*: se ovf., note B. - *Pjæs*: piece.

547

tenax (...): en mand, der holder fast ved sit forsæt. Horats *Oder* III 3,1.

548

en Comedie: baggrunden herfor kan være den atellan (se n.t.s. 152) af Carl Plougs *Et Besøg*, der opførtes 1852 ved en Studenterforeningsforestilling. Heri forekom en »rejsende Skjønaand« Moses Meyer, redaktør af *Øst og Vest*, som var møntet på Goldschmidt (sml. *Br.* III 123; *Kyrre* I 248f.). - *in effigie*: lat., billedligt, gennem en forestillende person. - *Lad derfor Svøben* (...): s. 189. - *ikke kunde aabne Munden* (...): se n.t.s. 106. - *stige ned* (...): s. 188. - *1ste Klasse*: sml. s. 505f.

549

tæmmede et heelt Publicum: da tilskuerne i Weimar Teater lo højt på de alvorligste steder i Fr. Schlegels *Alarcos* (1802), tilvejebragte Goethe som direktør ro ved at råbe »Man lache nicht!« - *saa Mange »stænge deres Dør* (...): s. 188. - *Honneurs*: ærestegn.

550

Greven: s. 276f. - *Dersom jeg var et Grevebarn*: s. 37, 506. - *Cæsars Hustru* (...): Pompeia gav en fest til ære for gudinden Cybele, hvorved ingen mand måtte være til stede; da det rygtedes, at en sådan alligevel skulle have indfundet sig, forklædt som kvinde, lod Cæsar sig skille fra hende med denne begrundelse, selvom mistanken viste sig urigtig (Plutarchs levnedbeskrivelse af Cicero kap. 28).

401

551

Scene i Øehlenschlägers Levnet: i sine *Erindringer* (1850 I 231ff.) fortæller han, at et par af hans venner, der skulle rejse til Vestindien, holdt et gevaldigt afskedsgilde i Ermelundshuset i Dyrehaven. - *Fortunen*: traktørsted i Dyrehaven.

552

Halds reise sydpaa: sml. s. 327, II s. 109. - *Øl og Mjød* (...): fra Oehlenschlägers heltedigt *Hrolf Krake* 1828 (*Poet. Skr.* ved Liebenberg XXXI 162).

553

Fortunus: hentydning til »Fortunen«. - *Faldera de rødeste Roser*: fra sanglegen »Bryde kloster« (se n.t.s. 15). - *da gik Munken i Enge*: se n.t.s. 14.

554

Bommen: del af flydebro til havnespærring. - *thi vogt Dig* (...): orig.: »Men vogt dig, o min Pige, for Elverkongen seer dig«, fra J. L. Heibergs skuespil *Elverhøj* I, 1. - *Jeg lagde mit Hoved* (...): smst. og fra folkevisen »Elverhøj« (*DgF* nr. 46). - *Hylas*: Herakles' yndling, der i Mysien blev draget ned i en kilde, hvor han ville hente vand (Vergils 6. Ekloge og Theokrits 13. Idyl). - *Gibson(s)*: den engelske billedhugger John G. (1790-1866), hvis skulptur »Hylas, overrasket af nymfer« Goldschmidt havde set 1847 i kunstnerens atelier i Rom. - *Minder om Barndommen*: s. 14.

555

Kjøbmanden: s. 168.

556

deres første Møde: s. 353ff. - *Samfundsstilling*: Berg er blevet kontorchef (II s. 231). - *Friherrinde v. Stein*: Charlotte v. Stein (1742-1827), hvis nære forhold til Goethe er kendt gennem deres brevveksling; 1806 ægtede han den jævne borgerlige pige Christiane Vulpius, som han længe havde haft boende hos sig. - *Voluspa*: Eddadigtet *Vølvens spådom* vers 42-44.

557

omkring et Æbletræ: sml. s. 12, II s. 91, *LE* I 71.- *hvor Støtten kneiser*: vel en oversættelse af »colonne étincelante« i Victor Hugos digt »A la colonne de la Place Vendôme« (1824, *Odes et Ballades*). - *Ich gehe* (...): Jeg rejser videre i morgen og kommer vel aldrig igen. Efter Heines ord til en ung pige i Goslar, som han har fravristet et kys (*Harzreise* 1826, Eisters udg. III 38).

558

Stoicisme: selvbeherskelse, upåvirkethed (efter de græske stoikeres filosofiske levelære). - *Execution*: udpantning.

559

Samuel: ågerkarlen, sml. s. 206. - *Jus*: lat., jura. - *tyve Daler*: se ovf., note B. - *Slutteriet*: se n.t.s. 207. - *Alkibiades*: se n.t.s. 128.

560

le jeu (...): spillet er ikke en tælleprås værd (datidens scener blev oplyst af tællelys). Fra den franske dramatiker Pierre Corneilles *Le menteur* (opf. 1643) I, 1. - *Mississippi-Bank*: den skotske finansmand 402 og eventyrer John Law (1671-1729) dannede i Louisiana det såkaldte Mississippi-Kompagni, der en tid blomstrede, men til slut krakkede og forvoldte aktionærene store tab.

561

(Reise)penning: kasse. - *skuffede*: bedrog. - *Luften hører (...)*: se n.t.s. 215. - *kastet paa Hovedet*: et lignende fald med en hest var overgået P.L. Møller (Br. I 211).

562

Fru Vandamme: s. 182.

563

Eventyret: kan være Grimm-eventyret »De tre feltskærer«. - *Heldraad*: heldbringende råd (efter de islandske sagaer). - *den ene Side*: sml. II s. 175. - *Proces*: s. 457.

565

Hun var ellers (...): Emilie, der har været hjemme til faderens begravelse. - *bag Haverne*: s. 87. - *Byfoged*: se n.t.s. 12. - *Caroline Amalies Gang*: s. 286. - *despecteerlig*: respektløst. - *Odelsbonde*: selvejende bonde (i kraft af odel, slægtsbetinget jordejendomsret). - *gentilhomme bourgeois*: titelpersonen i komedien *Le bourgeois gentilhomme* (Den adelsgale borger) 1670, II 6. - *philosophiske Sten*: »de vises sten«, et kemisk middel, der antoges at kunne forvandle ethvert metal til guld, hjælpe mod sygdom og forlænge livet. - *Jochum*: kilden ikke identificeret.

566

Assembleer(ne): forsamlinger, sammenkomster.

567

Servilisme: følgagtighed. - *approberet*: godkendt. - *Sølvgehæng*: sølvindvirket bælte el. skærf, især til at bære våben i.

568

bleven bleg i Paris: s. 90.

Bind II

7 Brüsselertæpper: se n.t.s. 175. - *Schach*: shah, konge. - *søgte et lykkeligt Menneske*: gammelt folkeeventyr, genfortalt bl.a. af H.C. Andersen i »Talismanen« (1836). Kilden kan være et fransk digt om Harun-al-Raschids søn, sml. *Anderseniana* 1976 s. 265. - *Töplitz*: Teplitz, Teplice, by på den tjekkiske side af grænsen.

8

Vognslaget: vogndøren. - *Mailænderinder*: damer fra Milano. - *Lombardiet*: norditaliensk landskab. - *Østerrigernes Adfærd (...)*: først 1859 lykkedes det størstedelen af Italien at befri sig for østrigsk overherredømme. Sml. II s. 160f.

9

bøhmisk(e): tjekkisk. - *gjøre Honneurs*: se n.t. I s. 351. - *traktede*: tragtede. - *ambrosisk*: guddommelig (af gr. ambrosia, gudespise). - *Rübezahl(s)*: se n.t. I s. 385. - *gjækket*: narret. 10 *table-d'hôte*: værtens fællesservering. - *Syvsoverne*: efter et sagn blev 403 syv kristne på kejser Decius' bud (ca. 250) indemuret i en hule, hvor de faldt i søvn og først vågnede op ca. 200 år efter under Theodosius II; de dyrkedes som helgener og mindedes i kalenderen med en »Syvsoverdag«.

11

(*Wiener-)**Würste*: ty, pølser. - *Ruster*: vin fra egnen omkring byen Rust på grænsen mellem Østrig og Ungarn. - *Kjæmpeviser*: folkeviser. - *Overøsterrigere*: nordøsterrigere. - *Gloggnitz*: ikke identificeret. - *Da ist er ty.*, der er han.

12

Elle est terrible (...): Frygtindgydende er min kastaniebrune elskede, som synet af en krigsfane, og hendes blik trylleri er en trompet, som river os med. Fra visedigteren Pierre Duponts sang »Ma châtain« (af *La Muse populaire* 1851), som Goldschmidt citerer i sin afhandling om Béranger (se n.t. I s. 445). - *Winthers Digt*: »En lille Erobring« 1840 (*Saml. Digtninger* 1860 I 204). - *Jeg har oplevet noget Lignende*: I s. 259f.

13

Kroat: sml. II s. 11.

14

juliske Alper: Alpeparti nord for Triest. - *Borra*: eg. Borea(s), det græske navn for nordenvinden. - *Diana(s)*: månegudinden. - *Karfunkler*: røde ædelsten.

15

Capitolium: Kapitolinerhøjen, stedet for det antikke Roms hovedtempel. - *erkjende*: anerkende. - *Æneas*: efter sine rejser (sml. n.t. I s. 461) nåede han til slut Latium, som han vandt herredømme over. - *Porta salaria*: port i den aurelianske mur ved Via Salaria. Sagnet er opstået i forbindelse med den 2. puniske krig (218-201 f.Kr.) mod Karthagos feltherre Hannibal (sml. n.t. II s. 165). - *den Søile*: i kirken S. Prassede (*Dagb.* 13.3.1847). - *ført Jerusalem hertil*: de hellige genstande efter Titus' ødelæggelse af jødernes hovedstad (sml. »Et Dagbogsblad fra Rom« *NS* 1849 V 50, *Udv. Skr.* I 449). - *Monte cavallo*: også kaldet Piazza del Quirinale, med kolossalgruppen af Zeus-sønnerne Castor og Pollux med deres vilde heste, tidligere fejlagtigt tilskrevet de græske billedhuggere Phidias (se n.t. I s. 128) og Praxiteles (4. årh. f.Kr.). - *rund Hal*: Sala delle Muse.

16

Sokrates: se n.t. I s. 136. - *Bias*: en af Grækenlands såkaldte »syv vise« (ca. 570 f.Kr.). - *Demosthenes*: se n.t. I s. 302. - *Sophokles*: se n.t. I s. 107. - *Alkibiades*: se n.t. I s. 128. - *Perikles*: se n.t. I s. 134. - *Af dem, jeg elsker (...)*: se n.t. I s. 527. - *bedet til Gudinderne*: I s. 509. - *Antigone*: avlet i blodskam af Ødipus med hans egen mor, begravede trods et forbud sin bror og blev til straf levende begravet. - *engang lovet mig*: I s. 386. - *Oberon*: sml. n.t. I s. 85. - *Hippogryphen*: fabeldyr, hest med rovfuglehoved (grif).

404

17

Hjelmkrones: I s. 371. - *giftes*: med fru Vandamme (I s. 182, 562, II s. 213). - *Osteri*: ital., værtshus. - *Aloysius*: romersk adelsmand (1568-91), som plejede pestsyge og 1726 kanoniseredes som helgen. - *Befani-Festen*: til fejring af Kristi åbenbarelse (gr. epiphani) for hedningene på Helligtrekongersdag 6. jan.

18

Torlonia: hertug Alessandro T. (1800-86), rig bankmand og mæcen, der også udfoldede stor gæstfrihed. - *Principe*: ital., fyrste.

19

prostituerede: vanærede, skandaliserede. - *mærkværdige*: bemærkelsesværdige, særprægede.

20

Achilleus: homerisk helt.

21

cortile: ital., indre gård (her Cortile ottagonale del Belvedere). - *belvederiske*: fra Vatikanfløjen Belvedere («den smukke udsigt»).

22

Du Heilige (...) geliebet: Du hellige, tag dit barn tilbage, jeg har nydt den jordiske lykke, jeg har levet og elsket. Fra Theklas sang (se n.t. I s. 386); *nehme Dein Kind*, orig. »rufe Dein Kind«. - *Aftenseiladsen*: I s. 258ff.

23

Thekla (...) Max Piccolomini: personer i Schillers Wallenstein-trilogi. - *Aabning*: sml. II s. 102. - *Forum*: det antikke Roms centrale torv. - *Colosseum*: det flaviske amfiteater til gladiator- og dyrekampe. - *via sacra*: lat., »den hellige vej« på Forum Romanum. - *Gladiator*: se n.t. I s. 496.

24

et Grevebarn: sml. I s. 37.

25

Monte Pincio: en af Roms nordlige høje på venstre Tiberbred. - *engang i Kjøbenhavn*: sml. I s. 124. - *engt*: se n.t. I s. 203. - *Maria del neve*: ital., sneens Maria, nu S. Maria Maggiore, en af Roms syv pilgrimskirker. - *Basilika*: rektangulær bygning med forhøjet midterskib og to eller fire sideskibe. - *Passegiataen*: ital., promenaden, her om parkanlæggene på Monte Pincio, sml. II s. 84.

26

den appiske Vei: gammel landevej fra Rom i sydøstlig retning, benævnt efter anlæggeren Appius Claudius (312 f.Kr.). - *Kedrons Bæk*: i dalen mellem Jerusalem og Oliebjerget (nævnes bl.a. i 1. Kong. 2, 37, Joh. Ev. 18, 1). - *Hylas*: se n.t. I s. 554.

27

Hver Vaar (...) selv: fra »Christi Fødsel«, som indleder digtkredsen »Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur« (1804, *Poet. Skr.* ved Liebenberg XIX 195); *i Jord, i Luft og Elv*, orig.: »i Luft, i Lund, i Elv«. - *Oplagsstedet*: lagerpladsen.

28

sat mig Stævne: sml. II s. 13. - *Ubillighed*: urimelighed. - *forlade Alt*: Matt. 19, 29.

29

Virak(en): røgelse. - *Bournonville(s)*: franskfødt koreograf (1805-79), som fornyede den danske ballet. - *Pirouette*: fr., snurren på én fod.

405

30

søger (...) finde (...) banker (...) blive oplukket: jf. Matt. 7, 7. - *Kapuciner(kutten)*: hættemunk af Franciskanerordenen (grundlagt af Frans af Assisi).

31

Fra (Ambrosio): frater, broder. - *Fredag*: katolsk fastedag.

32

Jesuitter: sml. n.t. II s. 74.

33

Kopar: ar efter kopper.

34

Pallavicini: Pietro P. (1607-67) skrev *Istoria del concilio di Trienti* 1656-57 om kirkemødet i Trient i 16.

årh., hvor romerkirken drøftede modforanstaltninger mod reformationen.

35

Menneskepakket (...): fra Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre* 7. bog, 3. kap. (*Jub. Ausg.* XVIII 184). - *Savonarola*: Savonarola, florentinsk bodsprædikant og kirkereformator (1452-98); brændt som kætter.

36

Fourierismen: utopisk socialistisk lære, udformet af Charles Fourier (1772-1837), hvorefter de menneskelige tilbøjeligheder skal tilgodeses frit, og ægteskab og familie erstattes af storfællesskaber.

37

Sophisme: spidsfindighed. - *Aloysius*: se n.t. II s. 17.

38

Janitscharerne: korps i den tyrkiske hær, fra 1361 til ind i det 17. årh. rekrutteret af unge græske krigsfanger, som blev omvendt til muhamedanismen. Korpsets musik af slående og skingrende instrumenter vandt i løbet af 18. årh. indpas i europæisk (især militær) musik. - *Maria Maggiore*: se n.t. II s. 25. - *i Familie med Schiøtt*: I s. 505. - *Wahlverwandschaft*: se n.t. I s. 503.

39

Santa Prassede: helgeninde, som med en svamp opsugede blodet fra kristne martyrer, der blev dræbt for hendes øjne, og fyldte det i et kar, hvori hun senere selv blev begravet. Sml. n.t. II s. 15.

40

Om ti Uger: sml. II s. 101.

41

Sta. Agnese in Piazza Navona: Sta. Agnese in Agne (sml. *Dagb.* 17.3.1847). - *Vita nuova*: kærlighedsfortælling (ca. 1293), overs. af Johs. Dam 1915 s. 7f.

42

Pascal og Bossuet: franske teologiske skribenter (1623-62, hhv. 1627-1704). - *Lagrime Christi*: ital., Kristi tårer. - *Campagnen*: den flade egn omkring Rom. - *Falcone*: restaurant nær ved Pantheon, der søgtes af skandinaverne (sml. »Ghetto«, *Poet. Skr.* V 23).

43

Velletri(vin): by med vinavl i Albanerbjergene 30 km sydøst for Rom. - *Falerner*: en i oldtiden berømt vin fra Ager Falernus i Campanien.

44

en haie: fr., på række, i spalier.

45

Tilhold: tilholdssted, holdepunkt.

46

S. Eustachio: den meget gamle kirke S. E. in platana nær ved Corso Vittorio Emanuele.

406

47

Kom ned (...): sml. n.t. I s. 114. - *deroppe ved Apollo*: II s. 23f. - *Marmorstatuen*: II s. 25.

49

Pygmalion: sml. n.t. I s. 212. - *Didrik af Bern*: i slutkapitlet af sagaen om denne sagnhelt (eg. østgoterkongen Teoderik fra o. 500 e.Kr.) bortføres han af en sort hest, der forsvinder med ham. - *Der hører Lykke til Livet*: I s. 213. - *Mein Glück (...)*: Min lykke er min hjemstavn. Fra Goethes *Briefwechsel* (se n.t. I s.

320) I 147. - *oversaae*: overskuede. - *Virak*: røgelse.

50

En Hyrdedreng: bondesønnen Hildebrand fra Toscana blev 1073 pave under navnet Gregor VII. - *Souverainetet*: overhøjhed. - *de Tydskes Casino*: samlingssted for den tyske koloni i Rom (i Palazzo Poli, sml. *Dqgb.* II 24). - *nazarenske Malere*: eg. en spottende betegnelse for den skole af tyske malere (Overbeck, Schnorr, Carolsfeld m.fl.), der i begyndelsen af 19. årh. malede fromme billeder i smag med de italienske 1400-tals-malere. Goldschmidt besøgte selv Overbecks atelier og skildrer hans kunst med stor sympati (NS 1849 V 69). - *Biblen kun var for gamle Folk*: I s. 99.

51

communistisk: præget af ejendomsfællesskab. - *Stenen smeltede*: II s. 26.

52

Donna Agnes: Ottos værtinde, sml. II s. 48. - *Senatorenes Tog*: ifølge Goethes *Italienische Reise* 1786-88 åbnes karnevalet med, at guvernøren og en senator (omtr.: rådmænd) med følge kører i kareter gennem Corso (hovedstrøget) (*Jub. Ausg.* XXVII 212).

53

Menneskeslægten var bleven Barn igjen: sml. »Karnevalet« 1863 (*Udv. Skr.* II 210). - *Scudo*: italiensk mønt til en værdi af ca. 5 lire, dvs. ca. 1½ øre.

54

Høitideligheden paa Capitolium: sml. n.t. II s. 15. Her frigives karnevalets løssluppenhed ved klokkeringning (Goethe anf. st. 201). - *Scipio*: efter triumftøget for feltherren S. Africanus, der havde bragt den 2. puniske krig (se n.t. II s. 15) til heldig afslutning, nedlagde han i Jupitertemplet sin laurbærkrans og gyldne krone som tak til guderne (Appians romerske Historie VIII 66). - *Frisk Mod (...)*: fra Holbergs komedie *Den politiske Kandestøber* (ca. 1723) I, 1 (sammensmeltning af to replikker). - *betale Omkostningerne*: siden 1467 måtte nogle jøder åbne karnevalet ved at løbe en kilometer gennem Corso; dette afløstes fra 1668 af en afgift på 300 scudi (sml. »Ghetto«, *Udv. Skr.* III 10ff.).

55

Cajus Gracchus: romersk politiker (153-121 f.Kr.); var så temperamentsfuld, at han som taler hævdede stemmen og tabte tråden, hvorfor han lod en tjener stå bagved og med et musikinstrument 407 angive den rette tonehøjde (Plutarchs Levnedbeskrivelse kap. 2). - *Den tredie Gang (...)*: sml. n.t. I s. 202, 528. - *Runer*: trylletegn, der kunne vække elskov. - *imorgen er der atter en Dag*: mundheld tillagt Valdemar Atterdag (konge 1340-75).

56

S. Onofrio: kloster på højen Janiculum, hvor den italienske digter Torquato Tasso døde 1595 (sml. *Dagb.* 16/3 1847 og kapitlet »Ved St. Onofrio« i *Fortællinger og Skildringer* I 1863).

57

Afbilledet af Ens Sjæl: modsat tankegangen i Paludan-Müllers *Adam Homo* (1842-49), sml. Goldschmidts efterskrift NS 1858 I.

58

Din Seirssang: sml. n.t. I s. 31, 434.

59

Mocatta: navnet på den engelske finansmand Isaac Goldsmids kompagnon. Forbilledet for Sir James har dog været finansmanden Moses Montefiore, der ligeledes rejste omkring i Østen for at støtte jødernes frigørelse. Sml. artiklen »De londonske Jøder« NS 1852 I 141 og *Fam.br.* I 90f.

60

efter engelsk Skik: vel i modsætning til sædvanen i romanske lande, hvor herren kysede damens hånd (sml. Karen Blixen: *Sidste Fortællinger* 1957, 71). - *de Castro*: navnet (sml. borgsymbolikken i lignelsen I s. 377) efter Montefiores ven Chananel de C. (*Brøndsted GF* 354). Det var en anset slægt af

livlæger og hofagenter (P. Katz: *Jøderne i Danmark i det 17. århundrede* 1981).

62

iSamtaler hos Milner: I s. 360. - *Alexandrien*: Alexandria. - *Paladset*: II s. 54.

63

Ara Coeli: lat, »Himlens alter«, kirke ved siden af Capitolium. - *Concordia(-Templet)*: gudinden for enighed, hvis tempel blev indviet under kejser Augustus (2 e.Kr.). - *Catilina*: romersk patricier (108-62 f.Kr.), anstifter af en sammensværgelse mod staten. - *Septimius Severus('s)*: romersk kejser 193-211. - *Palatinerbjerget*: den tidligst bebyggede af Roms høje, bl.a. med flere kejserpaladser.

64

de mamertinske Fængsler: statsfængslet i det gamle Rom, benævnt efter et røverfolk på Sicilien. Herover er bygget kirken S. Guiseppe dei Falegnami. - *Jugurtha* (d. 104 f.Kr.): konge i Numidien, led nederlag mod Rom og omkom i fængslet. Hans replik nævnes i Plutarchs levnedbeskrivelse af Gajus Marius (kap. 12). - *Hjernebygning*: kranialogien som videnskab var nylig grundlagt af den svenske antropolog Retzius (1796-1860). - *Tiber, Sejan*: S. var prætorianerpræfekt (leder af den kejserlige livgarde) under Tiberius (romersk kejser 14-37 e.Kr.), men da denne opdagede, at han stræbte efter selv at blive kejser, lod han ham henrette (31 e.Kr.).

65

Dominikanerne: munkeorden stiftet af spanieren Dominicus, stadfæstet 408 af paven 1216. - *Inquisitionen(s)*: forhørsdomstol over kættere. - *Albigenserne*: sydfranske kættere fra landskabet Albigeois. - *Pius d. 5te*: inkvisionens generalkommissær, der var pave 1566-72. - *Um den Namen (...)*: Kun navnet, navnet er det dem om at gøre. Fra Lessings drama *Nathan der Weise* (1779) II, 1. - *forgreb sig jo endog paa en Konge*: Juda lod Adoni-Beseks tommelfingre og storetæer afhugge (Dom. 1, 6). - *en krigersk Mand*: Moses dræbte en ægypter, der havde slået en jøde ihjel (2. Mos. 2, 12). - *Det er sagt Eder*: Matt. 5, 43-44.

66

par préférence: fr., fortrinsvis.

67

Schechina: i rabbinsk teologi betegnelse for Gud, der bor iblandt sit folk, svarende til de kristnes Helligånd; kilden er A. F. Gfrörers *Geschichte des Urchristenthums* I 1. Abt. 1858, 301 ff. (sml. *LE* I 73, II 95, 132, 157f., *Brøndsted GF* 141ff. og Knud Wentzel i tidsskriftet *Kritik* X 78ff.). Beretningen om templets bygning er gengivet i D. Simonsens *Jødiske Æventyr og Legender* 1928, 47ff.

68

Villa Mills: nu Villa Mattei, anlagt på ruinerne af kejserpaladset på Palatinerhøjen; Goldschmidt havde set den i 1847 (*Dagb.* 29/1) og genså den i 1863 (»Ghetto«, *Udv. Skr.* III 18). - *Arons Stav*: 4. Mos. 17, 8. - *Sokrates*: i begyndelsen af Platons *Faidros*. Sml. også *NS* 1849 I 375. - *det andet Tempels Fald*: 70 e.Kr., sml. n.t. II s. 15. Kilden er Gfrorer anf. st. 381-87. - *Rabbi Jonathan*: efter Gfrorer anf. st. 304. - *Bathseba*: Urias' hustru, som David forførte efter at have sendt hendes mand i felten, hvor han dræbtes (2. Sam. 11).

69

Nemesis: den rette tildeling, græsk skæbnegudinde. Af Goldschmidt er N. udvidet til en forestilling om tilværelsen som et ordensrige, jf. *Brøndsted GF* 143ff. - *Lære om Sjælen*: efter Gfrorer anf. st. 2. Abt. 55f. (sml. Wentzel i *Kritik* X 77f.). - *Schamir*: se n.t. I s. 431.

70

Mennesket staaer til Ansvar (...): Matt. 12, 36. Denne tanke fremhæves i Efterskrift *NS* 1858 I som den væsentlige deri og forklares nærmere ved, at »af den Omgang, af de Lærdomme, af de Exempler, man modtager, paavirkes Ens Natur og Ens Skjæbne, og Skjæbnen fuldbyrdes ved de Ord, man siger, og de Handlinger, man foretager.« - *Schiøtts Foredrag*: I s. 157f. - *2den Mose Bog*: »og Moses gik ned af Bjerget til Folket og helligede Folket, og de toede deres Klæder« (GT 1902). - *grundet paa Retfærdigheden*: om denne grundidé se *NS* anf. st.; smst. 137 anføres de Castros efterfølgende ord om at sætte sig til doms. Sml. også *LE* II 58, *Brøndsted GF* 86f.

409

71

Jeg straffer (...): 2. Mos. 20, 5-6. - *Calvinisterne*: tilhængere af reformatoren Calvins lære (d. 1564). - *anglikanske*: engelske biskoppelige (ved løsrivelsen fra paven 1534). - *Prædestination*: forudbestemmelse.

72

Djævlen er nødvendig: således fortælles i den babyloniske Talmud Joma 63b. - *sympathetisk*: se n.t. I s. 126.

73

Hun fra den forrige Dag: II s. 55. - *Albanerinde(dragt)*: fra Albanerbjergene 18 km sydøst for Rom. - *haver andensteds hjemme*: fra St. St. Blichers digt »Præludium« til hans cyklus *Trækfuglene* (1838). Også citeret i fortællingen »Mendel Hertz« (1883, DK 7). - *i Colosseum*: II s. 24. - *gik hjem fra Baggers*: I s. 111.

74

Sphinx: fabelvæsen (løvekvinde), der taler i gåder. - *St. Pauls Kirke*: S. Paolo fuori le mure, der var blevet genopført efter en hærgende brand i 1823. - *S. Lorenzo*: valfartskirke for martyren St. Laurentius ved Via Tiburtina. - *Jesuiterkirken*: S. Ignazio (opkaldt efter ordenens stifter Ignatius af Loyola). - *Trinità del monte*: kirke for Treenigheden for enden af den spanske trappe. - *Christi Brude*: de til Kristus viede nonner.

75

rystet sin Kappe: sml. n.t. I s. 153.

76

den belvederiske Apollo(s): sml. n.t. II s. 21. Medaljonen er modstykket til værtinden Agneses medalje II s. 48. - *Piazza del popolo*: central plads for enden af Corsoen (hovedstrøget) med en obelisk hentet fra Ægypten af Augustus. - *oversee*: overskue.

77

Forjettelse: bebudelse, sml. I s. 35. - *Albanerinden*: II s. 73.

79

den magiske Nøgle: se n.t. I s. 115.

80

Vig fra mig (...): Jesu ord til djævelen på bjerget (Matt. 4, 10, sml. 16, 23). - *omplantet*: Fra Jacobeo er født jøde (II s. 37).

81

Fra Jacobeo prædikede: efter en prædiken, Goldschmidt hørte af en katolsk præst i St. Goar (*Dagb.* 3/7 1853, *NS* 1857 X 1221). Sml. også opsatsen om italienske prædikener i *Blandede Skrifter* IV 1860 304.

82

Kidduschin Jeruschalaim: traktat af den jersalemske Talmud, lat. udg. *Tractatus Kiddschin seu de Sponsalibus*, Venedig 1765. Selve eremitfortællingen står dog ikke deri, men et lignende stykke om gode og onde gerninger, der lægges på Guds vægt (*Le Talmud de Jerusalem* s. 237-39).

83

Jacob, da han blev halt: Isaks søn brødes ved Pnuel med en engel, der rørte ved hans hofteskål, så at han blev halt (1. Mos. 32, 24f.).

84

la Passeggiata: se n.t. II s. 25. - *Villa Borghese(s)*: den borghesiske 410 fyrsteslægts lystslot fra beg. af 1600-tallet. - *Porta del popolo*: antik byport ombygget til æresport for den svenske dronning Christina ved hendes indtog 1658.

85

Nemesis: se n.t. II 69, 144.

86

Rabbi Jacob: Jakob Tannaite (2. årh.), som sagde: »Skønnere er én time i omvendelse og gode gerninger i denne verden end det hele liv i den kommende verden« (P. Mischa-traktaten *Pirke Abot* IV 22). - *Nilens Vande til Blod*: 2. Mos. 7, 20. - *Vand til Viin*: Joh. Ev. 2, 9. - *Lazarus*: Joh. Ev. 11, 44. - *Denn wer Gefahr (...)*: Thi hvem, som ikke skyer fare og død, er herre over Jorden, herre over ånderne. Fra Goethes festspil »Des Epimenides Erwachen« (*Jub. Ausg.* IX 152).

87

physikalsk: fysisk. - *Moria Bjerg*: 2. Krøn. 3, 1.

88

Vore gamle Rabbinere: sml. »Rabbi Jakob plejede at sige: Når en mand vandrer hen ad en vej og benytter tiden til at repetere det lærte og så afbryder sin repeteren og siger: Hvor skønt er ikke dette træ, hvor skøn er ikke denne mark! så regner Skriften det, som om han havde gjort sig skyldig på sin sjæl« (*Pirke Abot* III 9, sml. *Br.* II 118).

89

Revolution i Paris: 24. febr. 1848 dannedes en provisorisk regering, der afsatte kong Louis Philippe og indførte republikken. - *Basunstød*: Matt. 24, 31. - *Civita Vecchia*: Roms havneby 71 km mod nordvest. - *Vetturiner*: hyrekuske.

90

Ha ragione (...): ital., Han har ret! Godt sagt! Nå hvorfor? - *Evviva la libertà (...)*: ital., Leve friheden og hvem der forstår at bruge den, og hvem der ikke forstår at bruge den, sucke ved dag og nat (også NS 1849 V 14, sml. 4). Kilden ikke identificeret. - *Evvivano i due milordi*: ital., Leve de to lorder. - *Depescher*: ilbreve, hastemeldinger. - *Lamartine*: digteren Alphonse de L. (1790-1869) var overbevist frihedstillhænger og i revolutionens første måneder dens egentlige leder. - *Sætte Livet ind (...)*: se n.t. I s. 541.

91

hemmelige Selskaber: reaktionsperioden efter Napoleons fald medførte i mange lande en opblomstring af sådanne sammenslutninger, der virkede for politisk frihed. - *Guldbrikker*: sml. I s. 556.

92

Parablen: lignelsen i Luk. 12, 16-21. - *Røst af venlige Vinde*: Herren åbenbarede sig for Elias først ved et stærkt vejr, dernæst ved et jordskælv og til sidst ved en stille sagte lyd (1. Kong. 19) - *fordred ham til Kamp (...)*: alluderer til Poul Martin Møllers digt »Til Kamp!« ca. 1824, der indledes: »Til Kamp jeg kræver dig, du gamle blinde« (*Efterladte Skrifter* 3. udg. 1855 I s. 131).

411

93

den tyske Kunstner: II s. 51. - *Cohorte*: fra lat., eg. afdeling af krigsfolk; skare af forbundsfæller. - *Brutus*: en af de sammensvorne mod Cæsar. - *medicæisk(e) Venus*: fra den florentinske familie Medicis kunstsamlinger. - *Silen*: halvgud, som opdrog vinguden Bacchus (Dionysos). - *capitolinske*: fra samlingerne på Capitolium (II s. 15).

94

Triton: havgud, halvt menneske og halvt fisk. - *unitarisk*: tilhørende en kristen sekt, som kun antager én person i guddommen. Sml. *Udv. Skr.* VI 291.

96

Herweghs Sang: se n.t. I s. 194. - *Quirinalet*: det pavelige (efter 1870 kongelige) palads. - *den liberale Pave*: Pius IX, der som nyvalgt 1846 blev modtaget med begejstring, da man af ham ventede en liberal kirkepolitik, men som efter et par år gik over til reaktionen (sml. artiklen om ham NS 1849 V 1ff..).

97

Nemesis: gengældelsens guddom, sml. II s. 68, NS 1858 I 129f. - *Midgardsormen*: i nordisk mytologi en uhyre slange, der i verdenshavet omslynger jorden.

98

Ghettos Mure: nedrivningen fandt først sted i april 1848. Sml. »Ghetto« 1865 (*Udv. Skr.* III 13, hvor årstallet fejlagtigt er 1847) og Vilh. Bergsøe: *Eventyr i Udlandet* 1905, 237. - *Jøderne tilbage til Palæstina*: af afhandlingen »Palæstina-Pladsen« (NS 1856 III 1ff.) fremgår, at Goldschmidt var modstander af denne tanke. - *Sta. Maria in Trastevere*: middelalderlig kirke på højre Tiberbred. - *Ciceroacchio*: romersk folketribun (eg. Angelo Brunetti 1800-49), som opdannede romernes glæde over Pius (sml. n.t. II s. 96) og iøvrigt medvirkede til nedbrydningen af ghettomurene (NS 1848 II 11). - *Sappeurer(ne)*: pionersoldater, der havde til opgave at rydde veje og anlægge løbegrave.

99

Høitidsdragt: på de store jødiske festdage er hjemmets overhoved iført en hvid dragt (sml. romanen *En Jøde*, 1845, *Udv. Skr.* I 221, samt LE I 48).

100

Skuffelse: illusion. - *San Francesco*: Frans af Assisi (1182-1226; helgenåret 1228) (Fra Jacobeo er franciskaner, sml. II s. 32). - *Sichem(s)*: by i Kanaan. - *Japhet(s)*: en af Noas sønner, stamfader til indoeuropæerne.

101

Ti Uger: sml. II s. 40. - *Santa Prassede*: se n.t. II s. 39. - *Scudi*: flt. af scudo, se n.t. II s. 53.

102

Sorgens Huus: II s. 54. - *Café nuovo*: Roms fornemste kaffehus i Palazzo Ruspoli på Corsoen (skildret af flere danske digtere, bl.a. H.C. Andersen i hans romerske dagbøger). - *Du har luret paa mig*: II s. 18, 23.

412

103

aabnede pludselig Døren: II s. 25.

107

Elba: ø ved Korsika, Napoleons forvisningssted 1814-15. - *Grenaderer*: stormtropper. - *St. Helena*: ø ud for Sydafrika, Napoleons forvisningssted fra 1815, sml. n.t. I s. 65.

108

Skjæbne som Han: måske fejl for »Skjæbne som Hans«. - *Austerlitz*: by i Mähren, hvor Napoleon besejrede den russisk-østrigske hær; i overført betydning: sejr. - *Comtessen havde sat ham Stævne*: II s. 12f., 28. - *ewig Weibliche*: det evigt kvindelige, fra Goethes tragedie *Faust* II vers 12.110.

109

Coppet: ved Genfersøen, hvor forfatterinden Madame de Staël (se n.t. I s. 290) ejede et slot. - *stod overfor Comtessen*: sml. n.t. II s. 108. - *Forfatning*: Christian VIII var død i januar 1848, og Frederik VII gav 5. juni 1849 landet en grundlov.

110

(at den) jo (har): ikke.

111

Orlogsmand(s): kriger, spec. søkriger. - *det grevelige Bal*: I s. 477f. - *1846-Revolutionen*: Genève's liberale under ledelse af James Fay gjorde oprør mod den konservative regering, og 24. maj 1847 fik kantonen en demokratisk forfatning (skildret NS 1848 I 155ff.). - *Virak*: røgelse. - *en General og en Oberst*: sml. II s. 149.

112

Belgarde(s): Ottos rejsefælle II s. 8.

113

Guerickes Halvkugler: den tyske fysiker Otto v. G. (1602-86) opfandt luftpumpen og demonstrerede den bl.a. ved Rigsdagen i Regensburg 1654, hvor 16 heste forsøgte at trække to »magdeburgske halvkugler« fra

hinanden, efter at luften var pumpet ud. Sml. n.t. I s. 118 om Goldschmidts interesse for fysikken. - *Mirjams Sang*: se n.t. I s. 31.

114

to Gange kaldt: I s. 434 og II s. 58.

115

Rousseaus Ø: sml. *Dagb.* 13/6 og 21/6 1847, *Fam.br.* I 63.

116

Stamfælle: Fra Jacobeo, der var jødisk født (II s. 37, sml. 80). - *fire hellige Floder*: ifølge 1. Mos. 2, 11-14 Pison, Gihon, Hiddekel og Phrat.

117

Lyd af Instrumenter: erindring fra Traunsee 1855 (*Fam.br.* I 191).

118

St. Maurice: by i Berneralperne, nu kendt som vintersportstedet St. Moritz. - *Afhang*: skråning. - *Kothurne(n)*: tyksålet støvle for skuespillerne i de græske tragedier; patetisk stil. - *(som) jo (kan)*: ikke. - *Herluf Trolle*: skal som admiral have sagt »Vide I, hvorfor vi hedde Adelsmænd, hvi vi bære Guldkæder«, da teologen Niels Hemmingsen ved søsætningen af et nyt skib rådede ham fra at deltage i det farlige togt (refereret i Hemmingsens ligtale 1565). Sml. II s. 315.

413

119

lykkelige, som ere hende nær: afspejling af forelskelsen i skuespillerinden Anna Rosenkilde 1855 (*Fam.br.* I 39-42, *Dagb.* 18/7 1855). - *Escadroner*: se n.t. I s. 48. - *skuffet*: snydt. - *oversee*: overskue. - *Altorf*: Altdorf ved Vierwaldstättersøen, hovedstaden i kanton Uri.

120

Peter Krøll: hans udenlandsrejse bebudet I s. 513. - *Facultet*: (her) lægevidenskab. - *en Mand*: de Castro, sml. II s. 96f., 122.

121

Verschiß: ty. slang, vanry. - *Lumpazivagabundus*: østrigeren Johann Nestroys tryllefarce, opført på Casino 1850, handler om en fattig snedkersvend, der går på valsen med sin randsel, men ved ånders hjælp bliver en holden mand. - *Ziegenhainer*: ty., den vandrende håndværkers knortekæp. - *Einsiedeln*: klosterby i kanton Schwyz.

122

Nehme mein Kreuz (...): ty., Tag mit kors på dig og følg mig! Jesu ord til disciplene (Matt. 16, 24 og Mark. 8, 34), som Goldschmidt fandt over en hvælvet gennemgang til saltværket i Ischl, og som han opfattede som et tilsvarende tegn på, at han skulle modstå en fristelse (*Dagb.* 15/7 1855).

123

Feinter: se n.t. I s. 60. - *bona officia*: lat., redbonne tjeneste.

124

Orion (...) *Berenices Haar*: stjernebilleder. O. blev ifølge græsk mytologi dræbt af jagtens gudinde Artemis, men forvandlet til et stjernebillede. - *Kjærlighedsmaaltid*: som Goldschmidt havde holdt det efter afskeden med Anna Rosenkilde (*Dagb.* 21/1 1855, *Fam.br.* I 41). Se også n.t. I s. 534.

126

Miss Mirjam: II s. 60. - *Til Seir og Lykke (...)*: sml. I s. 214.

127

Gejstlighedens Ægteskab: der tænkes formentlig på Tridentinermødets beslutning herom (1562-63, sml.

n.t. II s. 34). - *Anden Mose Bog* (...): »Moses sagde til Folket: Holder Eder ikke til Kvinder« (v. 15) (GT 1902). - *Collegio Romano*: den af pave Gregor XIII 1582 grundlagte Jesuiterskole, som Goldschmidt havde besøgt i 1847.

128

Fredens Due: 1. Mos. 8, 11.

130

Dalbergs Lære: I s. 298. - *Daguerreotypi*: fotografi (opfundet af L.J.M. Daguerre 1838). - *Piazetta*: pladsen uden for Dogepaladset.

131

ved Ave Maria: tiden for aftenbøn. - *besynderlig*: særdeles. - *Senn(hytte)*: ty., alpe-, sæterhyrde.

132

Johannis Evangelium: »Og da han [Jesus] gik frem, saa han et Menneske, som var blind født. Og hans Disciple spurgte ham og sagde: Mester! Hvo har syndet? Denne eller hans Forældre, at han er blind født? Jesus svarede: Hverken denne syndede, heller hans Forældre; men paa det at Guds Gerninger skulde blive aabenbarede paa ham.« (NT 1902). - *ingen (...) Utroskab*: samme beslutning, 414 som Goldschmidt tog overfor ægteparret Rosenkilde (*Fam.br.* I 191, 194). - *holdt ilde Huus med*: skændtes med.

133

Croquis: fr., udkast, skitse. - *Sangen*: »Es blies ein Jäger wohl in sein Horn« (digtet »Die schwarzbraune Hexe« fra *Des Knaben Wunderhorn*, se n.t. I s. 128). - *Ideens Bærere*: sml. II s. 127. - *parerende i Octav*: Andrés lære I s. 60, 112.

134

Ignatius Loyola: se n.t. II s. 74.

135

Cananiterne: indbyggerne i Kanaans land (mellem Syrien og Sinai), 5. Mos. 12, 29-31. - *et tredie Sted*: Mellemtilstanden (se n.t. I s. 365). - *løse*: se n.t. I s. 157.

136

gjenkjendte (...) Manden: prædikenen minder dog mere om Pater Benedikts udlægning II s. 43ff. - *Jægerhornet*: se n.t. II s. 133. - *Verdens Hank*: sml. II s. 24, 166 (også J.P. Jacobsen bruger ordet i denne billedlige betydning i *Niels Lyhne* 1880, *Danske Klassikere* 155). - *Man skulde være et Grevebarn*: sml. I s. 37, 506, 550, II s. 24.

137

alt: allerede. - *Scenen i Genf*: II s. 113. - *Katastrophen*: hans stykkes dårlige modtagelse (I s. 492). - *Fatum*: lat., skæbne.

138

Dryade: trænymfe. - *meest elsket af Ideen*: sml. I s. 532. - *Du meest velsignede*: efter Højs. 1, 8.

139

Ilden i os: Camilla optager Ottos ideer om »Gud i lidenskaben« (I s. 319), som hun har fået videregivet gennem Milner (I s. 326). Sml. *Brøndsted* GF 151.

140

blev (...) Billedstøtten levende: hentydning til Pygmalion (se n.t. I s. 212).

142

ham i Middelfart: I s. 452.

143

forkastede min Stemme: sml. I 419. - *takket mig for min Nonnesang*: II s. 131. - *fordret hendes første Barn*: I s. 451.

144

Redskab i Guds Haand: forklares således i Efterskrift NS 1858 I »Da disse Personer (...) ere næved at ødelægge hinanden, kommer Nemesis og tager sig af dem, saa at det samme Slag, der i de barmhjertige Søstres Kloster kaster Otto fra Camilla, tillige frelser hende - bevirker et Sammenstød af Omstændigheder, hvorved hun føler sig indhyllet i Vidunderets farvede Sky, løftes op paa Pligtens og Ærens Tinde og forsagende holder sig der i sit øvrige Liv - og desuden viser, hvorledes Pauline er blevet udsonet med Livets ideale Magter«. »Nemesis«: se n.t. II s. 69. - *Etatsraad*: se ovf., note A. - *Bau*: ved landsbyen Bov nord for Flensborg besejrede danskerne 9. april 1848 slesvigholstenerne. - *Hertugen af Augustenborg(s)*: Frederik Emil August (1799-1865) indtrådte 1846 i den provisoriske regering, 415 men udtrådte efter nederlaget ved Bov og forlod 1850 Danmark. Året efter blev han landsforvist.

145

Croquis: se n.t. II s. 133. - *paa Kothurnen*: se n.t. II s. 118. - *Nausikaa*: Se n.t. I s. 130; desuden I s. 133, 412. - *Kvinde, veed Du ei (...)*: se n.t. I s. 126.

146

i Steyermark: II s. 13.

147

Undine: vandnymfe. - *Afhang*: skråning. - *oversee*: overskue. - *engt*: snævert.

148

Revolutionerne i Wien og Berlin: udbrød henholdsvis 13. og 18. marts 1848. - *brister Hjertet (...)*: kilden ikke identificeret. - *Skjønt at udvikle sin Menneskelighed*: kilden ikke identificeret. - *Halds Brudfærd*: I s. 381. - *med Paraplyen*: I s. 393. - *i Colosseum*: se n.t. II s. 23. - *Vaabnene i Vognen*: II s. 10. - *Costergia*: lille bjergby.

149

Aus der Welt (...): Friheden er forsvunden ud af verden. Fra Schillers *Wallensteins Lager* 11, vers 105. - *raillerende*: spotsk. - *General*: II s. 111. - *Dalmatier*: fra bjerglandskabet Dalmatien i det nordvestlige Balkan, 1815 indlemmet i Østrig, efter 1848 grebet af en slavisk nationalbevægelse. - *Tscherkessien*: uroligt område i Nordvestkavkasus, præget af opstande mod russerne.

150

Selskabs (liv): (fra ty. Gesellschafts-) samfunds-. - *Marius*: romersk statsmand og hærfører (155-86 f.Kr.), syv gange valgt til konsul. Om hans indtog i Rom fortæller Plutarchs Levnedbeskrivelse kap. XLIII.

151

Paré: fr., væddemål. - *Ducat(er)*: guldmønt til en omtrentlig værdi af 4 rigsdaler (8,50 kr.). D. mistede egenskaben af rigsmønt i 1857.

152

den belvederiske Apollo: se n.t. II s. 21.

153

afsluttede: indesluttede. - *en garde*: fr., på vagt. - *Mailand og Venedig*: Milano (på ty. *Mailand*) og Venedig gjorde henholdsvis 18. og 22. marts opstand mod østrigerne, men de gamle tilstande vendte snart tilbage i Norditalien.

154

der Mensch irrt (...): ty., Mennesket fejler indtil graven. Sagt af en russisk dame, som Goldschmidt traf i Traunkirchen 1855 (*Dagb.* 20/7). - *L'homme est (...)*: fr., sagt af samme dame (*Dagb.* anf. st.). Oversat i en anmærkning til originaludg. (III s. 1221): »Mennesket er en permanent Eva, nemlig med Hensyn til Æblebidet.« - *C'est à dire (...)*: fr., Det vil sige, at der skal være en slange - som det bør sig.

155

Veit Weber: pseudonym for den tyske digter Leonhard Wächter (1762-1837), der havde opholdt sig i Schweiz og begejstret for den 416 franske revolution kæmpet under Dumouriez (I s. 202); opholdet inspirerede til skuespillet *Wilhelm Tell*. Sml. n.t. I s. 132.

156

Heidelbergerfad: i Heidelbergs slotskælder, et af kurfyrst Karl Theodor 1751 bestilt fad, som rummer 221.726 liter. - *opkrampet*: hæftet op. - *Appenzellere (...)* *Glarnere*: beboere fra svejtsiske kantoner. - *vælske*: sydlandske, især italienske.

157

Den græske Gud: Apollon. - (*som*) *jo*: ikke. - *Uglspilagtigt*: som Till Eulenspiegel, en middelalderlig spasmager, hvorom der fandtes en folkebog, overs. bl.a. til dansk (*Uglspil* ved R. Paulli, *Danske Folkebøger* udg. af DSL, XI 1930).

159

Stikpenge: bestikkelse.

160

Spindelvævs-Vægtskaal: hårfin vægt. - *Kapun(er)*: kastreret hane.

161

hængt hendes Fader (...): sml. II s. 8 med note. - *Grev Fulco*: vistnok ingen historisk person. I Lenaus *Albigenserne* (n.t. I s. 370 og II s. 65) handler sidste afsnit om Fulco, den senere biskop af Toulouse (13. årh.).

162

Breno: by i den norditalienske provins Brescia.

163

Folkefesten: se n.t. I s. 514. - *Medaillon*: II s. 76. - *paa Jordens yderste Rand*: I s. 496. - *Den stærke, skønne Gud*: Apollo Belvedere (sml. II s. 21, 152, 172).

164

Solothurner: se n.t. II s. 156. - *Cimbrerne og Teutonerne*: de havde passeret Alperne, men blev slået af Marius (sml. n.t. I s. 18 og II s. 150) ved Aquæ Sextiae år 100 og Vercellæ 101.

165

Hannibal: den karthageniensiske feltherre H. (ca. 247-183 f.Kr.) gik over Alperne og besejrede romernes langt større hær ved Cannæ 216, men vovede ikke at angribe Rom (sml. sagnet II s. 15). Han vendte tilbage til Karthago, hvorefter Scipio (se n.t. II s. 54) slog hans hær ved Zama 202. - *Rossolani*: II s. 149.

166

hemmeligt Selskab: se n.t. II s. 91. - *Hanken*: II s. 136. - *Fødeegnens Skik*: de svejtsiske edsforbund. - *Afhang*: se n.t. II s. 118.

167

Georg af Frundsberg: schwabisk landsknægtfører (1473-1528). - *i Rom hos Sir James*: II s. 75.

168

Landstormen: de sidste årgange af indkaldte soldater. - *gjenerobre Venedig og Mailand*: se n.t. II s. 153. - *Böhmen*: Tjekkiet.

169

Byfoged: se n.t. I s. 12.

170

Mailand (...) ikke vort Parti: 25. juli 1848 havde italienerne lidt nederlag mod østrigerne ved Castozza på Posletten, og 5. august rykkede marskal Radetzky igen ind i Milano (*Mailand*). Der eksisterede imidlertid to anti-østrigske partier; jf. også s. 177. - *Camillus og Cincinnatus*: Marcus Camillus fordrev gallerne fra Rom 390 f.Kr.; 417 Lucius Cincinnatus valgtes til konsul lige fra pløjemarken 460 f.Kr. og blev to gange diktator. Livius' beretning herom er oversat i NS 1849 V 67. - *en oprørske lille Prinds*: Hertugen af Augustenborg (se n.t. II s. 144).

171

du haut en bas: fr., fra oven nedad. - *Gustav Adolph*: se n.t. I s. 541. - *Pater Dauws Prædiken*: II s. 134ff.

172

Skalken: spøgefuglen. - *see med Uvillie*: sml. II s. 21. - *Vincentio(s)*: generalen II s. 196. - *Sablen og Pistolerne*: II s. 10.

173

Donna Agnese: sml. II s. 47, 106. - *va banque*: fr., alt på spil.

175

Michael Angelo (...) Dommedag: på endevæggen i det sextinske kapel i Peterskirken.

176

Byron: den engelske digter kæmpede som frivillig i den græske frihedskrig mod tyrkerne og døde herunder af sygdom 1824. - *en Mand, som havde foranlediget (...)*: II s. 196.

177

Midas: græsk sagnkonge, som i en musikalsk væddestrid mellem Apollon og Pan gav den sidste prisen, hvorefter Apollon lod ham få æselsøren, som han skjulte under en frygisk hue.

178

Kjoler: soldateruniformer. - *Bandoleer*: skulderrem til våben. - *feilede ham*: var galt med ham.

180

Elle est terrible: se n.t. II s. 12. - *Sands*: fornuft. - *Schwaberen*: adjudanten er svabisk (II s. 161). - *à la suite*: se n.t. I s. 205.

182

franske Konge: Henrik IV (d. 1610) skal have ønsket, at hver bonde i hans rige havde en høne i gryden om søndagen.

183

sympathetisk: se n.t. I s. 126.

184

skuffer: snyder.

185

Tirailleur: fr., blænkere, kædeskytter.

186

Løvenhjelms: sml. I s. 276, 349; han er i mellemtiden blevet østrigsk officer. - *status quo ante*: den tidligere tilstand.

187

Depescher: ilbreve.

188

i Böhmen: II s. 9. - *undkommen*: undsluppet. - *Die Krähe*: ty., Kragen. - *Afhang*: skråning.

190

skuffende: illuderende. - *mødt Skuespillerinden*: I s. 234. - *Sagnet om Røverne*: sml. *Br.* II 193f., *LE* I 94. H.C. Andersen henlægger det til Vissenbjerg (i romanen *O.T.* kap. 12) efter J.M. Thiele: *Danmarks Folkesagn* 1843 I 365.

191

Afslutning: afsondring.

192

Calvariebjerg: valfartsbjerg (af lat. calvaria, hjerneskal, benævnt i lighed med Golgata, hovedskalstedet).

193

Nehme mein Kreuz (...): Se n.t. II s. 122.

194

Pater Dauw: omtalte sin mission til Frankrig II s. 33. - *alt*: allerede. 418 - *Cavaignac*: den franske general Louis C. (1802-57), hvem det som krigsminister efter februarrevolutionen påhvilede at nedkæmpe arbejderopstanden i Paris. Junikampen er skildret i *NS* 1848 III 185ff. (optrykt i *Blandede Skrifter* III 72ff.).

198

Athene, Herskerinde (...): fra Aischylos' (524-456 f.Kr.) *Eumeniderne*, overs. af P. O. Brøndsted vers 226ff. (udg. af N.V. Dorph 1844).

201

over Lillebelt: sml. I s. 218. Om gensystematikken i 3. del sml. nærværende udgaves efterskrift II s. 340. En første udformning af kompositionen ses i *Dagb.* 25/7 1855 (I 380). - *derhos*: desuden. - *Creditorer*: formentlig lapsus for »Debitorer«.

202

liden Gunver: fra romancen »Liden Gunver vandrer som helst i Qvel« i Johannes Ewalds syngestykke *Fiskerne* (1779). - *Mendozas Svigerfader*: Mocatta, sml. II s. 59.

203

hans Søster: Isabella. - *ved S. Onofrio*: se n.t. II s. 56. - *Børneballet*: I s. 30. - *Forjættelser*: løfter om noget vidunderligt. - *i Genf*: II s. 126. - *Kjøbmanden*: I s. 168, 555. - *Dünkirchen*: den nordfranske havneby Dunkerque.

204

iErmelund: I s. 554. - *Havde Gud ikke (...)*: se n.t. I s. 554. - *Terne*: tjenestepige. - *Det er ikke Alt Guld (...)*: opr. latinsk ordsprog: Non omne quod nitet aurum est. G. Chaucer (1328-1400) hentyder til det i *Chanones Yemannes Tale*.

205

Tilforladelighed: pålidelighed. - *Johannis Evangelium*: »ligesom jeg sagde til Jøderne: Hvor jeg gaar hen, kunne I ikke komme, siger jeg Eder nu« (13, 33, NT 1902).

206

hos Kongen: I s. 427ff. - *Paulsen*: I s. 231. - *Centralskolen*: militærakademi. - *Justitsraad*: se ovf., note A. - *kauscher*: jiddisch, ren, ægte, god, antagelig.

207

ere (jo) hjemme: måske: er tilgængelige. - *Salomo havde lært (...)*: en udbredt jødisk og muhamedansk legende (L. Ginzberg: *The Legends of the Jews* 1909-38, registerbd. s. 448).

208

Jægermester (inde): se ovf., note A. - *blive Ridder (...)* *Baand*: få prygl (elefant- og storkorsridderne kaldtes riddere af hhv. det blå og det hvide bånd). - *Rasmus (...)* *Jesper*: efter Erasmus og Jesper Ridefoged i Holbergs komedie *Erasmus Montanus*. - *profecto*: lat., sandelig (udtrykket lånt hos Holberg).

209

Selv var jeg skudt (...): fra Chr. Winthers digt »En Ven« (1840).

210

skyder Dig Huen af Hovedet: sml. Rossolanis taktik II s. 152.

211

Pigen fra Veilaa Mølle: I s. 238. - *ud i Haven*: I s. 219.

212

Um gut tranchiren (...) *haben*: For at kunne skære godt for må man for det første være af adel og for det andet have mod. Tysk mundheld, 419 sml. Hans v. Fleming: *Der vollkommene Teutsche Soldat* 1726 s. 29. - *Mariage*: fr., et kortspil (eg. giftermål). - *Gudinden*: Nemesis. Sml. om skæbnespillet *Brøndsted GF* 157. - *Eumeniderne (s)*: Erinyerne, skæbnegudinder, som oldtidens grækere søgte at forsone ved ofringer.

213

skuffe: bedrage. - *sin Kone*: den tidligere fru Vandamme (I s. 562). - *at vi vare gifte*: II s. 17. - *Geert Westphaler*: i Holbergs komedie af samme navn en barber, som ustandselig taler om sin rejse til Kiel. - *Schwytz*: kanton i Schweiz.

214

Slangen: sml. II s. 154. - *at gjøre Lykke*: I s. 158, 278.

215

Franklin: amerikaneren Benjamin F. (1706-90), der havde held med sig både som fysiker og statsmand. - *commis voyageur*: fr., handelsrejsende. - *strække Gevær*: nedlægge våbnene. - *Marmorpaladser*: I s. 532. - *Michelet*: den franske historiker Jules M. (1798-1874) har skrevet om kvinden i skrifterne *De la Femme* og *La Femme*.

216

Skuffelser: illusioner. - *og dem er der endnu (...)*: fra Chr. Winthers digt »Henrik og Else« (1828), hvor talen er om trofaste danske piger. - *Ladegaarden*: Københavns fattiggård.

217

Chambertin: se n.t. I s. 353. - *Ben Jonsons Ord*: udtalelsen skyldes dog kritikeren John Dennis (1657-1734) og er gengivet i *The Gentleman's Magazine* 1781 s. 324. - *Kjeldermand*: se n.t. I s. 384. - *Tannhäuser*: sagnomspunden tysk minnesanger fra 13. årh., emne for Wagners opera (1845). - *Venusbjerget*: fristelsernes sted.

218

Physiognomier: Goldschmidt var stærkt optaget af fysiognomik og skrev i anledning af Sophus Schacks *Physiognomiske Studier* (1858) en længere afhandling i NS 1858 III 19ff. (også i særtryk).

219

mere Menneske: sml. slutningen af »Fra Paris« (*Udv. Skr.* I 478).

220

Metal af Leer: kilden ikke identificeret. - *Antæus*: græsk sagnhelt, søn af jordgudinden Gaia og havguden Poseidon, kæmpede bl.a. med Herakles, men kunne ikke besejres, så længe han berørte jorden. - *Birgitte*: I s. 421, 564. - *Penge*: I s. 564.

221

Proces: smst. - *Bagger*: I s. 110, 478, II s. 237. - *paa Colosseums Ruin*: II s. 24. - *tidligere havde sagt*: I s.

527, II s. 91. - *Hannibal(s)*: se n.t. II s. 165. - *Scipio(s)*: se n.t. II s. 54. - *paa Bjergene*: II s. 165.

222

Justitsraad Roed: I s. 352, 472.

223

Hvo sig selv (...): Matt. 23, 12 og Luk. 14, 11.

224

vedblevet at være Minister: Martsministeriet afløstes i november 1848 af et nyt. - *Flødebonde*: mælkekemand. - *capuansk*: fra byen Capua lidt nord for Napoli. - *Hasdrubal*: bror til Hannibal (se n.t. II s. 165). Under et forsøg på at komme denne til undsætning faldt han i slaget 420 mod de romerske legioner ved Sena 207 f.Kr., hvorefter konsulen Gaius Nero kastede hans afhuggede hoved over til Hannibals forposter (Livius' romerske historie XXVII 51, 11). Om den capuanske kvinde er intet fundet hos Livius.

225

gjøre Lykke: sml. I s. 383. - *Priis*: dosis snustobak.

226

Kammerherrinde Hjelmkrone: II s. 18. - *hendes Færd*: II s. 102f. - *en Fremtid i hans Øine*: II s. 21.

227

forekomme: forhindre.

228

en Ubetydelighed i Stykker: sml. II s. 235. - *indgetogent*: tilbagetrukket i sig selv. - *Grevindens Bal*: I s. 474. - *Etatsraad*: se ovf., note A.

229

Conferensraad: se ovf., note A. - *Podagra*: fodgigt.

230

Carlsen: I s. 135ff. - *Lieutenant Holm*: I s. 166. - *Fred*: 10. juli sluttedes en foreløbig fred.

231

Vilhelm Berg: I s. 353, 555. - *i Ermelundshuset*: I s. 556. - *Kammerherre(ns)*: se ovf., note A.

232

den tynde Mand: formodentlig tænker Goldschmidt på Kierkegaard, om hvem han i et udkast til *LE* (I 272) skrev: »Han elskede ikke Menneskene, og derfor var han i sit Hjerter hverken blid eller ydmyg.« I *Corsaren* lod han et af hans pseudonymer sige: »Jeg vil tænke mig det Tankeexperiment, at jeg har givet en fattig Kone med fem smaa Børn en Rigsbankdaler. Tænk Dem hendes Glæde!« (nr. 276). - *Schiøtts Taler*: fx I s. 156ff., 191, 497, 523. - *Ballet i Kjøbstaden*: I s. 223. - *Barnet*: II s. 122. - *2000 Rdl.*: se ovf., note B. - *en græsk Forfatter*: ikke identificeret.

235

Gudinden (...): foran Nørreport stod to statuer symboliserende Christian V's valgsprog: »Pietas et Justitia«, lat., fromhed og retfærdighed. Der er altså her tale om retfærdighedsgudinden. - *Agent Hagemann*: I s. 452. - *den lille Lyd*: II s. 228.

236

Costergia: II s. 148. - *Ponte di Cretto*: II s. 184.

237

Bagger: I s. 110, 478.

238

Løvenhjelms: II s. 186. - *Schofelt*: uanstændigt, gement.

239

Basse: I s. 42, 402. - *Spekhøker(ne)*: eg. forhandler af viktualer og andre madvarer; her om simple folk. - *Justitsraaden*: Roed, sml. II s. 222; *Justitsraad*: se ovf., note A. - *Die Welt ist arg (...)*: Verden er slem, verden er blind, den vil altid miskende dig; *arg*: orig.: »dumm«; *Sie wird Dich*: orig.: »Und dich wird sie«; frit efter Heines »Lyrisches Intermezzo« (1822-23) nr. 15.

240

l'embarras (...): fr., vanskeligheden ved at træffe et valg. - *Donna Agnes*: II s. 105. - *havde hjemme overalt*: Ottos egne ord, II s. 7. - *god Karl*: min gode.

421

241

Die Welt (...): forts. af citatet s. 239. Den ved ikke, hvor bløde dine arme er, og hvordan dine kys brænder. - *Comtessen*: II s. 196. - *tyve Daler*: I s. 442.

242

Kom ned til vor Vigne (...): se n.t. I s. 114.

243

ewig Weibliche: se n.t. II s. 108.

244

*den Nat i Rom (...)*faae Øieblikket: II s. 47.

245

bad i Colosseum: II s. 24. - *Donna Agnes stod ved Lampen*: II s. 47. - *tog Afsked med Camilla Hald*: II s. 116, 126. - *til Comtessen om Protestantisme*: II s. 171. - *vilde være en Fra Jacobeo*: II s. 90. - *som de Castro sagde*: II s. 71. - *sondret*: adskilt, hver for sig.

246

Domine quo vadis: II s. 26. - *den lille Dreng*: II s. 17. - *de mamertinske Fængsler*: se n.t. II s. 64.

247

Table d'hôte: se n.t. II s. 10. - *Probenreutere*: se n.t. I s. 79. - *Medaillon*: II s. 76. - *Daphne*: nymfe, som efterstræbtes af Apollon og for at undgå ham bad sin mor Gaia (sml. n.t. II s. 220) om at blive til et laurbærtræ. - *Nehme mein Kreuz (...)*: Se n.t. II s. 122. - *jeg har lært at bede*: I s. 99.

248

Otto skrev: om Ottos dagbog siges det i Efterskrift NS 1858 I til romanen, at der i den »er og skal være noget Skjævt eller Ufuldstændigt, hvilket man vel ogsaa bemærker, naar man har læst Bogen ud«. - *han havde Ret*: de Castro II s. 87. - *Marmorpaladserne*: I s. 532, II s. 215, 257. - *magiske Nøgler*: Se n.t. I s. 115.

249

at allerede Bregning sagde: I s. 365. *det viser sig i vor Literatur*: i H. L. Martensens teologi og Paludan-Müllers skærsild-sang i versromanen *Adam Homo* (1842-49).

250

Jeg fordømmer Dig ei heller (...): Joh. 8, 11. - *en Mark*: se ovf. note B.

251

Varmestue: opvarmet offentligt lokale, især for hjemløse og fattige. - *Parias*: udskud.

252

Gustav Adolph: Se n.t. I s. 541. - *Mendozas Sang*: II s. 58. - *Noget i Luften hører En (...)*: II s. 27. - *Maaneden udløben*: II s. 246. - *kjendt Peter Krøll*: I s. 513.

253

Wenn aber (...): Men når nu hjertet vender sig bort fra skinnet og kun begærer det ægte, rene, menneskelige - og dog med al stræben ikke kan nå noget mål: da må man vel også tilgive manden sorgen. Fra Uhlands digt »Rechtfertigung« (*Gedichte* 10. Aufl. 1836 s. 65). - *Fattigskolerne*: Goldschmidt var stærkt socialt interesseret og havde især i London besøgt fattigskoler, som beskrevet i *NS* 1852 II, sml. *Dagb.* I 292ff, 312ff.

254

Luther (...) Beviisførelse: ikke identificeret. - *en Bog, hvori historisk paavises*: formentlig David Strauss' *Das Leben Jesu* (1835). - *omvendt422Pyramide*: sml. Holbergs roman *Niels Klim* (1741-42) kap. 3 (*Værker IX* 1971, 50). - *Handsel*: dagens første indtægt.

255

Et Kongerige (...): sml. Shakespeares tragedie *Richard III* V 4 (»Et kongerige for en hest«). - *Fra Jacobeo sagde*: II s. 34.

257

Drømme (...) paa Bjergene: II s. 147. - *det forgaaede Skib(s)*: I s. 42. - *Rübezahl*: I s. 385.

258

Molina: den portugisiske jesuit Luis M. (1535-1600), der i sit skrift *Liberi arbitrii* (1588) ville forene læren om viljens frihed med Guds forudbestemmelse. - I *Joh. Aabenbaring*: »Og Folkeslagene af de Frelste skal vandre i den [himmelske Stad]s Lys, og Jordens Konger føre deres Glans og Herlighed (...) til den« (21, 24) (NT 1902). - *Herrens Bøn*: den 6. i Fadervor.

259

Frøken de Vega: I s. 479. - *hendes Mands Hovedprydelse*: hanrejhorn, jf. n.t. I s. 333. - *Hende*: Camilla.

260

Har De Budskab: II s. 115. - *Værtshuset*: II s. 122. - *Klostret*: II s. 143. - *Schechina*: se n.t. II s. 67. - *Selvskuffelse*: selvbedrag. - *Affald*: frafald.

261

Bruderherz: ty., broderhjerte. - *Skuddet*: II s. 186. - *Bagger beskyldte*: II s. 238. - *min Fætter*: sønnen af den ældre greve, I s. 275f. - *Sammenstødet*: I s. 371. - *som administrativ Embedsmand*: den næstældste grev Løvenhjem har en kort tid været amtmand (I s. 349), men er derpå blevet kaldt til en indflydelsesrig stilling i hovedstaden (I s. 520). Han synes tegnet over grev C.E. Frijs (*Brøndsted GF* 164).

262

Mdm. Staëls Sætning: fr., Moralen er tingenes natur. En bærende tanke i hendes værk *De la littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sodaks* (1800). Sml. n.t. I s. 290. - *Aristoteles udtalte*: i *Ethica Nicomachea* 2, 5. - *Tapperhed*: sml. Aristoteles anf. st. 1107a 33f.

263

Han skrev: som fortsættelse af dagbogen, der blev afbrudt ovf. s. 260. - *Denn wer Gefahr (...)*: se n.t. II s. 86. - *sex Fod*: ca. 2 m. - *Jord*: ved begravelsen. - *paa bestemt Udtræk*: særlig valgt udtrukket nummer.

264

overveier: har overvægt over, overgår. - *Tobiæ Bøn*: det apokryfe skrift Tobias' Bog 8, 4-10.

266

Eswar mir nicht lieb (...): Det var mig ikke kært at bemærke dette, thi det tyder på en for sart samvittighed, som skatter det egne moralske selv så højt, at den ikke vil tilgive det noget. En sådan samvittighed skaber hypokondre mennesker, hvis den ikke afbalanceres af en stor aktivitet. Fra Eckermann: *Gespräche mit Goethe* 29/5

423

1831.

- *En Brahmin (...)*: kilden ikke identificeret. - *man muß erstens (...)*: II s. 212.

267

Conferensraad: se ovf., note A.

268

Tausend Ritter (...) *Geist*: Tusind riddere vel bevæbnet har den Helligånd udvalgt. Nå, så se mig an mit barn, kys mig og se dristigt, thi jeg er selv en sådan ridder af den Helligånd. Fra Heines digt »Berg-Idylle« nr. 2 af *Die Harzreise* 1826. - *det, han havde skrevet*: II s. 259f. - *Will Einer (...)*: Vil en lade mærke, at han holder med Gud, så må han give sig kækt i lag med den slemme, onde verden. Fra Uhlands digt »Bitte« (*Gedichte* 10. Aufl. 1836 s. 56).

269

Til Seir og Lykke (...): I s. 214. - *Accord*: overenskomst, aftale. - *Seelenverkooper*: holl., hverver af kolonitropper (eg. sjælesælger). - *alt*: allerede. - *Patchouli*: parfume af æterisk olie.

271

Afhandling: afhandlingen »Om legemlige Berøringer paa Scenen« i J.L. Heibergs tidsskrift *Kjøbenhavns flyvende Post* 1830 nr. 86-87 er skrevet af C.N. David. - *Hadchi*: dvs. haschish, hash. - *Hadchi Babas Æventyr*: romanen *The Adventures of Hajji Baba of Ispahan* 1824 af den engelske legationssekretær i Persien James Morier (1780-1849). - *Sennhytte*: sæterhytte (i Schweiz). - *Zenobia*: se n.t. I s. 208. - *Panacee*: gr., universalmiddel.

272

altkluge: ty., gammelkloge.

273

forlovede med Friheden: sml. I s. 392. - *efter Biblen*: Matt. 5, 39. - *Viriathus*: fører for lusitanerne (portugiserne) i deres uafhængighedskrig mod romerne år 150-133 f.Kr. Kilden er Theodor Mommsens *Römische Geschichte* II (1855) 9f.

274

Justitsraad Paulsen: I s. 226. - *Umtriebe*: ty, intriger.

277

Rencontre: fr., sammenstød. - *Pelham*: den engelske politiker Thomas Pelham-Holles (1693-1768), adlet under navnet hertug af Newcastle, premierminister og berygtet for at bestikke sine vælgere; hvilken bog der er tale om, kan ikke afgøres. - *canvassing*: eng., hvervning af stemmer.

278

Vienervogn: se n.t. I s. 25. - *Viggo Gram*: I s. 365. - *Thrymurs Bryllup*: i Eddadigtet »Thrymskvadet«. - *Oberlin*: Johan Friedrich O. (1740-1826), præst i Waldersbach i Steintal mellem Elsass og Lothringen.

279

spytte Dem ud (...): *Joh. Ab.* 3, 16. - *Odin bortgav sit ene Øie*: for at vinde kundskab om skæbnen satte han sit ene øje i pant hos jætten Mimer, der var visere end nogen anden. - *Forstanderskabet*: se n.t. I s. 276. - *snilde som Slanger (...)*: Matt. 10, 16. - *Dansken er Herre i Danmark*: kilden ikke identificeret.

424

280

Lykkensgave: i den engelske udgave er det justitsråd Paulsens gård, der bærer dette navn.

281

Bregning: I s. 152. - *Tjørnelund*: I s. 245. - *Birgitte*: om B. i *Brøndsted GF* 170f.

282

Madamen (...) Jægermesteren: fru Vandamme, I s. 562. - *Faderens Død*: 11 s. 220.

283

Saras Død: 1. Mos. 23.

284

Tyltebær: tidligere anvendt sideform til tyttebær.

286

Rhonen hiin Aften: II s. 115. - *Elven ved »die Krähe«*: II s. 188.

287

hidses: hejses. - *Fjer*: fjeder. - *Urt*: mødet i Altdorf II s. 120. - *holde Dug og Disk*: (dvs. bord) har egen husholdning.

289

Assembleer: fr., selskaber. - *Historien om Alexander*: verdensherskeren skal have sagt, at hvis han ikke var Aleksander den Store, ville han være den nøjsomme filosof Diogenes (sml. n.t. I s. 293). Fortælles i Diogenes Laertios' filosofihistorie 6, 32 og Plutarchs levnedbeskrivelse af Aleksander 14. - *kneben*: smålig.

290

Landstinget: efter 1849 rigsdagens førstekammer. - *Scenen i Skoven*: I s. 244.

291

Hilsen og Velkomst: I s. 248.

293

Consuelo: roman fra 1843 af den franske forfatterinde George Sand (1804-76), hvori hun har gendigtet sin kærlighedshistorie med Chopin. Paul V. Rubow har eftervist påvirkning fra hende hos Goldschmidt (*Goldschmidt og Nemesis* 1968, 67ff.). - *havde forsket*: sml. dagbogen ovf. s. 258.

294

den kommer aldrig i den Forstand: sml. II s. 69f. - *Læren om de tre Slags Sjæl*: smst.

295

da han havde siddet i Baaden: I s. 260.

297

lege Mand og Kone: I s. 49. - *i Huset etsteds*: hos familien André, I s. 64.

298

Saa ta'er vi (...) Vandgrød: I s. 26. - *Green*: I s. 17. - *Dueslaget*: I s. 16.

299

paa Grathehede: ifølge Saxo havde Valdemar den Store i slaget på Gråhede 1157 et mandskab i stålgrå koffer, der lignede brynjer så nøje, at Svend først rettede sine mænd mod dem i den tro, at det var kærnetropperne (Jørgen Olriks overs. 1908, III 254). - *til Seir og Lykke (...)*: I s. 214.

300

Munken gaaer (...): Se n.t. I s. 14. - *Der stander et Kloster*: se n.t. I s. 15.

301

lagt det af: II s. 246. - *Pauli Breve*: især Rom. 14, 1ff., 17ff., 1. Kor. 6, 12ff., Kol. 2, 20 og 1. Tim. 4, 1ff. - *Manden af første Classe*: I s. 505f.

302

Deres Ord for rum Tid siden: I s. 365. - *Maria*: Lazarus' søster, der 425 ifølge Joh. Ev. 12, 5-7 salvede Jesu fødder med kostbar nardussalve, hvad Judas bebrejdede hende.

303

Interpellation: forespørgsel. - *Axeltorvet*: torv, hvortil varer føres »på aksel« og sælges fra vogn. - *Byfogden*: se n.t. I s. 12. - *Fødelandets gemytlige Blødhed*: sml. betragtningerne over danskerne i *Arvingen* (*Danske Klassikere* 76-77).

304

Kongebrev: ægteskabsbevilling. - *Rebellion*: oprør.

306

Rister De Runer?: se n.t. I s. 55. - *Hvo der holder (...)*: I s. 9.

307

det er stærkere end jeg: ifølge Paul V. Rubow (*Goldschmidt og Nemesis* 1968, 70) fordækt citat af George Sands roman *Valentine* 1832. Sml. også I s. 12 (»en Magt over ham«).

308

Fru Ingeborgs Ja: det påskud kong Erik Klipping bruger til at have forført Marsk Stigs hustru Ingeborg i hans fravær (i den såkaldte lange vise om Marsk Stig, DgF nr. 145 A strofe 41).

309

Paulsen (...) gaae isøvne: II s. 277.

310

Da det brændte i Paris: II s. 196. - *Troldkjærling*: legetøjsfyrværkeri, heksehyl. - *Sparre- (...)* værk: spær, bjælkeværk.

311

det er det Vindue Jeg skal ind ad: sml. II s. 307. - *sin Faders Ansigt*: I s. 70. - *Barnebilledet*: II s. 122, 232, 246. Sml. *Dagb.* 20/7 1855 (I 375). - *fri os fra det Onde (...)*: syvende og sidste bøn i Fadervor.

313

Uri: II s. 120, 287.

315

Verden er god, men handler ondt (...): Goldschmidt udtaler det samme som sin egen »tro« i et julebrev 1854 (*Br.* II 25f.). - *den smertefulde Bro*: sml. »Dødens Bro« II s. 250. - *Derfor ere vi Adelsmænd*: se n.t. II s. 118. - *en Maanedes Tjeneste*: sml. II s. 17, 246.

316

sit Kald: som lærer ved fabrikken. - *Snuustobak*: II s. 219. - *Gracchernes Moder*: se n.t. I s. 220.

317

Barnet: Se n.t. II s. 311.

Tillæg

320

2den D. Pg. 418, 644 og 1118: I s. 329-30, I s. 452, II s. 144. - *1ste D. Pg. 11, 2den D. Pg. 427 og 3die D. Pg. 207*: I s. 12, I s. 334, II s. 308. - *Nemesis*: se n.t. II s. 69. - *2den D. Pg. 394 og 413 (...) Pg. 980 (...) Pg. 1110*: I s. 316, I s. 326-27, II s. 70, II s. 139-40. - *Guden Vatch*: se n.t. I s. 324. - *2den D. Pg. 457 og flg.*: I s. 353ff.

321

Oversættelser: se nærværende udgaves efterskrift II s. 350.